Ahmed Refik

TÜRK MİMARLARI

(Hazinei evrak vesikalarına göre)

Basan ve yayan:

HİLMİ KİTAPHANESİ

Istanbul, Ankara Caddesi No. 62

1936

Marifet Basımevi

TÜRK MİMARLARI

(1453 — 1830)

Mimar Sinan

Istanbulun zaptından sonra, bu güzel şehri nefis camiler, binalar ve çeşmelerle süsliyen Türk mimarlarından en ziyade malûm olan, Koca Mimar Sinandır. Fakat Türk mimarî sanatının derece derece nasıl başladığını, nasıl yükseldiğini ve ne suretle düşmeye yüz tuttuğunu anlamak için bu mimarların hepsinin hayatını ve eserlerini tanımak ve onları tetkik etmek lâzımdır.

Fatih zamanından Kanunî devrine gelinciye kadar isimleri geçen en meşhur mimarlar : Eski Mimar Sinan, Mimar Ayas, Mimar Hayreddin ve Mimar Kemaleddindir. Bunlardan Eski Sinanla Hayreddinin eserleri asırlardanberi Istanbul ufuklarına zinet vermektedir: Fatih Camii, Beyazıt Camii. Fakat bu dört büyük mimarın hayatına dair hemen hiç malûmat yoktur. Yalnız Tevarihi Âli Osman müellifi sanat ve adalete muhabbetini şu satırlarla ifade ediyor : "Minnet Hudaya kim kendü gözümle gördüm kim Sultan Mehmed Istanbulda Yenicamii ve sekiz medreseyi ve timarhaneyi ya-

pan Sinanı hapis içinde döğe döğe öldürdü. Aceb anın günahı neydikim olhalle ölmeğe müstahak olaydı„ diyor. Şu halde, Fatih camiinin mimarı, Eski mimar Sinandır; Mimar Ayas da onunla beraber çalışmıştır. Beyazıt camiinin mimarı da, Mimar Hayreddindir. Mimar Kemaleddin de Beyazıt devri mimarlarındandır.

Eski Sinan, Fatih Camiinden başka, Kumrulu Mescidi de yaptı. Musluğun üzerinde iki kumru resmi olduğu için bu mescide Kumrulu mescid derler.

Mimar Ayas, Saraçhanebaşı Mescidini yapmıştır. Kendi de orada gömülüdür.

Bayazıt Camiinin mimarı Mimar Hayreddin, Yemen fatihi Arnavut Sinan paşanın Divanyolundaki türbesi civarında bir mescid yaptırmıştır. Kendi de mescidinin karşısında, Sinan paşa türbesinin dışına gömülüdür.

Mimar Kemaleddin de Koskada gömülü idi. Hadikatülcevmi, Koskada Mimar Kemaleddinin yaptığı Nerdübanlı Mescidden bahsederken şu malûmatı veriyor:

“Nerdübanlı Mescid. Mimar Kemaleddinindir Kabri, karibinde, dükkânın yerinde iken harik takribile bilinmez olub hain mütevelli cesaretile dükkân yapılub mestur kalmışdır. Minberini Handan Ağazade Ahmed Ağa vazeylemişdir. Mahallesi vardır„.

Kanunî zamanına gelince: bu devirde Koca

Mimar Sinan Ağadan evvel ismi geçen yalnız bir Acem Alisi görülür ki, Istanbulda camii ve mahallesi vardır. Artık ondan sonra, Koca Mimar Sinan Ağa Türk mimarlığının pîri olmak üzre bütün eserlerile gözlerimizi kamaştırmıya başlar.

Mimar Sinan, Türk kültürünün yetiştirdiği en yüksek simalardandır. Türkün ona verdiği unvan şudur: Ser Mimaranı Cihan Koca Sinan.

Sinan, ölümünden dört yıl evvel hacca da gitmiştir. Fakat Türk, onun bülend unvanına Elhac kelimesini izafe eylemeği zaid görmüştür.

Sinan, Kayseride Kesi nahiyesine tâbi Ağırnas karyesinde doğdu (1490). O sene, Sahaifülahbarın kavlince, Istanbulda " azîm ra'düberk ve bârân olub siylden nice ebniye harab ve nice mahallere saika nazil oldu. Şöyleki bazı ahcar ve ebniye Galata ve Tophane ve Beşiktaş ve Üsküdar ve Kızıl Adalara düşüb ol mahallerde nice ebniyeyi tahrib ve nice nüfusu helâk eyledi„.

Fakat Ağırnas köyünde, yoktan bu harap yerleri yüksek eserlerle mamurelere çevirecek ufak bir yavru, henüz anasının memesini emmekle meşguldu.

Sinan, " Kesi bağlarında bir gül „ gibi yetişti. Daha çocukken, köyünün bağlarında, bahçelerinde su yolları açmak, kümesler yapmakla meşgul oldu. Tam devşirilecek bir çağa geldi. Kayseriye giden Yayabaşılar Sinanı da seçtiler. Anadolunun genç ve gürbüz çocuklarile beraber Istanbula ge-

tirdiler. O sene, Yavuz Sultan Selim, Şark eyaletlerini Türk pençesinden almak istiyen Şah Ismailin kolunu kanadını kırmaya hazırlanıyordu.

Sinan, bunu kendi şöyle anlatıyor: " Bu hakir Sultan Selim Hanı evvelin gülistanı saltanatının devşirmesi olub Kayseri Sancağında iptida oğlan devşirmek ol zamanda vaki olmuşdur. Gulâmi Acemiyandan hencar tab'ı müstakim ile neccarlık semtine talib ve ragıb olub üstad hizmetinde pergârvar sabitkadem olarak merkezü medar gözledim. „

Sinan bin Abdülmennan, Istanbulda Acemi Oğlanlar mektebine verildi. Ozamanlar Acemi Oğlanlar mektebine verilenler hem okur yazarlar, hem de amelî vazifelerle meşgul olurlardı. Sinan, amelî işlerden neccarlığı tercih etti. Mahir ustalar maiyetinde cami, han, çeşme, hamam inşaatında, amelelik vazifesini gördü.

Türkler Çaldıran zaferini kazandıkları zaman, Sinan da beraberdi. Türk ordusu Tebrize girdi. Şah kaçtı. Fakat şahın mutantan sarayları, Tebrizin güzel binaları Sinanın gözünden kaçmadı. Sinan Istanbulda Bizans tarzını görmüştü; buna Iran tarzı da inzimam etti.

Zaferler tevali ediyordu. Türk ordusu Şamdan, çöller aşarak, Kahire kapılarına dayandığı zaman, ordu hizmetinde Sinan da bulundu. Kahirenin nefis binaları, Arap tarzının hendesî güzellikleri, Türk kölemenlerin şaheserleri Sinanın dikkatini

celbetti. Ve gözlerini nurlandırdı. Anadolunun genç çocuğu, Fir'avunların muhteşem ehramları arasında günlerce dolaştı. Fakat Türkler:

Nemiz vardır bizim milki Arebde
Nice biz dururuz Şamü Halepde
Cihan halkı kamu ayşü tarebde
Gel ahi gidelim Rum İllerine

teranesini tutturarak Istanbula döndükleri zaman, Sinan da, gördüğü âbidelerdeki san'atın zevkile sermest, Istanbula döndü.

Yavuzun ölümü, İbni Kemal derecesinde, Sinanı da dilhun etti. Şair Saîye yazdırdığı tercemeihalinde :

Anın devşirmesiyim ben kemine
Aceb lûtfeylemişdir ben hazine
İdüb rihlet kodu bağı Cinanı
Gülistanı Cinan ola mekânı

demekten kendini alamadı.

Kanunî zamanında, genç Sinan Acemi Oğlanlıktan kapıya çıkmış, genç ve tüvana bir Yeniçeriydi. Müselsel zaferler, ona Yavuzun acısını pek çabuk unutturacaktı. Nitekim öyle oldu. Rodosta Yunan san'atını, Mohaçta Türk ordusunun en parlak zaferini gördü. O zaman Sinan, atlı sekban sınıfına ayrılmıştı. Türk ordusu Budine girdi. Türk satvetinin mehabeti karşısında boyun eğen kırallar, kıralıçalar ve banlar, bütün bu şan ve zafer, Sinanın ruhu üzerinde büyük bir tesir husule getirdi. Istanbulda, bu parlak zafer-

lerin en bülent âbidesini yine Türk ordusunda bütün bu zaferlere iştirak eden bir Yeniçeri neferi rekzedecekti. O da: atlı sekban, Kayserili kalfa Sinandı.

Sinan, ordunun Istanbula dönüşünde, Yayabaşı, biraz sonra Zenberekçibaşı oldu. Budin alındığı zaman, camiye çevrilen kliselerin içinde müftii zaman Ebussüut Efendi hazretlerile beraber, Zenberekçibaşı Sinan Ağa da dolaşıyordu.

Bağdat seferi, artık Sinan için, son san'at dersi oldu. Fuzulînin yüksek namiyle Türk ruhunda müebbeden yer tutan "Bağdadı behiştâbât", Türk gazilerile doldu. Bu gaziler arasında ganimetten ziyade sanat zevkile mest olan tek bir asker vardı: Genç Sinan. O, şimdi, Harunürreşidin muhteşem beldesi ortasında Arap sad'atını da tetkikle meşguldü.

Sinanın bütün bu yüksek zaferlerde hissesi vardı: askerî inşaatta, köprüler yapmakta en ziyade meharet gösteren, o idi. Ordunun her zaferi, onun için yeni bir dersti. Onun her eseri orduyu zafere isal eden bir vasıta oldu. Sinan, ordudan kat'iyen ayrılmak istemiyor, ona her zaferde bir ders kazandıran askerliğe candan bel bağlıyordu:

Olub Yeniçeri çekdim cefayı
Piyade eyledim nice gazayı
Yolumla san'atımla hizmetimle
Dahi akran içinde gayretimle
Duruşdum ta ki tıfliyyet çağından
Yetişdim Hacı Bektaş ocağından.

Sinan, Şark seferlerinde büyük hizmetler gördü. Lûtfi Paşa ile beraber Van kalesini almıya gitti. Ordu, Van gölü sahillerinde durdu. Ordunun geçmesi için gemiler inşasına lüzum görüldü. Sinan, gemileri yaptı. Lûtfi Paşa :

— Kapudanlığı da sen eyle, dedi.

Sinan, maiyetine yarar yigitler aldı. Suyu geçti, düşmana dair malûmat aldı. Türk askerini san'at kuvvetile sulardan geçiren kalfa Sinan, o tarihten itibaren Subaşı oldu.

Vandan dönüşünde, artık tamamen mimarlık silkine girmiş gibiydi. Sinana Mimar hasekisi deniliyordu.

Haseki Sinan, Barbarosla beraber İtalya sahillerini dolaştı. Bağdat seferinde, köprüler yaparak, Türk ordusuna zafer yolları açtı.

1537 senesi idi. Hassa mimarı Acem Alisi, Eski Baruthanede camii olan Başmimar, ölmuştü. Yeni sadrazam Lûtfi paşa, bu mevkie Sinan Ağayı tavsiye etti :

— Mimar, haseki olan Sinan Subaşı olmak gerektir. Bu kâre kadir kimesnedir, dedi.

O tarihten itibaren Subaşı Sinan, Hassa mimarlar başı rütbesini ihraz etti. Ve "Ser Mimaranı Hassa olanlara tayin olunan Vize sancağında vaki Turulye ve tevabii„ Mimar Sinana arpalık tahsis edildi.

Sinan, ordudan yine ayrılmadı. Estergonun en güzel bir kilsesi vardı. Türkler ona Kızıl Elma

derlerdi. Kilse camiye çevrildiği zaman, minberini Sermimar Sinan Ağa inşa etti.

Artık Sinan, Istanbulda nefis eserler inşasına başlıyacaktı. Sinanın ilk büyük eseri, Şehzade Camii oldu. Bu cami, Kanunînin oğlu şehzade Mehmet namına inşa edilecekti. Sinan, caminin inşasına 1543 te başladı ve 1548 de bitirdi. Aynı zamanda saraylar, medreseler, imaretler, ve türbeler inşasile de meşgul olmaktan geri durmadı.

O devirde, mimar başının vazifesi büyüktü: Istanbulun inşaatına, caddelerine, kaldırımlarına, su yollarına, lâğımlarına, evlerin tarzı inşasına, hattâ kale inşaatına bile nezaret etmek, Baş Mimarın vazifesiydi. Mimar Başının maiyetinde, hassa mimarları vardı:

Suyolu nazırı Mimar Davud (Yeni Camii yapan), mimar Mehmet Ağa (Sultanahmet Camiini yapan) Dalgıç Ahmet Çavuş (Mimar Davuddan sonra Yeni Caminin inşasına devam eden), Mimar Mustafa Ağa (Azak kalesini tamir eden), Mimar Süleyman Ağa, Mimar Kara Şaban ağa (Navarin kalesini yapan), Mimar Hayreddin Ağa (Bosna da Maarişka kalesini yapan), Mimar Muslihiddin Ağa, Mimar Hüseyin Ağa...

Müslim ve gayri müslim bütün kalfalar, marangozlar, duvarcılar, lâğımcılar, hep mimar başının emrine tâbiydi. Hattâ, Mimarbaşının nezdinde, eyaletlerdeki mimarların, kalfaların ve duvarcıların bile defeteri vardı. Istanbuldaki mirî inşa-

ata kalfa ve amele yetişmediği zaman, Mimar Sinanın mektubu üzerine Divandan hükümler yazılır, isimleri zikredilerek eyaletlerden usta ve amele getirilirdi. Asıl amelelik hizmetini Acemi Oğlanlar görürdü. Bunlar da kifayet etmediği zaman, eyaletlerde "Türk üzerinde olan Acemi Oğlanlar„ ulûfeye yazılarak Istanbula getirilirdi. Agır hizmetlerde de, Yürükler kullanılırdı.

Malzemeye gelince: Taş, Marmara adalarından, kiremit Hasköy ve Hora yani Makirköy civarından, kereste Karadeniz sahillerile İzmitten getirilirdi. Kiremitlerin ebadını, pişkinliğini tayin etmek, yapılan binalar "zemanı kalilde harab olmasın deyu„ kerestelerin cinsini ve ebadını göstermek, tamir olunacak kilselere kalfalardan keşif heyeti tayin etmek hep Baş mimarın vazifesiydi.

Mimar Sinan, bu vazifeleri büyük bir ihtimamla ifa ederdi.

O devirde, Istanbulda su meselesi çok mühimdi. Vakıâ Fatih zamanında da Kâğıthaneden Istanbula su getirilmişti. Fakat Kanunî zamanında, Kâğıthane sularını "İlmi hendese tarikınca„ Istanbula getiren, Mimar Sinandır (1555).

Halbuki, Istanbula su getirilmesinin aleyhinde bulunanlar da vardı. Bunlardan biri, sadrazam Rüstem paşa idi. Rüstem paşa, Kanunîye şu sözleri söylemişti: "İzdihamı nüfusa bais olub bu vilâyete et ve ekmek ve sair zehair ve me'kûlât yetiştirmek asîr ve asakiri mansurenin maişetlerine ziyade

müzayeka düşmek mukarrerdir. Bu vasıta ile es'arı müslimîn tefavüt eyleyüb nerhi carileri bozılub ve çift bozanlardan Istanbul dolub eker biçer taifesi yerlerin boş koyub terk itseler gerekdir.„

Rüstem paşanın sözüne ehemmiyet verilmedi. Kâğıthane suları Istanbula getirildi. Çeşmeler yapıldı. O zamanlar burmalar yani musluklar yoktu. Sular çeşmelerden gürül gürül akar, herkes bahçelerini ve bostanlarını bu sularla sulardı.

Mimar Sinan, su yollarile meşgulken, Süleymaniyenin de inşasına başladı (1549). Her taraftan taşlar, sütunlar getiriliyor, Mimar Sinan hem su yollarına, hem caminin inşasına nezaret ediyordu. Sinan, Süleymaniye camiine büyük direkler getirtmişti: biri İskenderiyeden, biri Balebekten, biri Yeni Saray civarındaki Bizans âsârından, biri de Kıztaşından. Koca mimar, yaptığı muazzam âbidede kullanacağı malzemeden Roma ve Bizans sanatını sildi, onu Türk sanatının sade ve ince oymalarile süsledi.

Mimar Sinan, Süleymaniye camiini yedi senede bitirdi (1556). Anahtarlarını teslim etti. Sultan Süleyman çok memnun oldu:

— Bu bina eylediğin Beytullahı sıdku safa ve dua ile sen açmak evlâdır, dedi.

Türke zafer yollarını açan Koca Sinan, ona bir de münacat kapısı açmak şerefine nail oldu. O tarihte, Hassa mimarlar başı Sinan Ağa, altmış altı yaşında idi.

Mimar Sinan, bu tarihten sonra, Istanbulun su kemerlerile meşğul oldu. Harap kemerleri tamir etti. Çekmece köprüsünün inşasına başladı. O sene, Kanunî Zigetvar seferine gitmişti (1566). Mimar Sinan, köprünün inşasile meşğulu. Fakat bir gün, serhadden ulaklarla acı bir haber geldi: Kanunî ölmüştü. Osmanlı İmperatorluğu tahtına Sarı Sultan Selim geçti. Bakinin mersiyesi ellerde dolaşıyordu:

Ey paybendi dâmgehi kaydi namü nenk
Takey hevayi meşğalei dehri bî direnk
An ol günü ki âhir olup nevbaharı ömr
Berki hazane dönse gerek ruyi lâle renk
Âhir mekânın olsa gerek cür'a gibi hâk
Devran elinden irse gerek camı ayşe senk

Baki kadar, Mimar Sinan da müteessir oldu. Fakat inşaata devam etti, ve köprüyü bitirdi.

Artık Mimar Sinan, halk arasında Koca Sinan diye şöhret almıştı. Devrin tarihini yazanlar, ihtiyar Sinandan bahsettikleri zaman, "pesendidei cihan, mimarı bî akran Sinan Ağa„ diyorlardı.

Mimar Sinan, Istanbulda Süleymaniye camiini ikmal eyledikten sonra, vakıâ pek çok binalar inşa ettirdi; fakat bu cami onun ihtiyarlık devrinin en güzel eseri oldu.

Artık koca Sinan, Istanbulda kudret ve dehasının ulu eserleri ortasında müftehirane dolaşıyordu. Nazarını Istanbul ufuklarına diktiği zaman, Süleymaniye, Şehzade, Mihrimah, Rüstem

paşa camileri, Üsküdar semtlerine baktığı zaman Boğazın mavi sularında akisler bırakan Mihrimah camii koca Sinannin gururunu arttırıyordu.

Istanbulda bütün inşaat, tamirat, hep onun nezareti altında oluyordu. Ayasofya camiine paye duvarlarını o yapıyor, Bosnada yapılacak kalelere hassa mimarlarını o gönderiyor, saray odalarının şeklini o tersim ediyordu. Divan, Mimar Sinanın her dediğini yapıyordu. Mimar Sinan, âdeta bütün mimarların, kalfaların, ustaların, rençberlerin, dülgerlerin, amelenin, duvarıcıların en büyük bir hürmetle tebcil ettikleri bir pîr gibiydi. Amelenin müzayekasını görse, derhal divana mektup yazıyor, amelenin gündeliklerini arttırmaya muvaffak oluyordu.

Her sanat adamının bütün eserleri içinde, kendinin de beyendiği bir eseri vardır. Bütün mimarî üstatları Sinanın şaheseri olmak üzre, Süleymaniyeyi tanıyorlar, ve Bizans ufkunun şeklini değiştiren bu muazzam âbide önünde hürmetle eğiliyorlar. Fakat Sinan, kendi şaheserini Saîye yazdırdığı hatıratında, yaptığı bütün binalar arasında âdi bir hâdise gibi zikrediyor. Onun, kendince, bütün sanatını gösteren bir eseri var: Edirnede İkinci Selim Camii...

Sinanın bu eserinde en ziyade iftiharını mucip olan nokta, asırlardanberi bütün kilise, ve daha doğrusu hıristiyan mimarîsine nümune teşkil eden eski ve tarihî bir âbideye islâm ve Türk sanatı

ile galebe çalmış olmasıdır. İşte, Sinanın Edirne Camiini, Süleymaniyeden de fazla medh ve sitayış etmesinin yegâne sebebi: Milliyet benliği...

Sinan diyor ki:

" Bunun minaresi hem nazik, hem üçer yolları olmak gayet müşkül olduğu ukalâyı halkı cihan dairei imkândan hariç didiklerin bir sebebi, Ayasofya kubbesi gibi bir kubbe devleti islâmiyyede bina olunmamışdır deyu keferei fecerenin mimar geçinenleri müslümanlara galebcmiz var dirler imiş. Olkadar kubbe durgurmak gayet müşküldür didikleri bu hakirin kalbinde kalmışdır. Mezbur cami binasında himmet idüb Biavnillâhi taalâ sayei Sultan Selim Handa izharı kudret idüb bu kubbenin Ayasofya kubbesinden altı zirâ kaddin ve dört zirâ derinliğin ziyade eyledim. „

Hattâ bu fikrini, Evliya Çelebinin babası derviş Mehmet Zıllî'ye de anlatmış. Ozamanlar derviş Mehmet, sarayın kuyumcu başısı imiş:

" Kalfalığımızı Istanbuldaki Şehzade camiinde icra etdim. Üstatlığımı da Süleymaniye camiinde tekmil etdim. Amma cümle makdurumu bu Selim Han camiine sarfidüb yeditûlâmı ayan ve beyan eyledim. Bildiğimiz cihanın mimar ve mühendisleri var makdurların sarfitseler böyle bir eserı azîm binasından âciz olacaklardır. Hiç bir padişah da bukadar malı firavan bezletmeğe cür'et edemiyecekdir. „

Evliya Çelebi, Edirne camıinin inşası için sar-

fedilen " malı firavan " hakkında şu malûmatı veriyor:

" Bu camiin ibtidâ temeline nazırı nuzzar olan Müeyyed paşanın Selim Hana telhisi üzre serdar Mustafa paşa [1] dan alınan gaza malile cümle yirmi yedi bin yedi yüz altmış kese gitmişdir ki, aynen görülüb tahrir olundu. " Yani gümüş para hesabile on üç milyon sekiz yüz seksen bin kuruş.

Şimdi biz, hazinei evrak vesikalarına göre, bu camiye nasıl başlandığını, malzemesinin nasıl tedarik olunduğunu, işçilerinin nerelerden getirildiğini, caminin inşası esnasında Mimar Sinanın ne derece faaliyet gösterdiğini, caminin nasıl bittiğini anlatacağız:

Edirnede Sultan Selim camiinin inşasına başlandığı sene(1598), Türklerin "gaza malı" hakikaten mebzuldü. Kanunî devri değişmemişti: Sokollunun yüksek dehası, İkinci Selimin zâfı ve iktidarsızlığı ile devlet idaresi üzerinde bir değişiklik hasıl etmesine meydan bırakmamıştı. Türk orduları hâlâ Yemen ve Habeş çöllerinde at oynatmak, silâh şakırdatmakla meşgullerdi. Kubbe altının serin köşelerinde, " hacegânı divanı hümayun " Yemen ve Habeş beylerbeyilerine harıl harıl yazılan hükümleri defterlere geçirmeğe uğraşıyorlardı. Satvet ve siyaset iki üstadın elinde idi. İkisi de! Türk kültürünün dehasını şahıslarında temsil eden yüksek zekâya malik insanlardı:

[1] Lala Mustafa paşa.

Veziriâzam Sokollu Mehmet paş Sermimarı Hassa Koca Sinan.

Divan, okadar meşguldü ki, caminin inşasile o derece ilgili bile olamadı. Hattâ, temelinin atıldığı seneyi bile, yine Evliya Çelebi vasıtasile, Koca Sinanın söylediği tarihten öğreniyoruz :

Kale mimarüs Sinan tarihalıu
Sare fazlullahi tarihül esas
Sene 976 (1598)

Maamafih her taraftan büyük bir faaliyetle işçiler toplanıyor, Yeniçeri ağasına, Mimar Sinana mütemadiyen hükümler yazılıyordu.

3 Şevval 977 (1569) da Yeniçeri Ağasına bir hüküm yazıldı. " Edirnede bina olunan camii şerifde hizmet içün Türk üzerinde olan oğlanlardan yüz nefer oğlan ulûfeye yazub „ göndermesi emredildi. Bu Türk üzerinde olan Acemi Oğlanlar, vaktile devşirilip te türkçe öğrenmeleri için Rumeli ve Anadoluda ekâbir çiftliklerine gönderilen, orada ulûfesiz çalışan, ve kendilerine lüzum görülüp te hizmete alındıkları zaman birer akçe ulûfe bağlanan devşirme çocukları idi.

Mimar Sinan, Edirnede yalnız caminin inşasile meşgul olmuyordu. Tamire muhtaç binaları da tamirle meşgul oluyordu. Meselâ yine Edirnede Hızırlık denilen yeri yirmi bin akçe sarfederek tamir etmişti. Aynı zamanda binanın ne derece ilerlediğini de mektuplarla sık sık divana tebliğ etmekten hali değildi. Hattâ nekadar dülger,

duvarcı ve ırgat toplandığını da haber verdi. Kendisine 6 Rebiülevvel 979 da yazılan hükümde: " Eğer binanın itmam ve istihkâmında ve eğer benna ve neccar ve ırgat ve sair hademenin bittamam ücretleri virilüb kimesneye gadrü taaddi olunmamakda ve eğer sair hususlarda gereği gibi mücid ve saî „ olması tenbih edildi.

Türk donanması İnebahti'de Papa, Venedik ve İspanya donanması ile çarpışıyordu. Türk gemileri bir taraftan donanmaya erzak ve cephane yetiştirmekle meşguller iken, diğer taraftan da Mimar Sinanın nefis eserinin itmamı için taş ve kereste taşımaktan geri durmuyorlardı. Hattâ o sene (1571) Mimar Sinan Istanbuldan gemi ile mermer gönderilmesini istemiş. Gemi yanlışlıkla mermerleri Ereğliye çıkarmış. Mimar Sinan şikâyet etmiş. Kendisine divandan 27 Zilhicce 979 (1571) tarihile cevap yazılarak: "Gelen mermeri Ereğliden getirtüb münasib „ gördüğü gibi sarfetmesini yazmak bile ihmal edilmemişti.

Caminin bir an evvel bitirilmesi için o derece gayret sarfediliyordu ki, inşaata tayin edilip te vazifelerini ihmal edenlerin tecziyelerine, işçilerin her zaman yoklamaları yapılmasına daima ehemmiyet veriliyordu.

1571 de caminin bina emini, sabık defterdar Hasan Ağa idi. Ona da, Mimar Sinana da, arasıra bu gibi hâdiselerin önüne geçmek üzre divandan emirler yazılırdı.

Maamafih bu ihtimam boşa gitmedi. Dört sene devam eden inşaat neticesinde duvarlar kâmilen inşa edildi, hattâ duvarlara kaplanacak zarif çini yazıların konulmasına bile başlanmak sırası geldi. Fakat bu yazıları kim yazacaktı?

Sultan Selim Camisinin duvarlarına yazıları yazacak hattatı da Mimar Sinan kendi intihap etti: Molla Hasan bin Karahisarî.

Molla Hasan, o devrin en meşhur hattatı idi. Karahisarlı Ahmedin hem kölesi, hem de şakirdi idi. Karahisarî, Hasan Çelebiyi kendisine evlât edindiği için, imzasını (Hasan bin Karahisarî) diye atardı. Süleymaniye Camiindeki yazıların çoğu Molla Hasanındı. Harahisarîyi onun kadar kimse taklit edememişti. Maamafih Mimar Sinan, Süleymaniye Camiini yaparken, Karahisarî ile de beraber çalışmıştı. Karahisarî, daha sağlığında dehasının bütün zarafetini evlâtlığının hassas parmaklarında görmüş, tabiatın ezelî güzelliğine karşı gözlerini müsterihane yummuştu (1555). Şimdi, Koca Sinanın intihabı tam yerinde idi. Mimarî sanatının büyük üstadı, eserinin yazılarını devrin en büyük hattatına yazdırmak istiyordu. Arzusu derhal yerine getirildi. Sinanın sanat zevkini gösteren, ve Türklerin meşhur hattatı Hasan bin Karahisarînin de namını ihtiva eden yegâne vesikayı aynen yazıyoruz:

“Mimarbaşıya hükmü ki Hâliya Edirnede bina olunmak emrim olan camii şerif içün lâzım olan

tahrir içün kâtib Molla Hasanı taleb eylemişsin. İmdi mezkûr, mühimmi mezbur içün tayin olunub irsal olunmuşdur. Buyurdum ki varub vusul buldukda camii şerifde tahriri lâzım olan mahalleri eğer kâşi ile tahrir olacakları ve eğer sade hat olmak üzre icab iden mahalleri gösterüb vecih ve. münasib görüldüğü üzre tahrir itdiresin (Kâşi eminine verildi) Fi 8 Muharrem 980 (1572).

Divandan yazılan hüküm, kenarına da kaydedildiği veçhile, kâşi yani çini emini vasıtasile gönderildi. O zamanlar İznik çini fabrikası büyük bir faaliyet gösteriyordu. Camiler, saraylar hep İznik çinisi ile süsleniyordu. Binaenaleyh Edirne camiinin çinileri de İznikte yapıldı. Hattâ İznik kadısına bölük halkından Kâşibaşı Mehmet Ağa vasıtasile nümune gönderilerek çiniler yaptırıldı.

Camide sekiz ana kemer vardı. Dördü kilitlenmiş, dördü de kilitlenecekti. Fakat caminin şehnişini kubbesi ile duvarı nasıl yapılacaktı? Sade mi, yoksa çıni kaplı mı olacaktı? Sinan, Divandan bunları sordu. Kendisine 4 Rebiülevvel 980 (1573) tarihile gelen cevapta: "Behemehal pencerelerinedek kâşi olub pencerelerin üstü Surei fatiha kâşi ile yazılmak lâzım„ olduğu bildirildi.

13 Zilkade 980 (1572) tarihinde, sıra kubbenin inşasına geldi. Fakat Mimar Sinanın fikrince, caminin haremindeki şadırvanla dört tarafındaki kapıların ve merdiven sahanlarının mermerden ve sofaların döşemeleri kûfeği taşından yapılması

münasipti. Bundan başka, cami boş bir arazinin ortasına yapılmıştı. Etrafının mamur olması için civarına bir Yemiş kapanı yapılması ve Eski Saray civarındaki yüz altmış zirâ uzunluğunda ve otuz zirâ genişliğindeki mahalden on kadar evin alınması muvafık olacaktı. Mimar Sinan, bu fikrini de sarahaten Divana bildirdi. Derhal şu cevabı aldı.

"Cümlesini arzeylediğin üzre yapdırub itmama eriştiresin. Amma itlâf ve israf olunmak ihtimali olmıya. Lâzım olan evleri behalarile mirî canibinden münasib gördüğün üzre bina etdiresın„. Hattâ bu emri Divandan kendi aldı ve derhal mevkii icraya koydu.

Mimar Sinan, yalnız Edirnedeki caminin binasile meşgul olmuyordu. Sermimarlığın, bütün Osmanlı imparatorluğundaki inşaata şümulü olan vazifesini de bihakkın ifa ediyordu.

Hattâ 1573 te, Mustafa paşa köprüsünün muhafazası için lâzım olan inşaatı itmam, Istanbulda Ayasofya camisinin kubbesini tamir, etrafına paye duvarlarile beraber iki minare ve iki medrese inşa ettiği gibi, ikinci Selim için de kendi emrile bir türbe binasına başladı. Karasu Yenicesi üzerindeki köprüyü teftiş etti. Ne yapılmak lâzım geldiğini Divan vasıtasile köprüye müfettiş tayin olunan mimar Hayrettine tebliğ ettirdi.

Nihayet Edirne camisinin kubbesi kavuştu. (27 rebiülâhir 981) (1573). Koca Sinan büyük

bir beşaşet içinde idi. Şair Saîye: " Ayasofya kubbesi gibi bir kubbe Devleti İslâmiyyede bina olunmamıştır deyu keferei fecerenin mimar geçinenleri müslümanlara galebemiz var dirlermiş. Olkadar kubbe durgurmak gayet müşküldür didikleri bu hakirin kalbinde kalmıştır. Mezbur cami binasında himmet idüb biavnillâhi taâlâ sayei Sultan Selim handa izharı kudret idüb bu kubbenin Ayasofya kubbesinden altı zirâ kaddin ve dört zirâ derinliğin ziyade eyledim „. diye koltukları kabararak anlattığı bu kubb idi.

Mimar Sinan kubbenin kavuştuğuna dair yazdığı mektubu maruf bir derviş vasıtasile İkinci Selime gönderttı. İkinci Selim eserinin tamamlandığına memnun oldu. Lepant felâktinin acısını biraz unutur gibi oldu. Caminin bir an evvel bitmesini o da istiyordu. Sokollu Mehmet paşa, Lepant bozgunluğunun acısını çıkarmak için donanmayı kuvvetlendirecek masarifi mebzulen göze aldığı gibi, camii bir an evvel bitirtmek için de istenilen bütün masrafları vermekten çekinmiyordu. Türk ruhunda sanat ve zafer aşkı biribirinden ayrılamıyordu.

İkinci Selim, dervişi huzuruna kabul etti. Caminin ne zaman kâmilen bitip içinde namaz kılınmak mümkün olabileceğini sordu. Derviş, padişahı memnun etmek için kurban bayramında her halde bitmesi lâzım geleceğini söyledi. Fakat kış şiddetle bastırmıştı. Havanın müthiş soğuklarında

işçiler çalışabilecekler miydi? İkinci Selim, Mimar Sinana Divandan bir hüküm yazdırdı. O, kendince, biteceğine emindi. Çünkü kurban bayramına daha altı ay vardı. 27 rabiülâhir 981 tarihile yazılan hüküm şu satırlarla tamamlanıyordu:

"Camii şerifin şimden sonra olacak binası nedir. Ve kış içinde işlenmekde zarar olmak ihtimali olmadığı takdirde dikkat ve ihtimam olunsa, îydi edhaya değin namaz kılmak müyesser midir. Değil midir. Meşkûk ve mübhem bir nesne komayub mufassal ve meşruh yazub süddei saadetime arzeyliyesin.„

İkinci Selimin arzusu yerine gelemedi. Cami ancak 17 recep 982 de itmama irişebildi. Sinanın en beyendiği eserine şair Emrî şu tarihi söyledi.

Camii Sultan Selim Han bin Süleyman Han mıdır?
Yokla bu mısraı tarih anladım çok olmasın
Hatmine bu camiin tarihi mısradan çıkar
Hem çıkar tarihden giru esası kalmasın
Dikkat ister bu muamma mislidir gafil mebaş
Kim hisab itse bunu yanlış sanub yanılmasın [1]

Ölümünden bir yıl evvel, yani 99 yaşında, Ko-

[1] Bu tarihin halli şöyledir: Birinci misra ebced hisabile 2203 tür. Üçüncü mısra 1211 dir. 1211:·2203 ten çıkarsa 992 sal tarihi demek olur. Birinci mısradaki «Han mıdır?» ya değil midir? demektir. Ya harfinin delâlet ettiği 10 rakamı da 992 den çıkarılırsa 982 kalır ki, Caminin hitam tarihi olur. Esasının kurulması tarihi de şöyledir: Ebced hisabile tarih kelimesi 1211 dir. Giru kelimesi de 236 dır. Bu rakam 1211 den çıkarılırsa 975 kalır ki, bu da Camiin temelinin atıldığı tarihtir.

ca Sinan yine amelenin halini düşünmüş, divana şikâyet etmişti. Divandan kendisine yazılan hüküm şu idi :

“Mimar başı Sinan Ağaya hüküm ki

Bundan akdem eğer neccar ve eğer senk traşın yevmiyye ücretleri on ikişer akçe olub ırgadların altışer iken senki mimarsın on altışar akçe olmak lâzımdır deyü arz itdiğin üzre zikrolunan taifeden ustalara yevmiyye ücretleri on altışar akçe üzre verilüb minbaid ziyade olmaya deyu fermanı şerifim verilüb ve kadimden ırgad dahi üstadları nısıf ücretlerin ala gelüb hâliya üstadlar on altışar olıcak nihayet ırgadların ücreti sekizer akça ola.„

Bu hükmün tarihi 29 Receb 995 tir.

Mimar Sinan, vefatından iki buçuk ay evveline gelinciye kakar, hep amele ücretlerile meşgul oldu. Hayatında, tercemei halini şair Saîye yazdırdı. Kendi de, yaptığı bütün binaların yerlerini ve isimlerini ihtiva etmek üzre Tezkretülebniye diye bir risale yazdı.

Zalım Mart, Türk topraklarını muazzm binalarla ihya eden koca Sinanın alîl vücuduna rahmetmedi. Mimar Sinan, Martın sonuncu günü, dehasile ihya eylediği topraklara gömüldü (1588).

Sinanın evi, Süleymaniye semtinde idi. Bir mektebi, ve bir de sebili vardı. Evkafına bir nazır ve bir mütevelli tayin olundu. 1675 de Mimar Sinan evkafının nazırı, o zamanlar Baş mimar olan,

Ahmet Ağa, mütevellileri de evlâdından Abdülbaki ile Mahmud Ağa idi. Mimar Sinanın Anadoluda, Ürgübde, Keçi Bürüngüzde'de akrabası vardı. Koca Sinan, sağlığında, bunları hep himaye ederdi.

Mimar Sinan, muazzam âbidesinin yanından hayatında hiçbir zaman ayrılmdı; vefatında da aziz vücudunu yine onun en mütevazı bir köşesine gömdürdü.

Saî, koca Sinanın hayatında tercemei halini yazmıştı. Vefatında da, mezarının hazin kitabesini yazmak, yine ona nasip oldu:

Ey iden bir iki gün dünya sarayında mekân
Cayi âsâyiş değildir âdeme milki cihan
Han Süleymanın olub mimarı bu merdi güzin
Yapdı bir cami virir firdevsi âlâdan nişan
Emri Şahile kılub su yollarına ihtimam
Hızrolub âbıhaytı âleme kıldı revan
Çekmece cisrine bir takı muallâ çekdi kim
Aynıdır âyinei devranda şekli kehkeşan
Kıldı dört yüzden ziyade mescidi âli bina
Yapdı seksen yerde cami bu azizi kârdan
Yüzden artık ömr sürdü akıbet kıldı vefat
Yatdığı yeri Huda kılsun anın bağı Cinan
Rihletinin Saii dai didi tarihini.
Giçdi bu demde cihandan piri mimaran Sinan
Ruhu içün fatiha ihsan ide pirücivan.

996 (1587)

Mimar Davut Ağa

Mimar Sinanın ölümünden sonra (1588) onun san'atını bütün varlığı ile temadi ettiren, "Ser Mimarı âlem„ Davut Ağadır. Davut Ağanın nerede ve ne tarihte doğduğu malûm değildir. 1575 de Suyolu nazırı olduğuna göre, Davut Ağanın Mimar Sinanla beraber uzun müddet çalıştığına şüphe edilemez. Davut Ağa, Istanbulun su yollarını muhafaza için bütün gayretile çalıştı. Su yollarının geçtiği bağlara ve bahçelere sahiplerinin meyva ağacı dikmelerine ve su yollarına zarar vermelerine mâni oldu. 1582 de Suyolu nazırlığına Mimar Hasan Ağa ve onu müteakip Mimar Ismail Ağa geçtiği zaman, Davut Ağa Dergâhı âli çavuşluğunu muhafaza etti.

O sıralarda İran seferi açıldı. Ordu ile beraber dört yüz ustanın gönderilmesine lüzum hasıl oldu. Mimar Sinan, ustaların intihabını Davut Ağaya havale etti. Sefere Davut Ağa da Ferhat Paşa ile beraber gitti. İki sene sonra seferden dönüşünde Mimar Sinanın maiyetinde çalıştı. Saraydaki Has odanın ve hamamın inşasına Mimar Davut Ağa nezaret etti, ve nihayet koca mimarın vefatı üzerine yerine Başmimar tayin edildi (1587).

O tarihten itibaren Istanbulun bütün inşaatı Mimar Davut Ağanın elinde idi. Koca Mustafa Paşa civarında Kızlarağası Mehmet Ağa camiini Davut Ağa yaptı. Camiin inşası hakkında yazılan tarihte şu mısraları okuyoruz:

Abdi daii Han Muradı cihan
Ol Mehemmed Ağayı hoşhaslet
Agni Darüssaade Ağası
Bunca hayrata sarfidüb himmet
Kıldı bu camii şerifi bina
Oldu mecmua camii rahmet
Sahibine bu hayrı Hazreti Hak
İde yarın vesilei Cennet
Gafiri Hak, anın şefii Resul
Kıla bunda feraizi sünnet
Müstecab olsa nola bunda dua
Ehli islâma kıblei hacet
Oldu mimarı kâmili Davut
Yapdı canile dercidüb san'at
Didi Asari tarihi hatif
Beyti hadi ü camii ümmet
993 (1585)

Davut Ağa Üçüncü Murat zamanında iki mühim eser vüc da getirdi ki, bunlardan biri Sarayburnu sahilinde İncili köşk, öbürü de Beyazıt köşkünün yerine yaptığı Sepetçiler köşküdür.

İncili köşkü Veziriâzam Sinan Paşa Üçüncü Murada hediye olarak yaptırdı. Köşk tamamen İznik çinilerile süslendi. Açılma töreni gayet parlak oldu. Köşke kadar bütün yola halılar döşendi. Ziyafetler ver'ldi, kayık yarışları yaptırıldı. Çirit oyunları seyredildi,

Mimar Davut İncili köşkün altına bir de çeşme yaptı. Çeşmeye şu kitabe yazıldı :

Bilhamdillâh ki Sultan ibni Sultan
Şehi âdil Murad ibni Selim Han
İdüb dünyayı adlile muammer
Yedi iklimi kıldı hep müsahhar
Sinan paşaya idüb emri âli
Bina itdi bu kasrı bîmisali
Tasarruflar kılub mimarı Davud
Nice san'atlar itdi anda mevcud
İçüb bu çeşmeden bayü gedalar
İdeler Şahı devrana dualar
Çü cari oldu bu aynı revanbahş
Didi tarihi Sai mâi canbahş
997 (1588)

Köşkü fevkalâde beğenen Üçüncü Murat, bu sefer Sirkeci civarındaki Beyazıt köşkünü yıktırarak yerine aynı biçimde yeni bir köşk yapılmasını mimarbaşı Davut Ağaya emretti. Sepetçiler köşkü, işte bu suretle yeniden inşa edildi.

Sinan Paşa artık bu tarihten sonra, her yaptıracağı binayı mimarbaşı Davut Ağaya havale etti. Hattâ Divanyolunda, Parmakkapıda, türbesinin yanındaki zarif sebili yapan da Davut Ağadır. Sebilin tarih kitabesinde Sinan Paşanın medayihi ile beraber mimarbaşı Davut Ağanın sanat ve iktidarı da yazılıdır :

Zemanı devletinde Han Murad ol zılli yezdanın
. inan Paşa veziri âzamı kıldı bu âsârı
İçüb dilteşneler daim suyundan selsebilinin
Dua idüb diyeler Ruhuna rahmet ide Bari

İçenler canına hummabegûn bu âbıkevserden
Sekahüm Rabbühüm fehvasına eylerse ikrarı
Acib resmeyledi Davud Ağa serdarı mimarân
Müsahhar old ı ana sengü âhen kıldı bu kârı
Suyu faslı şitada mutedil âbıhayat âsâ
Temuz eyyamı gelse serd olur çün berfi kühsarı
Sun banisine sakkayı mahşer âbıkevserden
Makamı ola hem Cennati adnin bağı gülzarı
İdüb bu türbei âliyi bünyad eyledi hazır
Makarrı bildi kim yıkmaz vefa dünyayı gaddarı
Sefer kıldıkda ukbaya şefaat eyliye ya Rab
Gürulu enbiyanın serverü serdarı muhtarı
Eğerçi çok sebil olmuşdürür bünyad her yerde
Bu tarzı bibedel heb cümlesinin oldu serkârı
Görüb itmamını oldem didi tarihini hatif
Sinan Paşa sebili eyledi Mevlâ içün cari
1002 (1593)

Mimar Davut Ağa, nasıl ki Suyolu nazırı olarak Mimar Sinanla beraber çalıştı ise, kendisile beraber Suyolu nazırı vazifesile çalışan da Dalgıç Ahmet Çavuştu. Maamafih, o devirde Mimar Sinanla beraber çalışan, meselâ mimar Mehmet Ağa gibi, birkaç değerli mimar daha vardı. Bunlar cami, kale ve köprü inşasında büyük bir kudret gösterirlerdi.

Üçüncü Murattan sonra Davut Ağanın ilk eseri Ayasofya civarındaki türbe, son eseri de Valide Camii oldu.

Yeni padişah, Üçüncü Mehmet, Davut Ağayı baş mimarlıkta ibka etti. Venedikli Baffa, Safiye Sultan, oğlunun saltanatı hengâmında bütün ser-

vet ve ihtişamını ortaya döktü. O tarihte Eminönünden Sirkeciye kadar bütün sahil Yahudi mahallelerile dolu idi. Eminönünde Yahudilerin bir sinavileri, Rumların da bir kiliseleri vardı. Safiye Sultan, camii bu sinavi ile kilisenin bulunduğu mahalde yaptırmak arzu ediyordu. Bu suretle Yahudi mahallesi tamamen ortadan kaldırılmış olacaktı: Sokakların nezafetsizliğine artık kimsenin tahammülü kalmamıştı.

Camiin inşası için Hadim Hasan Paşa nazir, Kasım Voyovda mütemet tayin edildi. Hadim Hasan Paşa da kendisine Kasım Ağayı vekil nasbetti.

Camiin inşa edileceği yerde birçok evlerin satın alınması, kilise ile sinavinin yıktırılması, buna mukabil viran bir kilise ile bir sinavinin tamirine müsaade edilmesi lâzımdı. Çünkü "Fethi hakanîden sonra„ Istanbulda kilise inşası memnudu.

Fiiliyata çarçabuk geçildi: Evler yıktırıldı; fakat bedelleri tamamen verilmedi. Mesele haber alınır alınmaz, bina emini azledildi; yerine Dergâhı âli Kapıcılarından Kara Mehmet Ağa bina Emini tayin olundu. Mehmet Ağa, eskisinden daha zorba çıktı: Evlerin bedellerini vermediği gibi, cahil naiplerden birinin hüccetile başka bir mahallede hıristiyanların yeniden kilise yapmalarına da müsaade etti.

Camiin temeli 1598 de atıldı. Törende vüzera ve ulema cümlesi hazır bulundu. Fakat temelin

atılması gayet müşküldü. Arsa hem denize yakın, hem de dağ eteğinde idi. Kazıldıkça yerden su çıkıyordu. Sular mütemadiyen tulumbalar ve değirmenlerle boşaltılıyordu. Bu müşkülü "Mühen disi ruzigâr, Mimarı zeman Davut Ağa„ da anladı, vüzereya şu sözleri söyledi :

— Lebi deryada böyle dişvar azimülbünyana temel bıkakılmamıştır. Acip eseri hâs olup nümunei devran olacaktır.

Davut Ağa, inşaata büyük bir faaliyetle devam etti. Rodostan taşlar getirildi. Kasım Ağa her ne olursa muhasebesini verdi. Nihayet bina bir zirâ kadar çıktı. Hisar kulesi üzerine minare yeri tayin edildi. Minare bir şerefe çıkınca ramazanda kandiller yakıldı. Emin önünde iki de han yapıldı. Hayrat için cami civarına sular getirildi. Caminin inşası daha bitmeden, medreselerinde ders verecek hocalar çoktan tayin edilmişti.

Müderrisliğini yüz akça ile Sarıgerz zade Kaynı Mustafa efendi ifa edecekti. Davut Ağa inşaata uzun müddet devam edemedi. 1598 de vefatı üzerine yerine Suyolu nazırı Dalgıç Ahmet Çavuş tayin edildi. Üçüneü Mehmedin ölümüne (1603) kadar caminin inşasına o nezaret etti.

Mimar Davudnn vefatı hakkında, o devirde yaşıyan Selânikî Mustafa efendi şu malûmatı veriyor : "Evaili Safer. Senei mezburde Mühendisi Ruzigâr Mimar Davut Ağa marazı taundan sekt vaki olup hâkidanı dünyadan göçdü. Mimarbaşı-

lık Su Nazırı Dalgıç Ahmed Çavuş dimekle maruf bir fayikulakrana tayin olundu.„

Halbuki Hadikatül Cevami'de Kara Mustafa Paşa civarındaki Kızlarağası Mehmet Ağanın camiinden bahsedilirken: "Ve bu camiin mimarı Davut Ağa sui itikat töhmeti ile Vefa meydanında katlolundukda Âsârî bu tarihi dimişdir:

İlâhi cennet ide cayin ol Davud mimarın
1008 (1599)

Bu hakikat bütün vesaikile sabit olduğu halde, Yenicaminin yani Valide Safiye Sultan camiinin hâlâ Mimar Kasım Ağa tarafından inşa edildiğinden bahsedilmesi gariptir.

Hattâ camiin inşası 1603 de, Üçüncü Mehmedin vefatı üzerine tatil edildikten 56 sene sonra (1659) itmamına başlanması da Mimar Kasım Ağaya havale edilmemiştir. Köprülü Mehmet Paşayı sadarete geçirmek için çok uğraşan ve nihayet maksadına muvaffak olan Koca Mimar Kasım Ağa, o tarihte Mimarbaşı değildi; Valide Turhan Sultanın Kethüdası idi.

Mimar Kasım Ağanın 1655 den sonra tarihte izi yoktur; fakat mezarı ve üzerinde de kitabesi vardır. Yenicamii Köprülü Mehmet Paşanın vefatından iki sene evvel Valide Turhan Sultanın emrile ikmale başlıyan, Mimarbaşı Elhaç Mustafa

Ağadır. Hattâ o zaman da Sirkeciye kadar birçok Yahudi evleri bedelleri verilerek satın alınmış ve caminin 1663 te itmamına muvaffakıyyet hasıl olmuştur.

Yenicami Türk Mimarîsinin nefis eserlerindendir. Çünkü, Mimar Sinanın halefleri elinden çıkmış ve Mimar Sinan ekolünün bütün zinde hatlarını ve kavislerini Davut Ağa yüksek zekâ ve himmetile ahlâfa intikal ettirmiştir.

Mimar Kasım

Mimar Kasım Onyedinci asrın mühim adamlarındandır. Kasım Ağa, mimarlıktaki meziyyetinden ziyade, siyasetteki nüfuzile mahiyetini göstermiştir. Sultan Ibrahim ve Dördüncü Mehmet devirlerinde, Sultan İbrahimin ahırından başka inşaat namına tarihte büyük bir eserine tesadüf edilmeyen Mimar Kasım, sarayda en mühim vazifeler ifa eden bir siyasîdir.

Fakat Sepetçiler köşkü onun zamanında tamir edilmiştir. Kasım Ağanın Arnavut Belgradında da bir çeşmesi vardır.

Mimar Kasım, Sultan ibrahimin veziri Kara Mustafa paşanın "mahrem ve hemdemi„ idi. Dirayeti ve fetanetile Kara Mustafa paşanın teveccühünü kazanmıştı. Paşanın yapmak istemediği bir çok meselelerde yanına sokulur, siyaset için faydalı gördüğü işleri derhal yaptırırdı. Sultan İbrahimin ilk zamanlarında, Cinci Hoca efsunları ve büyülerile yeniden yeniye türemeğe başladığı zaman, Mimar Kasım onunla da münasebet peyda eylemişti. Hattâ Hoca Efendi ilk defa müderris olduğu zaman, sof ve örf ve sair levazım için

Kasım Ağadan “bir miktar akçe„ istedi. Kasım Ağa Cinci Hocaya yüz altın gönderdi :

— Bu, kendülere hibe olsun !

Diye selâm bile yolladı. Hoca Efendi müderrisliğinden dolayı Sadrazamın elini öpmeğe gitti, huzuruna girmek istedi. Kara Mustafa paşa Sultan İbrahimin israfından ve havaîliklerinden müteneffirdi. Hususile Cinci Hocaya müderrislik verilmesini bir türlü muvafık görmemişti. Bu sefer, huzuruna da gelmek istediğini işidince “muktezayı tab’ı olan gazazet ve galzet üzre kaşların çatub„ :

— Bu makule meçhul kimesneye medrese virüb halkın üzerine taslit ne belâdır !

Dedi, ve huzuruna girmesine müsaade etmedi. O sırada Mimar Kasım da Paşanın yanında bulunuyordu. Paşayı yatıştırmak istedi :

— Behey sultanım niçün tehevvür idersiz? Liyakat didikleri padişahların ve vüzeranın nazarı himmetleridir. Kesri hatır ma’kul değildir. Padişah hazretleri çırağ itmiş. Ma’kulü siz dahi iltifat ile mecburülhatır itmekdir.

Dedi. Derhal dışarıya çıktı, Hoca Efendinin koltuğuna girdi :

— Efendi buyur. Sahibi devlet hazretlerinin cüz’îce iştigalleri vardı. Şimdi sizi isterler.

Diye Hoca Efendiyi içeriye getirdi, Sadrazamın elini öptürdü. Hocaya izzet ve ikram edildi, kendisini memnun ve mahzuz yollamaya çalışıldı.

Zaman geçti. Kara Mustafa Paşa sadakat ve istikametinin cezasını, Cinci Hoca da redaet ve cehaletinin mükâfatını görmeğe başladı.

Sarayda Hoca Efendi yükseldikçe, Kara Mustafa Paşanın nüluzu da o derece alçaldı. Bir gün Mustafa Paşa, Sultan İbrahimin deliliklerine hizmet etmemek yüzünden katlolundu. Mimar Kasım için ilk felâket bu oldu. "Bu vaktedek mimarlık kaydı hayat ile olagelmişiken„ [1] Kasım Ağa azledildi, yerine Meremetçi Mustafa Ağa mimar nasbolundu. Kasım Ağanın malları müsadere edildi. Kasım Ağa hapse bile girdi. Sultan İbrahim Kasım Ağayı Geliboluya sürecekti; fakat Cinci Hoca derhal Kasım Ağanın imdadına yetişti. Felâket zamanında kendisine edilen yardımı unutmadı. O tarihten itibaren Kasım Ağa, hanesinde münzeviyane ömür sürmeye başladı.

Cinci Haca, Kasım Ağaya behemehal iyilik etmek istiyordu. Kasım Ağanın devlete hizmetten başka birşey düşünmediğini pek iyi biliyordu. Münasip bir fırsat ta zuhur etti. Bir gün Sultan İbrahim, yeni mimar Mustafa Ağayı çağırttı:

Üsküdarda Mimar Kasım Ağa yaptığı ahur manendi bir ahur yapa.

Diye emir etti. Ahır yapıldı. Hoca Efendi, Mimar Kasım Ağa için zaten vesile arıyordu. Derhal Padişaha:

[1] Naima, C VI, S. 54, 72, 112

— Padişahım. Acaba bu ahura nekadar masraf gitdi. Malûmu humayun olsa.

Dedi. Maksadı, Mimar Kasımın masarifte ne derece idareli olduğunu ispat eylemekti. Mimar Kasımın Üsküdardaki ahıra fazla masraf ettiğini biliyordu. Padişah, Hocanın fikrini münasip gördü, Mimar Mustafa Ağadan defter istedi. Defterde bir de gördüler ki, on bin beş yüz kuruş yazılmış.

Sultan İbrahim birdenbire parladı:

— Bu ahur evvelki ahurun nısfı kadar ancak var. Bu kadar mal nereye gitdi?

Diye sordu. Çarçabuk Mimar Kasım Ağaya adam gönderildi. Eski ahırın masraf defteri istenildi. Haseki, Kasım Ağanın evine gelip te defteri istediği zaman, Kasım Ağa:

— Vallahi. Ol ahuru yaptığımdan beru on seneden ziyade mürur eyledi. Hatırımdan gitmişdir. Amma ol asırda şehremini olan Hüseyin Efendinin ruznamesinde vardır. Andan yoklansun.

Dedi. Ruznamçeden defterin sureti çıkarıldı. Padişaha takdim olundu. Anlaşıldı ki, Mimar Kasım o ahırın inşası için üç bin elli kuruş sarf etmiş. Kasım Ağanın Padişah yanında "istikameti zuhure geldi„. Sultan İbrahim:

— Kasım doğru imiş. Nahak yere onu azleyledik.

Dedi. Mustafa Ağa azledildi, "Hoca Efendi himmetile„ Kasım Ağa tekrar Mirar başı oldu [1].

[1] Naima, C. IV, S. 114, 167.

Kasım Ağa, bu tarihten itibaren, büyük bir nüfuz kazandı. Servet ve mal sahibi oldu. Zamanının müverrihleri bile kendisinden bahsederlerken: "Kudemayi müetemevvilînden koca Mimar Kasım Ağa ki hırsı dünya ile u'cüheüddehrdir» tabirini kullanmaktan geri durmadılar. Kasım Ağa, Sultan Ibrahimin hal'inde ağalar arasına karıştı. Dördüncü Mehmet devrinde Bektaşların, Kara Çavuşların, Sarı Kâtiplerin nüfuzları yanında, Kasım Ağanın da ikbali asla zeval bulmadı. Fakat sarayda o derece nüfuzu yoktu. Devletin bütün idaresine hâkim olan büyük Valide Kösem Sultan yanında en ziyade nüfuz sahibi olanlar, Şaban Ağa ile karısı Melekî Kalfa idi.

Kasım Ağa, Sultan Ibrahim zamanında, vüzera ile düşüp kalkmaya,sarayda nüfuzunu göstermeye alışkındı. İnşaattan ve imarattan ziyade sevdiği bir şey vardı : Siyaset, vüzeraya nasihat vermek, onları yola getirmek, kendilerine âkilâne sözler söylemek, Mimar Kasımın en ziyade sevdiği bir vazife idi.

Kasım Ağa bu tarihte "koca mimar„ namile benamdı. Bu kocalık Kasım Ağaya iktidarından ziyade, yaşından dolayı izafe edilmişti. Kasım Ağa Valide Kösem Sultana intisap etmek istedi. O tarihte Padişahtan, Dördüncü Mehmetten ziyade, büyük validesi Kösem Sultanın hükmü cari idi. Valide Sultan kethüdası Arslan Ağa ölür ölmez, Kasım Ağa "bazı şüfeaya bir kaç kise„

verdi, Şehislâm Bahayî Efendiye rica etti. Molladan bir tezkere aldı, doğru saraya gitti, büyük valide Kösem Sultana takdim ettirdi. Kösem Sultan, Kasım Ağanın maksadını biliyordu. Fakat işi nazikâne kapatmak istedi, Şehislâm Efendiye şu cevabı gönderdi :

— Bizim hizmetkârlarımız vardır. Anlar ve gayri kimesneler bize kethüda olmakda nice mahzurat vardır.

Mimar Kasım Ağa arzusuna nail olamadı. O sene, Kösem Sultanla Turhan Sultanın rekabeti ihtiyar Kösemin felâketile neticelendi. Ağalar saltanatı feci ve kanlı bir surette hitam buldu. Istanbul halkını açlıktan öldürenler, birer birer ifna edildi. Bu devrin halkı, adaleti paraya feda etmek zilletindcn nefislerini vikaye edebildiler. Kethüda Bcy gibi zenginler, kendilerine taraftar peyda etmek için, sokaklara yığın yığın paralar doldurdular; fakat bütün halk, haysiyyetlerini ve namuslarını satmamak faziletini gösterdiler.

Artık Mimar Kasım için muvafık bir devir açılmış demekti. Koca Mimar, derhal Valide Turhan Sultana intisap etmek istedi. Yeni devrin kahramanı, Kızlar ağası Dev Süleyman Ağaya intisap etti, "Darüssaade ağası iradesile Valide kethüdası Hüseyin Efendi azil ve Mimar Koca Kasım Ağa Valide kethüdası„ [1] oldu.

Mimar Kasım, Şamîzade, hep Kızlar ağasına

[1] Naima, C V, S. 169

intisap etmişlerdi. Kasım Ağa Valide Turhan Sultanla görüşür, Sadrazam nasbında daima vesayada bulunurdu. Mimar Kasımın en ziyade vezarete lâyık gördüğü zat, Köprülü Mehmet Paşa idi. Valide Sultanla ne zaman devletin ahvaline dair bir lakırdı açılsa, Kasım Ağa Köprülü Mehmet Paşayı bir halâskâr sıfatıyla Valide Turhan Sultana tavsiyeden geri durmazdı.

Kara Murat Paşadan sonra Melek Ahmet Paşa ve Siyavüş Paşa sadrazam olmuşlardı. Kasım Ağa bunların hepsinin aleyhinde idi. Gürcü Memet Paşa sarayda Kızlar ağası Süleyman Ağayı elde etmişti. Binaenaleyh kendisi için sukut ihtimali olamazdı. Hususile Valide Kethüdası Mimar Kasım Ağa da Darüssaade ağasının bendesi idi. Valide Sultana kendi aleyhinde bulunacak hiç bir hasım yok gibiydi. Fakat Kasım Ağa bu meselede Kızlar Ağasının da hatırını saymadı. Onun bütün emeli, ihtiyar Köprülüde idi. Hattâ "Valide Hazretleriyle kâhice devlete müteallik meşveret„ ettikleri zaman, Kasım Ağa daima Köprülüyü metheder, Sadrazam Gürcü Mehmet Padan bahsedildikçe :

— Gürcü Paşa iki öküze saman viremez, derdi. Valide Sultan Sadrazam Siyavüş Paşadan memnun değildi. Ekseriya Kasım Ağayı çağırır, yanlarına kimseyi koymaz, sadarete kimin getirilmesi lâzımgeleceğine dair onunla meşveret ederdi. Yine bir gün, Kasım Ağayı çağırdı. Odadakileri dışarıya çıkarttı. Kasım Ağaya ;

— Siyavüş Paşanın azli lâzımgeldikde Gürcü Mehmet Paşa vezarete lâyık mıdır. Ma'kulü kimi vezir itmekdir?

Diye sordu. Kasım Ağa, şu cevabı verdi :

— Devletlü Sultanım. Gürcü Mehmet Paşa badiürrey bir ebleh âdemdir. Bu hizmeti azîmenin uhdesinden gelemez. Eğer anı vezir iderseniz Siyavüş Paşa hezar mertebe andan reşid ve makamında durması ma'kuldür. Yok, eğer azlolunmak muradınız ise bari Siyavüşden reşit bir sahibi reyi sedit kimesneyi itmek ma'kuldür.

Kasım Ağanın maksadı belliydi: "Ya Siyavüşden reşit kim var?„ diye sorsun, o da Köprülüyü tavsiye etsin. Fakat Valide Sultan hiç bir şey sormadı. Gürcü Paşayı sadarete geçirmeğe karar vermişti. Kasım Ağaya :

— Kasım Ağa. Şimdilik Gürcüyü idelim. Uhdesinden gelemezse yine tedarik kabildir.

Dedi. Bu meşveretin kat'iyyen harice sızmamasını tavsiye etti. Kasım Ağa da dışarı çıktı.

"Kasım Ağa naklidermiş ki Valide ile bu meşvereti itdiğimizde taşra benim yanımda bir dilsizden gayri kimsene yok idi. Ol anda bu haber vezire mün'akis olmuş„.

Filhakika Siyavüş Paşa, Valide Sultanla Kasım Ağanın bu müşaveresini haber aldı. Esasen kendi Kasım Ağanın Valide kethüdası olmasının aleyhinde idi. Hattâ Kasım Ağayı da hiç sevmezdi; fakat onun kendisini iltizam ettiğini duyunca,

Kasım Ağayı odasına çağırdı, içeri girer girmez sakalını öptü :

— Sen benim pederim ol, sen ne sadık imişsin. Ben senden bu âdemiyyeti ümid itmezdim.

Dedi. Kasım Ağaya izzet ve ikram etti. Kasım Ağa birdenbire şaşırdı, bu iltifatın sebebini sordu. Siyavüş Paşa Valide Sultanla ne görüştüklerinden haberi olduğunu söyledi. Kasım Ağa :

— Benim efendim. Devlet hizmetkârı olanlara vacibdir ki daima hayır işlere sevk eyliye. Lâkin çünkü bu kazıyye size mün'akis olmuş, elbette bu duyulur. Darüssaade Ağasının dahi mesmuu olur. Hususan Gürcü Paşa vezir olursa bu sözün cezasını çekmek gerekdir. Emir Allahındır. Amma sizden recam budur ki bu sırrı ketmidüb kimesneye söylemiyesiz. Yine bendeniz madam hayatdayım, hizmetinize bezli makdur iderim.

Dedi.

Maamafih Gürcü Paşa yine sadrazam oldu. Siyavüş Paşa Kızlar ağasından tokat yiyerek mührü teslim etti. Sıra, Mimar Kasım Ağaya geldi.

Mimar kasım, Köprülüyü sadaret makamına getirmeyi kendisi için bir sabit fikir ittihaz eylemişti.

Mimar Kasımın bu zihniyyetini Kızlarağası da, Sadrazam da biliyorlardı. Hattâ Valide Turhan Sultanla mülâkatını onlar da haber almışlardı. Şimdi ikisi de Kasım Ağayı düşürmek için fırsat bekliyorlardı. Nihayet bu fırsat zuhura geldi. Bir gün, Turhan Sultan Kasım Ağaya ;

— Kasım Ağa. Devletin iradı az, masrafı çok. Bu hal neye müncer olacakdır? Gürcü Paşadan bir hizmet vücuda gelmedi, diye sordu.

Kasım Ağa da:

— Devletlü sultanım. Merhum Hüsrev Paşa hazinedarlığından çıkma Köprülü Mehmet Paşa vardır. Veziriazam olmak mümkün ise kemayenbegi bu işin uhdesinden ol gelür. Gayri bir ferd bu maslahatı müşkilenin hakkından geleceğin bilmem.

Dedi. Turhan Sultan:

— Henüz halk beyninde namü gâmı olmayan âdeme mühür nice verilür? Diye mukabele etti. Kasım Ağa da:

— Sultanım, anın eshel tarikı budur ki ibtida kubbenişîn idersiz, badehu hizmetinizde istihdam eylemek âsândır, cevabını verdi.

Kasım Ağa bir türlü Köprülüyü tavsiyeden geri durmuyordu. Bu mütaleası sadrazam tarafından haber alındığı takdirde duçar olacağı felâketi tamamile biliyordu. Fakat koca mimar, Köprülünün meziyyet ve dirayetini takdir ederdi. Memleketi kurtaracak yegâne sima varsa, onun nazarında Köprülü Mehmet Paşa idi.

Turhan Sultan, o gün Kasım Ağanın sözlerini oğluna, Sultan Mehmede anlattı. Dördüncü Mehmet Kızlar Ağası Süleyman Ağayı çağırdı:

— Köprülü Mehmet Paşa dirler bir âdem varimiş. Devleti aliyyeye hizmet itmeğe kadir ve re'yü tedbirde mahir imiş. Anı kubbenişîn idelim.

Dedi. Kızlar ağası bu tavsiyenin nereden geldiğini anladı, Padişahı oyalamak için:

— Ma'kul Padişahım. Ancak ben kulun da sorub süal ideyim.

diye dışarı çıktı. "Ol saat Gürcü Paşaya haber uçurup„ :

— Bu re'yi ilka iden yine Koca Kasım kethüdadır. Tiz ikisin dahi yollasun.

Dedi. Köprülü ile Kasım Ağanın nefyini emretti. O gün Köprülü Mehmet Paşa Köstendil sancağına nefyedildi. Fakat Kasım Ağanın nefyi için Valide Turhan Sultanın müsaadesini almak lâzımdı. Kızlar Ağasile Gürcü Mehmet Paşa doğru valide Sultana gittiler:

— Behey sultanım. Halk beyninde kethüdanız Kasım Ağa mührü Köprülü Mehmet Paşa içün alıvirmek zımnında sultanıma beşyüz kise akçe virmiş diye söylenüb mührü şerifi mezada virmiş deyu şüyu bulmuş. Lisana düşmeniz ma'kul değildir. İstediğinizin birin kethüda idüb Kasım Ağayı birkaç gün teb'id idin. Şu bîma'na âvâzeler yatsun.

Dediler. Turhan Sultan bu sözlere çarçabuk kandı:

— Imdi kahveci, kethüda olsun. Kasım Ağa evinde otursun. Dedi.

Kızlar Ağasile Sadrazam "ol saat„ Kasım Ağayı yakaladılar. Gürcü Paşa, Mimar Kasımı huzuruna çağırdı:

— Şen Valideye koca Köprülüyü medh ve

sevk idüb Gürcü Paşa iki öküze bile saman viremez didin.

Diye azarladı. Söylediği sözleri yüzüne vurdu. Kasım Ağa Valide kethüdalığından azledildi. Zindanda kanlı kuyuya indirildi. Kuyuda korkusundan hastalandı, burnunu akrep soktu. Burnunun bir tarafı çürüdü. Kızlar ağasile Gürcü Paşanın maksatları Kasım Ağayı katleylemekti ; fakat Valide Sultandan korktukları için vaz geçtiler, evini barkını kâmilen musadere ettiler. Yalnız hanesini evlât ve iyalini bıraktılar, kendisini Kıbrısa nefyettiler. Maamafih Gürcü Paşanın bu suretle de mevkiini temin edemiyeceği aşikârdı [1].

Gürcü Mehmet Paşadan sonra sadarete Tarhoncu Ahmet Paşa, Derviş Mehmet Paşa, İbşir Mustafa Paşa, tekrar Murat Paşa, ve Süleyman Paşa geçti. Mimar Kasım Valide Sultanın arzusu üzerine aff'edildi, Istanbula geldi, yine eski nüfuzunu icradan geri durmadı [2].

Süleyman Paşanın sadaretinde Kasım Ağa dahilî işlerin gittikçe fenalaştığını gördü. Süleyman Paşa esasen dostu idi. Üsküdarda Süleyman Paşanın sarayına gitti, gecelerle kaldı. Ona da yine Köprülüyü tavsiyeden geri durmadı. Bir gün yine Süleyman Paşa ile görüşürlerken, Kasım Ağa :

— Behey devletlü. Ortalığın hali malûm. İş görmeğe bir hoşça şuru itseniz.

[1] Naima, C. V, S. 177, 189, 250.
[2] Naima, C. VI, S. 218.

Dedi. Süleyman Paşa :

— Ben de hayretde kaldım. Ne işliyeyim, bilmem.

Diye cevap verdi. İşte o zaman Kasım Ağa ile Süleyman Paşa arasında şu muhavere cereyan etti :

— Ocak Ağalarından Kara Hasan oğlu Hüseyin Ağayı kola alub Bodur Süleymanı kul kethüdası eyle. Monlayı Yeniçeri Efendisi idüb taklili nefrat ve zabtı mahlulâta şüru eyle. Ve sipah ocağına kezalik münasip zabit koyub Parmaksız Hüseyni taşra yolla. Sair ocakları dahi taklil tashih idici âdemler istihdam eyle. Ve Sarı Aliyi defterdar eyle. Umuru maliyyeyi zabt ve nice umuru nafia talim ider.

— Behey Kasım Ağa. Bu âdemler iş bildiğin ben de bilürüm. Lâkin bu mansıbların her biri bir ejder ağzındadır. Azle kudretim yoktur. Hamilerinden havf iderim. Ve bu tarif itdiğin âdemlerden ve sair müsteiddi rütbe olanlardan birin tenhaya çağırub mükâlemeye kadir değilim. Hâlâ hizmetimde kârsazanın casusları vardır. Anlar tarafından ahval duyulub filhal bir bühtan ile beni belâya uğradırlar. Etrafımda beni mahsur iden casuslar daima ol didiğin âdemleri yanımda zemmü kadh idüb kabayihin söylerler. Bu suretde nice takrip ideyim ?

— Behey efendim. İşe yaramıyan âdemi kimse zem itmez. Lisanına almağa bile tenezzül itmezler. Hademei devlet korktukları âdemi zem

iderler. Siz birer hakimane san'atla bunları tağrip itmeğe ve ejder saydığınız haşeratı hüsnü müdafaa ile def'e kadir olmadığınız surette muazzamatı umuru devlet olan sa'ab mesalihte hiç bir işe kadir olamazsız. Bari Derviş Paşa merhum kethüdası ki defterdarlıkdan henüz mazul oldu, bir müdebbir âdemdir, anı tenhaca getür. Mirî ahvalen bilür. Sor, vukufu azîmi var. Âkil âdemdir.

— Halk anınçün ayyaştır dirler. Nice hemsohbet olayım. Ve hem ağniyadan iken sureti iflâs gösterüp bezli hedaya ile takarrüp muamelesin itmez. Nefisiz yere niçün konuşup müttehem olayım.

— Köprü kasabasında sakin Trablus an mazul Mehmet Paşa vardır. Getürtüb ilerü çek. Kaymakam eyle. Müşkilâtı umurunuz üzerine ol kifayet ider.

— Behey âdem. Her vardığı yerde hüsnü sulûk idemeyüp kavga ile azlolunan müflis âdemi bana sevk idersin. Anı getürdüp işe koymağa istidad kesbedecek kadar levazımı görülmeğe harçlık virmeli. Biz şimdi Îd hedayası tedarikine şu kadar mala muhtacız. Bana sevk idersen şöyle âdemleri sevk eyle ki kendülerden acaleten bir miktar nukud imdadı mutasavver ola. Böyle tenk vaktinde akıl ve tedbir ve kuru söz lâklâkası ne işimize yarar, bizden söz istemezler.

— Sultanım. Bu devleti aliyyede hazine ve male zahmet çekilmez. Lâkin devlet umuru nizam tamın bulmağa muhtaçtır. Hemen Allahü tealâ

tevfik vire. Ve sizi bu tehayyürden kurtarup selâmet ve afiyet ihsan eyliye.

Dedi.

Ahval gittikçe vahamet kesbediyordu. Köprülü Mehmet Paşa Istanbula getirilmişti. Süleyman Paşanın sadaretinde kanlı bir isyan Istanbulu alt üst etti. Süleyman Paşadan sonra Hüseyin Paşa Mimar Kasımın damadı Zurnazen Mustafa Paşa, tekrar Siyavüş Paşa, Boynueğri Mehmet Paşa sadrazam olmuşlardı.

Kasım Ağa muttasıl Köprülüyü sadarete getirmek için uğraşıyordu. Kasım Ağanın bu nüfuzundan hemen her sadrazam bîzardı. Hattâ İbşir Paşa sadarete geldiği zaman, sadaret kaymakamı Melek Ahmet Paşa kendisile görüşmüş, Mimar Kasımdan şikâyet ederek:

— Mimar Mustafa ve Koca Mimar, bunlar gibi daha nice vüzeralık taslayan âdemlerden bîzar olmuşdum.

Demişti [1]. Kasım Ağa, aleyhinde söylenen bu mütalealara hiç ehemmiyet vermedi. Hoca Mehmet Efendi, Baltacı Karakaş vasıtasile Hazinedar Ağaya "haberler uçurdu". Ve nihayet Köprülüyü sadarete götirmeye muvaffak oldu. Fakat ondan sonra da, kendisinden nam ve nişan görülmedi.

[1] Evliya Çelebi, C. III, S. 514.

Mimar Mustafa

Onyedinci asrın mimarları içinde çok yaşıyan ve çok iş gören mimarlardan biri de, başmimar Mustafa Ağadır.

Mimar Koca Kasım Ağa, Sultan İbrahimin başmimariyken, o meremetçiydi. Fakat mimar Kasımın, san'atından ziyade daima sarayın en ileri gelen adamlarına intisaba çalışması ve devlet işlerile uğraşması, meremetçi Mustafa Ağanın işine yaradı. Çünkü, zamanında, mimar Kasımdan sonra, başmimarlığa lâyık ondan başka kimse yoktu.

Mimar Kasım, politikacılığı yüzünden daima hapse atıldı. Evvelâ, Arnavud Kara Mustafa Paşanın adamıydı. Sultan İbrahim Kara Mustafa Paşayı öldürtünce, Nerhci Hasan Efendile beraber hapsedildi. O tarihe gelinciye kadar mimarbaşılık kaydı hayat şartile verildiği için, mimar Kasım Ağa Cinci Hocanın şefaatile kurtuldu. Fakat aradan çok geçmeden, "musadere kavgasına uğradı„ yerine Meremetci Mustafa Ağa başmimar tayin edildi (1644). Davudpaşa bahçesinde Sultan İbrahimin elini öperek kendisine hil'at ihsan olundu.

Mimar Kasım boş durmadı. Elinde Cinci Hoca -

gibi yenilmez bir kuvvet vardı. Cinci Hoca iptida müderris olduğu zaman, arkasına sof, başına kavuk alacak parası yoktu. Ona yüz altın gönderip te işini gördüren, mimar Kasım Ağaydı. Cinci Hoca, bu iyiliği unutmadı. Sultan İbrahimin satırından mimar Kasımı kurtardı. Geliboluya sürgün edilmesine muvaffak oldu. Aradan çok geçmeden tekrar evine getirtti. Fakat bütün emeli, başmimar Mustafa Ağayı attırıp onu tekrar yerine getirtmekti. Nihayet ona da muvaffak oldu.

Sultan İbrahim, bir gün başmimar Mustafa Ağayı çağırttı. Üsküdarda mimar Kasımın yaptığı ahır gibi bir ahır yapmasını emretti. Ahır süratle yapıldı. Cinci Hoca fırsat gözlüyordu. Ahıra ne kadar masraf gittiğini mimar Kasım vasıtasile tahkik ettirdi. Bir gün, Sultan İbrahimin yanına sokuldu:

— Padişahım. Acaba bu ahıra ne kadae masraf gitti? Malûmu hümayun olsa, dedi.

Sultan İbrahim defteri istedi. Mimar Mustafa Ağa defteri getirdi. Baktılar: On bin beş yüz kuruş yazılı. Sultan İbrahim birdenbire gazaba geldi:

— Bu ahır, evvelki ahırın yarısı kadar ancak var. Bu kadar mal nereye gitti? diye sordu.

Çarçabuk Kasım Ağaya adam gönderildi. Eski ahırın defteri istenildi. Kasım Ağa:

— Vallahi, ol ahırı yaptığımdanberu on seneden ziyade geçti. Hatırımdan gitmiştir. Amma ol asırda Şehremini olan Hüseyin Efendinin ruznamesinde vardır. Andan yoklansun, dedi.

Ruznameden suret defteri çıkarılıp getirildi.

Üç bin elli kuruş yazılmış. Sultan İbrahimin hoşuna gitti :

— Kasım doğruymuş. Nahak yere anı azleyledik, dedi.

Çok geçmedi. Cinci Hocanın teşvikile mimar Mustafa Ağa azledildi. Mimar Kasım Ağa tekrar başmimar oldu. Fakat 1650 de, Sultan İbrahim öldükten sonra, mimar Kasımın Turhan Valideye kethüda tayin edilmesi, mimar Mustafa Ağayı eski makamına getirdi.

Mimar Mustafa Ağa en mühim işleri bu devirde gördü. 1658 de Boğaz hisarlarını yapan, oydu.

Türkler, daha Istanbulu aldıkları gün, Akdeniz boğazının ehemmiye ini anladılar. Fatih Istanbulu korumak için boğazdan düşman gemilerinin geçmesine mâni olmaya karar verdi. Boğazda, karşı karşıya, iki metîn kale inşa ettirdi. Içlerine konulan top ar arasından, değil gündüz, gece bile "zevrak ve sefain değil, belki tuyurü cevvi sema bîperva güzar„ edemezdi.

Kaleler yapıldıktan sonra, artık Akdeniz tarafından düşman korkusu kalmadı. Fakat asırlar geçti. Barbarosların ve Turgud reislerin, evlerinin kapısından çıkar gibi, riyalalar, patronalar ve baştardalar, kalyonlar ve kalitalar, kadırgalar ve çektirilerle pervasız Akdeniz sularına, İspanya ve Fransa kıyılarına, hattâ Hind denizlerine kadar açıldıkları boğazdan tek bir gemi çıkamaz oldu. Çünkü "küffarı bed âyîn ve şeyatîni karîn beher sene otuzar ve kırkar sefain ile gelip kılâı mezkûrenin taşrasında iki canibde karar eylemekle

içerudan taşraya bir keşti çıkmak mümkün „ değildi. Hattâ uzak denizlerden, haberleri olmadan, boğaza yaklaşan Türk gemileri bile boğaz önlerine toplanan Venedik gemileri tarafından tuzağa düşmüş bir kuş gibi avlanırlardı.

Köprülü Mehmet Paşa, boğaz cenginde, oraları ancak karadaki bataryaların kuvvetile müdafaa etti. Esasen boğazın bütün kuvveti karadan müdafaasında idi.

Türkler, bu noktayı takdir ettikleri için, Köprülünün sadareti hengâmında, boğazları bir kat daha tahkim etmeğe karar verdiler. Buna yegâne saik te, Girid seferinin devam etmesi ve adaya asker, erzak ve cephane göndermek ihtiyacının günden güne artması idi. Hattâ Girid cenginin ünlü kahramanlarından Kara Murat Paşanın sadareti hengâmında, Fatih zamanında yapılan kalelerin yirmi mil aşağısında boğazın denize açılacak yerinde karşı karşıya Rumeli ve Anadolu kıyılarına iki kale yapılması düşünüldü. Fakat ahval müsaid olmadı. Nihayet, ihtiyaç şiddetle baş gösterince, 1658 de inşaata başlandı.

Istanbulda nekadar dülger ve duvarcı varsa toplatıldı. Hattâ bütün “ memaliki mahrusede „ olanlar da etrafa hükümler gönderilerek boğaz hisarlarına getirildi. Bütün bu inşaata baş mimar Mehmet Ağa nezaret edecek, fakat aynı zamanda Eminönünde 1603 senesindenberi metruk ve natamam bir halde kalan Valide Camiini de bitirmeğe başlıyacaktı. Mehmet Ağa her iki vazifeyi de tamamile ifa etti.

Boğaza iki kale yapılacaktı; bunların boyları ve enleri üçer yüz zirâ olacaktı. İnşaata o derece bir faaliyetle başlanıldı ki, temelleri az bir zamanda yeryüzne çıktı. Valide sultanın kethüdalığından çıkma kaptan vezir Köse Ali Paşa kaleler üzerine nazır tayin olundu. O yıl, Türk donanması da boğaz hisarında kışlıyacaktı.

Boğaz hisarları kemali faaliyetle inşa olunduğu sırada Dördüncü Mehmet, anası Turhan Sultanla beraber Bursada idi. Turhan Valide, bir müddet sonra, oğlu ile beraber Edirneye geçti. Anadolu kıyısından kadırgalarla Geliboluya geçildi. Turhan Valide inşaatın ne derece ilerilediğini anlamak istedi, oğlunu boğaz hisarlarını gezmeğe götürdü. Köprülü Mehmet Paşa, şeyhislâm ve vezirlerden mürekkep bir kafile Anadolu yakasına geçtiler. Turhan Valide Geliboluda kaldı.

O gün, Dördüncü Mehmetle beraber bütün vüzerasını gören boğaz halkı sevinçlerinden parlak şenlikler yaptılar. Kaleden tecrübe için balyemez topları atıldı. Kale dizdarına ve bekçilerine ihsanlar verildi. Dördüncü Mehmet, asıl dış boğazda anasının yaptırdığı kaleleri görmek istiyordu. Fakat inşaat henüz bitmemişti. Bütün ameleler deniz tarafını doldurmaya uğraşıyorlardı. Nihayet "tekmil ve itmamı babına ihtimam olunmak üzre azîm tenbih ve tekid„ etti. Işçiler büyük bir faaliyetle çalışarak her iki kaleyi de az bir zamanda ikmale muvaffak oldular.

Kalenin inşasına 1658 de başlanmıştı (Zilhicce

1069). İtmamı da 1660 da (Zilhicce 1071) müyesser oldu. İnşasına ilk tarihi, bilâhare vak'anüvis olan has odalı şair Abdi Ağa söyledi:

Budur bu kal'anın her birine Tarih ey Abdi
Kilidi Bahri Istanbul seddi pâki Sultani
1071 (1660)

Şair Abdi Ağa, tek bir mısrala, Çanakkalenin Türklerce kıymet ve ehemmiyetini anlatmış oluyordu. Abdi Ağanın şimdi Askerî müzede bulunan bu tarihi, o zamanlar, yaldızlı ve çiçekli ir çerçeve içinde kalenin mutena bir yerine asıldı.

Abdi Ağa, bu uzun manzumede boğazın ehemmiyetini beliğ bir lisan ile anlatıyordu.

Dahi her canibinde vaz olundu öyle kim toplar
Görinür her biri gûya bir ejderhayi tulâni
Saçup âteşlerin her biri hışm ile atılmakta
Kıy metler koparır düşmene feryadü efganı
Bu etrafa meğer şimdengiru küffarı napakin
Gelüp yaklaşmağa bir zerre denlü var mıdır canı
Veli evvel ne zahmetler çekerdi cevri kâfirden
Boğazdan taşra olan yerlerin erbabı sükkânı
Varup tâ iç boğazın karşusında gâhi mel'unlar
O denlü mel'anet eylerdi kim yok haddü payanı

O sene, Avratpazarında Cerrahmehmetpaşa camisinin tamirine lüzum görüldü. Bu lüzumu ileri süren de Köprülü Mehmet Paşaydı. Fakat "Mimarıhassa Mustafa Efendi„ Köprulüye tatlı bir lisanla anlattı:

Bundan daha mükemmel hayrat 1597 tarihinde Eğri fatihi Üçüncü Mehmedin anası Safiye Sultanın

Bahçekapısında gümrüğe nazır olmak üzre yaptırdığı caminin ikmali olduğunu, Üçüncü Mehmedin vefatı üzerine anasının Eski Saraya gönderilmesile caminin natamam kalmış bulunduğunu söyledi. Hattâ, böyle bir caminin bir alay Yahudi mahallesinde ve süprüntülük içinde kalması lâyık olmadığını, binanın yarısı yapılmış ve aşağı pencerelerinin bitmiş olduğunu anlattı. Köprülü, Mimarıhassa Mustafa Efendinin düşüncesini Turhan Valideye anlattı. Muvafık cevap alır almaz derhal inşasına başlandı (25 zilkaade 1071).

Fakat, yalnız caminin binası tamamlanmıyacaktı. Etrafına çifte çarşı, bir türbe, bir darülkura, bir mekteb, iki kapılarında birer sebilhane ve denize nazır bir âli kasır da yapılacaktı.

O devirde Tahtakaleden Hocapaşaya kadar bütün Yahudi mahallesiydi. Yahudiler her tarafı pislik içinde bırakıyorlardı. Buradaki Yahudilerin yerlerini satarak başka tarafa yerleştirilmesi için hattı hümayun yazıldı. Yahudilerin akılları başlarından gitti. Yerlerinde bırakılmalarına ve yine mahallelerinde evler yapıp oturmalarına müsaade edilmesi için Köprülüye "kazabelâ sandığından bin kise akçe„ getirdiler. Köprülü kat'iyyen kabul etmedi. Ertesi gün bütün tellâllar:

— Her kim evin füruht itmezlerse katlolunur!

Diye Yahudi mahallelerinde avaz avaz bağırmıya başladılar.

Nihayet bütün evler satın alındı. Bir kısmını

Turhan Valide, bir kısmını şehirli türkler satın aldılar. Ali binalar yaparak o civarı Yahudilerden tathir eylediler.

Caminin inşası üç senede hitama erdi (21 muharrem 1074). Açılma töreni parlak bir surette yapıldı. Babasının itmama başladığı Yenicaminin açılma töreninde oğlu Veziriâzam Fazıl Ahmet Paşa bütün debdebesini gösterdi. Koca Mimar Sinan Ağanın halefi Mimar Davut Ağa ile Dalgıç Ahmet Çavuşun yarısına kadar inşa ettikleri Yenicaminin itmamı Mimarıhassa Mustafa Efendiye nasib oldu.

Mimar Mustafa Efendi, Yenicamiyi bitirdikten sonra, Davudpaşa Kasrını inşa etti. İnşaata 1665 de başlandı. Duvarları İznik çinilerile kaplandı. Çinilerin gönderilmesi için İznik kadısına yazılan hüküm şudur:

"Asitanei Saadetimde bilfiil Mimarbaşı olan Mustafa zide mecdühu arzuhal idüb bizzat Cenabı Devletmeabım içün Davudpaşa bağçesinde müceddeden odalar ve hammam bina olunmak fermanım olmağla imdi zikrolunan odalar ve hammam binası içün ziyadesile kâşi lâzım ve mühim olmağla tahtı kazanda kâşi işliyen üstadların cemidüb lâzım gelen boya ve sair mühimmatı tedarik ve kâşileri işletdirüb Âsitanei Saadetimden varan Kâşicibaşı Mustafaya akçesile virilüb bir gün mukaddem Âsitanei Saadetime irsal ve isal itmen içün yazılmıştır Fi evaili Safer 1076„.

Istanbulda yapı işleri

İmar işleri. Yapı nizamı. Yollar ve kaldırımlar. İşci ücretleri. Yapı malzemesi

Istanbulun imar işleri cami, kasır, çeşme, hamam, bent, ev ve kaldırım inşasına teallûk eden işlerden ibaretti. Bütün bu işlere nezaret etmek mimar başının, o zamanın tabiri ile, "sermimarı hassa„ nın vazifesi cümlesindendi. Mimar başının maiyyetinde, müslim ve gayri müslim, daha bir çok mimmarlar [1], kalfalar, dülgerler, merangozlar, duvarcılar ve lâğımcılar da vardı. Bunlara da hassa mimar, hassa marangoz, hassa duvarcı derlerdi. Bunlar, kâmilen saraya ait mirî işlerde kullanılırlardı. Yardımcı işci olarak da, birer akça ulûfe yazılarak, Türk üzerinde olan Acemi Oğlanlar çalıştırılırdı.

Nakkaşlar ayrı bir sınıftı. Bunların âmiri, hassa nakkaş başı idi. Istanbulda ve hattâ Türkiye de bina işlerile uğraşan ne kadar mimar, kalfa, dülger ve rencber varsa, kâffesi mimar başının em-

[1] Birinci Ahmet zamanında mevcutları kırk dört neferdi (Aynı Ali Efendi risalesi S. 94, 114)

rine tabidiler. Onların nizamını ve ücretlerini mimar başı tayin ederdi. Bundan başka, kerestelerin boyunu ve kalınlığını, cinsini ve nevini, tuğla ve kiremitlerin nizama muvafık boy ve ende imalini tayin etmek, nizama mugayir hareket edenleri tecziye eylemek de mimar başıya aitti [1].

Yapı nizamı muayyendi. Surların üzerine ve yanına ev yaptırılmazdı. Evler surlardan dört arşın uzakta yapılabilirdi. Bu dört arşın da yol olarak bırakılırdı. Müslümanlarla Hıristiyanların yaptıracakları binalar 'çin muayyen bir yükseklik tayin edilmişti. Müslüman evlerinin yüksekliği 12, Hıristiyan evlerinin 9 zirâ olması nizam iktizasındandı. Müslüman evleri üç, hiristiyan evleri iki kattan fazla yaptırılmazdı. Hıristiyanların cami civarında ev yaptırmaları yasaktı. Şayet bu gibi evler vaktiyle yapılmışsa, değer bahalarile İslâmlara sattırılırdı. Yanicami civarındaki Yahudi mahallesi bu suretle oradan kaldırılmıştı.

Sütlüceden Rumeli kavağına, Kadıköyünden Anadolu kavağına kadar sur haric'nde Hıristiyanların ev yaptırmalarına müsaade edilmezdi. Keza Müslümanların Hıristiyanlara ev ve arsa satmaları da memnudu. Kilise inşasına ise hiç izin verilmezdi. Yalnız tamirine müsaade edilirdi. Fakat bunun için de Divandan hüküm sâdır olmak lâzımdı. Bu hükme göre mimar başı, kilisenin bu-

[1] Havassı hümayundan Vize sancağında Trolye ve tevabii mimar başılara arpalık tahsis o'unurdu.

lunduğu mahalle bir kalfa gönderir, bu kalfa mahalle halkını toplıyarak evvelâ kilisenin vaktiyle yapılmış olduğuna şahadet ettirirdi. Sonra kiliseyi kapısına, penceresine, duvarına ve tavanına varıncaya kadar inceden inceye ölçer, bir santim fazla yapılmamak üzre tamirine müsaade edilirdi. Tamirat bittikten sonra tekrar ölçülür, evvelce verilen hüccete tatbik edildikten sonra, kilisenin açılmasına izin verilirdi.

Binalar ve arsalar hakkında bu gibi tekayyüdat vazedildiği gibi, her san'ata mahsus dükkânlar için de ayrı ayrı yükseklik tayin olunmuştu. Bu hususta en ziyade yangın meselesi nazarı dikkate alınırdı. Hattâ evlerin saçaklı yapılmamasına, yol üzerine fazla çardak ve şehnişin çıkarılmamasına da dikkat olunurdu. Saçaklar kerpiçten yaptırılırdı.

Istanbul sokakları gayet dardı. Evlerin şahnişinleri birbirine pek yakındı. Sokakları genişletmek için bazan, yangınlar vesile ittihaz edilerek, şahnişinler yıktırılır, bazan da saray düğünlerinde nahillerin kolay geçirilebilmesi için bu çareye müracaat olunurdu. Kaldırımlar çabuk bozulduğu için, sık sık tamir edilirdi. Fakat vakıf dükkânların önündeki kaldırımları mütevellileri tamir ettirirlerdi. Kendilerine düşen kaldırımları tamir ettirmeyen mütevellilerin tevliyetleri başkalarına verilirdi. Kaldırımların her zirâı kaldırımcılara altışar akçaya, mahlût kaldırımların her zirâı

dörder akçaya yaptırılırdı. Taş fiyatı yükseldiği zaman her ziârı sekize, mahlûtu da yine dörder akçaya çıkardı. Kaldırımlar üç sene içinde harap olursa, harap olan yerleri ücretsiz yapmayı kaldırımcılar teahhüt ederlerdi. Kaldırımcılar daima kethüdalarının nezareti altında çalışırlardı. Bunların ekserisi Arnavuttu.

İşci ücreti meskûkâtın rayicine tâbidi. 1582 de altın 60, kuruş 40, filori 60 akça idi. Işci ücreti de "ruzu hızırdan kasım gününe varınca on ikişer ve kasım gününden ruzu hızıra varınca onar akça" idi. Fakat o tarihten sonra altın 120, kuruş 80 akça olunca, bu ücret işcinin maişetine kifayet etmemeye başladı. Mimar Sinan meseleyi Divana arzetti. İşcinin ücreti 16 akçaya çıharıldı. İşciler bununla da kanaat etmediler. 1586 da Nişancı Mehmet Paşanın camii yapıldığı sırada "bina ve timar ve senktraşların yevmiyeleri on ikişer akçe üzre olup maişetlerine kifayet eylemeyüp on altışar akçe tayin olunmuşiken bunlar ziyade talep idüp virmezseniz işlemeziz deyu teallül ve niza" ettilerse de Mimar Sinana yazılan bir hükümle bunun derhal önüne geçildi [1]. Fakat 1609 da işci ücretleri başka bir şekil aldı. "Neccar tayifesinin âlâsına yirmi dört, evsatına yirmi ve ednasına on sekiz ve on yedişer akçe" tayin olundu.

Onsekizinci asırda işci ücretleri bir kat daha

[1] Saraya ait yapı işleri olduğu zaman başkalarının yapısındaki işciler toplatılıp getirilirdi.

arttı. Bunun da sebebi Istanbulda yangınların çoğalmasıydı. İşçiler yevmiyelerine kanaat etmiyorlardı. İçlerinde yetmiş, hattâ seksen akça isteyenler bile vardı. Halbuki o tarihte (1741) işçi yevmiyesi şu suretle tesbit edilmişti: "Ruzu hızırdan ruzu kasıma varınca atvel eyyamda bir nefer kalfaya altmış akçe ve bir nefer kârhaneciye elli akçe ve bir nefer ustaya kırk beş akçe ve bir nefer şakirde otuz akçe ve bir nefer dıvarcıya kırk ve bir nefer lâğamcıya kırk akçe ve bir nefer sırık hammalına otuz akçe ve bir nefer rençbere yirmi dört akçe ve ruzu kasımdan ruzu hızıra varınca aksar eyyamda bir nefer kalfaya elli beş akçe ve bir nefer kârhaneciye kırk beş akçe ve bir nefer ustaya kırk akçe ve bir şakirde yirmi beş akçe ve bir nefer dıvarcıya otuz beş akçe ve bir nefcr lağamcıya otuz beş akçe ve bir nefer sırık hammalına yirmi dört akçe ve bir nefer rençbere yirmi akçe„.

İşçi yevmiyesinin bu suretle artması tabiî idi. Çünkü meskûkâtın rayici gayet düşkündü. Daha Onyedinci asırda, Viyana seferi devam ettiği sıralarda, saray matbahının kazanlarından mangır kesilmeye başlandı. Netekim 1814 de bir neccar kalfasının yevmiyesi 120, kârhanecinin 110 akçaya kadar çıktığı görülmüştür. O sene halk ta altın ve gümüş takımlar kullanmaktan menedilmiş, bu gibi takımlarını derhal darpaneye teslim etmeğe mecbur tutulmuştu.

Mimar başıyı en ziyade meşgul eden meselelerden biri de, yapı malzemesi idi. Bu malzemenin en mühimleri: Kereste, tuğla, kiremit ve kurşundu. Kereste en ziyade Karadeniz ve Izmir körfezi sahillerinden gelirdi. Envaına göre her birinin ayrı ayrı isimleri ve fiyatları vardı. Her birinin ne boyda, ne ende ve ne kalınlıkta kesileceği tayin edilmişti.

Tuğla, kiremit ve kireç yapılan yerler: Hora (Makriköy), Yalova, Darıca ve İzmit taraflarıydı. Maamafih harp ve zaruret dolayısile bir çok yerlerde tuğla ve kiremit tezgâhları harap bir halde idi. En ziyade işleyen, Hora tezgâhlarıydı. Fakat buradan gelen kiremitler de ekseriya nizamına muvafık olmazdı. Nizamen "her bir kiremidin tanesinin kadimî mimar arşını ile boyu on sekiz parmak, bir başının arzı sekiz, bir başının yedi parmak ve bir hoş tabh olunması" lâzımdı [1].

Kireç en ziyade Umur yeri, Karacaburun, Sultaniye, Çubuklu, Çenkâr (Çengelköyü), Darıca ve Hazinedar çiftliğinde yapılırdı. Kireççiler bostancı başılara beş yüz akça ve kierççi başılara on ikişer kuruş verdikten sonra kireci istediğine otuzar akçaya satabilirlerdi.

Çivi en ziyade İzmitte yapılırdı. Demiri Samakodan getirilir, İzmitteki mahzenlere doldurulurdu. Istanbulun çivi ihtiyacı alelumum İzmitten temin olunurdu.

[1] Ağırlığı dört yüz altmış dirhem olacaktı. Kiremitler damgalı, resmî kalıba göre yapılırdı.

Mermer ve taş gibi malzeme, Marmara adasından ve Karamürselden getirilirdi. Istanbulda yangınlar çoğalınca, evlerin kâgir yapılmasına lüzum görüldü. Ne kadar kiremit tezgâhı varsa, cümlesinde mevcut kalp kiremitler "tayin olunan mübaşir marifetile tahrir ve hurde olunmak„ emredildi. Makriköy, Yalova, Darıca ve İzmitteki kireç, tuğla ve kiremit fırınlarının sahiplerine fırınla- r nı tamir etmeleri emrolundu. Bu suretle Istanbul halkının ev ve dükkânlarını kâgir inşa etmeleri kolaylaştırıldı. Kireç, tuğla ve kiremit gibi kurşun da mühimdi. Yangınlardan camilerin kurşunları da eriyordu. Istanbulda kurşuncu tayfasına mahsus beş tezgâh, o zamanın tabirile, beş kârhane vardı. Bu kârhanelerde çalışan işçiler, ustalar maiyyetinde çalışırlar, kurşunculuğu mükemmelen öğrenirlerdi. Badehu kethüdaları, yiğit başıları ve ihtiyarları huzurunda imtihan olurlar, usta olduklarına dair kethüdalarından başlıyarak birbirlerine kefil olduktan sonra, tezgâhlarda kurşunculuk edebilirlerdi. Sarayın, camilerin, kasırların kurşunlarını onlar yaparlardı. Hiç bir kurşuncu nizama mugayir olarak san'atını icra edemezdi.

Istanbulun fethinden sonra Türk mimarlık san'atını parlak renklerile şenlendiren çinilerin kısmı âzamı İznik çini kârhanesinde yapılmıştır. Bu sebepten İznik, çini noktai nazarından Kütahyaya her zaman tefevvuk etmiştir.

Vak'anüvis Küçük Çelebi zade Âsım diyor ki:

"Sahipkıranı salâtîni Rum Sultan Selim Han merhum Şah İsmaili pürtadlili tedmir ve tenkil kastile azmi diyarı İran ve sademei kahrı kahramanî ile ol sofi peçei Erdebilînin kürsii hükûmeti olan şehri Tebrizi paymal ve viran idüb her san'atın erbabı meharetinden bir kaç bin miktarı erbabı san'atı istishap itmelerile diyarı Rumu behçet rüsumda sanayii bedianın zuhur ve şuyuuna bais ve vesile olduklarında elsinei cumhurda mezkûr ve meşhur olduğu üzre bir kaç nefer kâşigeranı İznik şehrinde iskân ve temkin itmeğin ol diyarı mezburlara karargâh tayin itmelerile çinii İznikî dimekle şöhret karin olmuştu„. (Cilt III, S. 252)

Binaenaleyh İznik çinileri, bu tarihten itibaren, fevkalâde tekemmül etmeye başladı. Istanbulda yapılan camilerin ve türbelerin, Sarayı Cedidi Âmirede inşa edilen odaların ve kasırların kâffesi İznik çinilerile tezyin edildi. Evliya Çelebi, İznik çini kârhanesi hakkında şu malûmatı veriyor :

"Dokuz yerde üstat kâşi kârhaneleri vardır. Asrı Ahmet Hanı Evvelde üç yüz kârhane imiş. Viran olmuştur... Kâşiden kâseleri, tabakları, ibrikleri değerlidir. Diyarı Osmanîde ne kadar münakkaş kâşili ayna var ise, kâşileri hep bu İznik şehrinde işlendiğinden şehrin bir adı da Çini Maçini Rumdur. İcaznüma, bukalemun nakışlı öyle kâşiler ki vasfından lisan hakkile kasırdır „

(Cilt III, S. 8)

Mimar Sinan Edirnede Sultan Selim camiini

ikmal eylediği zaman (1571 - 1574), İkinci Selim, camiinin çinilerle tezyin edilmesini arzu etti. Hattâ bunu Mimar Sinana bir hükümle bildirdi. İznik kadısına nümune gönderilerek "Hassai hümayun içün kâşi işlenmek„ emrolundu. Çinilerin ikmali teahhür edince, "Bölük halkından Mehmed kâşı başı„ tayin edilerek İznike gönderildi.

Üçüncü Murat zamanında bir çok binalarda hep İznik cinisi kullanıldı. Üsküdar sarayında yeni bir köşk yaptırılacaktı. Çinileri yine İznik kârhanesine ısmarlandı.

Bu devirde çini yalnız binalarda kullanılmazdı. Saray kayıkları da çini ile tezyin edilirdi. Üçüncü Murat, cülûsundan dört sene sonra, bir kayık yaptırttı. Kayığın kıç farafının kâmilen firuze renk çinilerle süslenmesini emretti. İznik kârhanelerine tamam 2300 parça çini ısmarlandı. Aynı tarihte, Sarayın içinde yapılan hamamın çinileri de İznike sipariş edildi. Sipariş bazan teahhür eder, kadılara gayet şiddetli emirler yazılırdı.

Sadrazam Sinan Paşa, Ahırkapısı tarafında ve surun üzerinde bir köşk yaptırarak Üçüncü Murada takdim etmek istedi. O zaman hassa sermimarı, Mimar Sinanın halefi Davut Ağa idi. Davut Ağa köşkün bütün çinilerini İznik kârhanesinde yaptırdı.

Bu devirde, Istanbulda çiniye rağbet arttı. Tacirler İznikte çini yaptırarak hariçte satmaya baş-

ladılar. Bu sefer, mirî binalar için çini bulunmamıya başladı. Bunun üzerine sermimar Davut Ağa Divana müracaat ederek mirîye ait çiniler tamam olmadan harice çini satılmaması için İznik te"Kaşiçiler başı Osman„ a şiddetli hükümler gönderttı.

1591 tarihinden sonra İznik çini kârhanesinin faaliyeti bir kat daha arttı. O zamanlar Kütahyada fincan işleniyordu. İznik ustalarına bilhassa "Karahisar püresi„ lâzım oldu. Bu malzeme derhal Kütahyadan getirildi.

Birinci Ahmet, Atmeydanındaki caminin inşasına başlattı. Caminin mimarı, Sermimarı hassa Mehmet Ağa idi. İnşaat sür'atle ileriledi. Çinileri kâmilen İznikte yapıldı.

Sultanahmet camiinin inşasından sonra, Türk çiniciliğinin nefis eserleri Dördüncü Murat tarafından inşa ettirilen Revan ve Bağdat köşklerinde görülür (1638). Fakat o devre ait ahkâm defterleri noksan olduğu için bu nefis san'at eserlerinin çinileri nereye sipariş edildiğine dair bir kayda tesadüf edilmemiştir.

Yalnız, Dördüncü Mehmet zamanında Sermimar Mustaf Ağa Davutpaşa karısının çinilerini yine İznik kârhanesine sipariş eylediği için (1665) bu tarihten iki sene evvel ikmal olunan Yenicami çinilerinin de İznik fabrikalarında yapılmış olduğuna şüphe yoktur.

Artık ondan sonra İznik çini kârhanesinin fa-

aliyyeti azaldı. Bununla beraber İznikte de, Kütahyada da yine çini imalâtı eksilmedi.

Fakat, Üçüncü Ahmedin son senelerinde İznik fabrikalarına hiçbir sipariş yapılmadı. Vak'anüvis Küçük Çelebi zade Âsım diyor ki : "Lâkin nice zeman erkânı devleti ebedmüddetin tezahümü aktar ve terakümü esfar sebebile tezyini mesakine ademi meylü rağbetlerinden naşi kâsinin revacı kâsit ve ol san'at erbabının hamîri mayei teayyüşleri fasit olmakla ol pişe erbabı bilkülliyye perişan ve nabut ve âsârı san'at ve meharetleri ancak ebniyyei kadimenin cidar ve divarlarında meşhut olması„ Vezir âzam Nevşehirli Ibrahim Paşanın gözünden kaçmadı. İbrahim Paşa, İznikte asırlardan beri işleyen, Onaltıncı asırda vücuda getirilen Türk mimarî eserlerine gözler kamaştırıcı bir renk veren bu kârhaneyi ihya etmek istedi. Kârhaneler hakkında İznik ve Kütahya naiplerinden malûmat aldı. Maksadı, Istanbulda da bir çini fabrikası açtırmaktı. İbrahim Paşa, icabeden malûmatı aldıktan sonra, Iznikten Istanbula ustalar ve âletler getirtti. Eyipte, Tekfursarayında bir çini fabrikası açtırdı. "Zemanı kalilde kumaşı kâşi gibi münakkaş ve hoş kumaş kâşiler yapup fenlerinde meharetleri peyda ve ol san'atı lâtife bilkülliyye bilâdı Rumda mensi ve gümnam olmuşıken himmeti bîhemtayı âsafı yekta ile yeni baştan zâhir ve hüveyda oldu„ (Asım, S. 252).

Eyip çini kârhanesi kemali faaliyyetle işlemeye

başladı. Burada yapılan çiniler de stanbulda revaç buldu. İbrahim Paşa, fabrikaya lüzumu olan malzemeyi tedarikte hiçbir zaman kusur etmedi. Veziri âzam, Üçüncü Ahmede yazdığı bir telhiste fabrikanın faaliyyetini şöyle anlatıyordu :

"Hazreti Eba Eyyubü Ensarîde elyevm kâşi işleyen kimesnelerin san'atları revaç bulup kâşinin dahi me'mul üzre husulüne iktiza iden levazıma müteallik takrirleri kaleme alınmakla oldahi mevzuu pişgâhı şevketpenahîleri kılınmıştır. Takrirlerine müsaade olunmakta bir türlü mahzur olmayup vafir zemandanberu karîni izmihlâl olmuş bir san'atın ihyasına bais olacağı vazıhtır.„

Artık, o tarihten sonra, fabrikaya lüzumu olan malzeme her taraftan getirildi. Fabrika kemale geldikten sonra, lstabulda yapılan en nefis san'at eseri, 1728 de Sermimar Mehmet Ağa tarafından Babıhümayun önünde yapılan Üçüncü Ahmet çeşmesidir. Bu çeşmedeki çinilerin Istanbul mamulâtı olduğuna şüphe yoktur.

Fakat bu fabrikanın da ömrü çok sürmedi. Daha sonraları Viyanadan bile çini sipariş edildiği görüldü. Lâleli camii yapıldığı zaman, çiniye de lüzum görülmedi. Caminin renkli tezyinatı için Bandırmadan renkli taşlar getirilmeye karar verildi (1762). Onaltıncı asırda en parlak devrini yaşayan, mimar Sinanın rağbet ve takdirile günden güne parlayan İznik çinilerinden Istanbulda eser görülmemeye başladı.

Filhakika, çini de yapı malzemesinin en mühimlerinden biri idi. Fakat en ziyade saray ve cami gibi mirî binalarda kullanılırdı. Ekseriya vüzeranın da konaklarını çini ile tezyin ettikleri vaki olurdu. Saray veya cami bina olunacağı zaman, harice çini satılması menedilir, bütün tezgâhlar sarayın emrine tahsis olunurdu. Onaltıncı ve Onyedinci asırda saray ve camilerde kullanılan nefis çinilerin kâffesi İznik mamulâtıydı. Çinici esnafı mimar başıya tabi değillerdi. Bunların âmirleri kâşici başı idi.

Başmimarlar

Türk mimarî san'atının terakkisinde olduğu gibi, Istanbulun imar ve yapı işlerinde mimar başıların rolleri pek mühimdi [1]. Binaenaleyh 1553 senesinden itibaren, Divan kayıtlarında tesadüf edilen mimar başıların isimlerini tesadüf ettiğimiz tarihler sırasile yazıyoruz:

1. Mimar Sinan (1537-1587) (944-996)

2. Mimar Davut (1587-1598) (996-1007)

(Yeni caminin mimarı. İncili köşkü, Beyazıt köşkünü, Mehmet Paşa camiini, Divanyolunda Sinan Paşa sebilini o yapmıştır).

3. Dalgıç Ahmet Çavuş (1598-1603) (1007-1012).

(Bilâhara Erzurum, Şam, Halep ve Silistre beylerbeğisi olmuştur. Kalender oğlu ile yapılan cenkte yaralanmış ve bir kaç gün sonra ölmüştür(1607.)

4. Mimar Mehmet Ağa (1603-000) (1007-000).

(Sultanahmet camiinin mimarı. Camii sekiz senede (1609-1617) ikmal etmiştir.

Topcular kâtibi Abdulkadirin tarihine göre 1019 muharremi evailinde Sultan Ahmet camiinin

[1] Istanbulda ayrıca bir de Mimarbaşı kârhanesi vardı. (Evliya Çelebi, cilt I, S 511)

inşasına başlandı. Atmeydanında dualar edilerek temelleri atıldı. Her tarafına lâğımlar ve duvar temelleri kazıldı. Istanbul Ağası, Acemi Oğlanlar ve bölük halkı güruh ile geldiler. Her taraftan toprak çektiler. Kendilerine her gün ziyafet verilirdi. Tersaneden binden fazla esirler ve rençberler caminin inşası için harıl harıl çalışırlardı (Verak 153, 194)

Tophane çeşmesi (1611), İstavroz mesçidi (1612), Tersane kasrı (1613) zaman nda yapılmıştır. Mimar Mehmet Ağanın İlbasanda iki çeşmesi vardı. Evliya Çelebi (Cilt, VIII, S 723 ve 724) diyor ki: "Bu şehr (İlbasan) içre kırk adet çeşmei âbıhyatları vardır. Cümle çeşmesarların kemerleri kâşii Çindir. Tahrir olunan tarih budur:

Camii Han Ahmed âli meşrebe bennayi pâk
Hazreti mimar başı ol derunu tabnâk
Ruhu pâki Hazreti Sultanı kevneyn içün ol
Eyleyüp bu çeşmei pâki bina ol havfnâk
Deh düşüp tarihini didi Huşuîi hakir
Geldi aşkına Muhammed Mustafanın mâi pâk
(Sene 1025)

Öbür çeşmesinin tarihi de (Nabı pâk) dir.

5. Mimar Hasan Ağa (1638) (1048).

(Bağdat ve Revan köşklerinin mimarı).

6. Mimar Kasım Ağa (1640-1644) (1050-1054).

(Kaptanların donanma çıkacağı zaman el öpmek için geldikleri Sepet köşkü zamanında tevsi ve bina olunumuş ve altı ayda inşası hitam bulmuştur Evliya Çelebi (Cilt VIII, S 695). Mimar

Kasımın Arnavut Belgradındaki çeşmesinin tarihini şu suretle yazıyor:

Kasım Ağa reisi mimaran
Yaptı bir hayrkim gören ide reşk
Hak kabul eyleye çün oldu temam
Bin elli dört içinde çeşmei senk
(Sene 1054)

Bu tarih çeşme üzre bir kıt'ai lâcivrdî kâşi üzre beyaz celi hat ile tahrir olunmuştur."

7. Mimar Mustafa Ağa (1644) (1054).
8. Mimar Kasım Ağa (1644) (1054) (tekrar).
9. Mimar Mustafa Ağa (1650-1665) (1060-1076).

(Köprülünün sadaretinde Yeni caminin itmamına başlamış ve oğlunun sadaretinde bitirmiştir. Davut Paşa kasrını Dördüncü Mehmet için yapan odur.)

10. Mimar İsmail Ağa (1691) (1103).
11. Mimar Mehmet Ağa (1697) (1109).
12. Mimar Elhac Hüseyin Ağa (1700) (1112).
13. Mimar İsmail Ağa (1701) (1113).
14. Mimar İbrahim Ağa (1717) (1130).
15. Mimar Mehmet Ağa (1724-1737) (1137-1150)

(Babı hümayun önündeki Üçüncü Ahmet çeşmesi zamanında yapılmıştır).

16. Mimar Elhac Hüseyin Ağa (1747) (1160).
17. Mimar Ahmet Ağa (1749-1753) (1163-1167).
18. Mimar Tahir Ağa (1764) (1178).
19. Mimar Nurullah Efendi (1793) (1208).
20. Mimar Mehmet Rasim Efendi (1821) (1237).
21. Mimar Abdülhalim Efendi (1824 - 1830) (1240 - 1246).

MİMAR SİNANA AİT
Vesikalar
1

Mimar Sinan yalnız bina işlerile meşgul olmazdı, çeşmelere ve su yollarına da nezaret ederdi. Zaten Kırkçeşme sularını Kâgıtane sırtlarından muntazaman yollarla getiren o idi. Bu sefer Gümrükhane civarında da bir çeşme yapılmasına lüzum görüldü, suyunu ölçmek vazifesi Mimar Sinan'a tevdi edildi, ve Istanbul kadısına şu hüküm yazıldı :

Istanbul kadısına hüküm ki Mektub gönderüb karyei Suboy صوبوى kurbinde vaki olub Sarayi Âmire suyundan olub bozulmagiyle nice yıllar binaya cereyan (iden) suyu ceddim mağfur Sultan Bayezid Han tabe serahünün camii şerifi[1] suyu yoluna katılub mahrusei Istanbul'da Gümrükhane kurbinde ayrılub bir çeşme olmasına Ali zide mecdühuye bundan evvel emri şerif varid olub ve mezbur sunun başına varub mimar başı ve sayir ehli vukuf marifetlerile mıkdarın tayin idüb arz oluna deyu ferman olunmagin mezbur sunun başına varub mimar başı ve su nazırı ve su yolcuları mahzarında mezbur mıkdarı ölcülüb bir kamış mıkdarı olub ziyade ve noksanı yokdur

deyu ittifak idüb tayin etdüklerin bildirmişsin İmdi arz etdüğün üzre zikrolunan bir kamış su zikrolunan camii şerif suyu yoluna katılub mahreci Istanbul'da Gümrükhane kurbinde ayrılub bir çeşme olmasın emr idüb buyurdum ki vechi meşruh üzre zikrolunan bir kamış suyu mahalli mezburda bina olunan çeşmeye icra etdüresin Ve zikrolunan suya halen ve minbaad dahlü taarruz eylemiye deyu hükmü şerifim mumaileyh elinde ikba idüb alâmeti şerifime itimad kılasın Fi 22 Ramazan 973 (1565).

2

Sarayda mutbak arkasında bir oda yapılmak iktiza etti. Mimar Sinan'a ve Saray Ağasına şu hükümler yazıldı :

Istanbul şehreminine ve mimar başına hüküm ki Darüssaade'de matbah ardında kademe ile ve kemer ile yedi sekiz zirâ bir oda yapılmak lâzım olub mahal Saray Ağası'nın malûmu olmagin buyurdum ki emrim üzre müşarünileyh tayin eyledüği mahalde yedi sekiz zirâ bir oda yapılub amma küllî harc olunmıyub itlâf ve israfdan hazer olunub gayet mükellef olmıya Fi 27 Recebülmürecceb 975 (1567). (Paşa Hazretlerine virildi.)

3

Sarayı âmire Ağası'na hüküm ki Hâliyâ Da-

rüssade'de matbah ardında kademe ve kemer ile yedi sekiz zirâ bir oda yapılmak emrim olmagin ol husus içün İstanbul Hassa harcına ve mimar başına hükmü şerifim gönderilüb zikrolunan mahal senin malûmun olmagin buyurdum ki vusul buldukda zikrolunan mahâli müşarünileyhimaya tayin idüb gösteresin ki emrim üzre mezkûr odanın binasına mübaşeret idüb itmama iriştirler Fi 27 Recebülmürecceb 975 (1567).

4

O sırada Bosna'nın garbinde bir kale inşa edilecekti. Bu kalenin inşasına bir mimar göndermesi için Mimar Sinan'a şu hüküm yazıldı :

Mimar başına hüküm ki Hersek Beği Hüseyin دام عزه süddei saadetime mektub gönderüb Mearşka معارشقه iskelesinde bina olunmak ferman olunan kal'a binasıyçün mimar lâzım olub ve bundan akdem Mostar موستار köprüsün bina iden Hayreddin خيرالدين içün bina ilminde mehareti olub kal'ai mezbur binasına tayin olunub gönderilmesin arz eylemagin buyurdum ki vusul buldukda mezkûr Hayreddin'i خيرالدين kal'ai mezbure binasıyçün mimar tayin eyleyüb muaccelen gönderesin ki varub müşarünileyh vecih ve münasip gördüği üzre kal'a binasına mübaşeret idüb itmamı maslahat eyliye (Hersek Beği Hüseyin Paşa'nın kapu kethüdası Davud'a verildi Fi 9 Şevval 975

(1567) (Dobrovnik beğine ve Hersek kadılarına da yardım içün ayrıca hükümler yazılmışdır).

5

O sırada İkinci Selim Edirne'deydi. Eski Cami'nin bazı yerlerine pencere açılmak icap etti. Derhal Mimar Sinan'ı çağırttı :

Mimar başına hüküm ki Hâliyâ mahrusei Edirne ادرنه de Eski Cami'de bazı yerde pencere açılmak lâzım olduğu ecilden süddei saadetime gelmeni emr idüb buyurdum ki vusul buldukda emrim üzre hususu mezbur içün süddei saadetim canibine gelüb gidesin (Mehmed Çavuş ile Paşa Hazretlerine gönderildi) F' 9 Ramazan 975 (1567)

6

Bu devirde Istanbul sokakları dardı. Bazı binalarda sokağa doğru şehnişin veya çardak yapıyorlardı. Bu yüzden sokaklar daraldığı gibi, yangın da evden eve pek çabuk sirayet ediyordu. Mes'ele Divan'da müzakere edildi. Bir hüküm yazılarak Mimar Sinan vasıtasile Istanbul kadısına gönderildi :

Istanbul kadısına hüküm ki Bundan akdem emri şerif gönderilüb mahrusei mezburede tarikı âm üzerine şehnişin ve çartak çıkarub ve dükkân yapub yola muzayeka virdikleri Hassa mimarlarım başı Sinan zide mecdühu marifeti ile ref' idesin deyu ferman olunmuşidi Hâliyâ ol emri

şerifim kemakân mukarrerdir Buyurdum ki vusul buldukda bu babda temam mukayyed olub anın gibi tarikı âm üzre şehnişin çıkarub ve çartak yapub ve dükkânlar ihdas eyleyüb yola muzayeka virenlerin emri sabıkım üzre müşarünileyh marifeti ile def'ü ref' eyliyesin (Mimar başına verildi) Fi 20 Zilkaade 972 (1567).

7

Mimar Sinan'ın Kayseriye'de mahlûl mezrea talep eylediğine dair :

Kayseriye قيصريه beğine ve Kayseriye kadısına hüküm ki Darende mimar başı Sinan دارنده Kuramaz قورهماز nahiyesinde غرسوس nam karye sınurunda karyei mebzure halkı ziyaret etdügi دونكلى nam yedi yüz akçelik mezreanın rubu' malikânesi evlâdı Hoca Ömer خواجه عمر üzre ve üç erbaı dahi Ahmed veledi Haraci احمد ولد حراجى üzre mukayyed olub hâliyâ mezburların evlâdı munkatı olub haricden bazı kimesneler silsileye evlâdsuz deyu mutasarrıf oldukların bildirüb zikrolunan mezreanın malikânesi kendüye temlik olunmak babında inayet reca itmeğin buyurdum ki göresiz kazıyye arzolunduğu gibi olub mezburların bilfiil evlâdı münkarız olub hariçden bazı kimesneler olveçhile mutasarrıf ise ki temam zâhir ola vukuu üzre mufassal ve meşruh yazub süddei saadete arz eyliyesiz (Mimar başı oğlunun kapu kethüdasına virildi) Fi 29 Za 978 (1567)

8

Bu esnada Edirne'de Sultan Selim Camiinin inşasına faaliyetle devam ediliyordu. Bir taraftan bina işlerinde kullanılmak üzre acemi oğlanlar getiriliyor, bir taraftan da Kapı'ya çıkarılıyordu. Bunun için Yeniçeri Ağasına ve Mimar Sinan'a şu hüküm yazıldı :

Yeniçeri Ağasına hüküm ki Hâliyâ ادرنه de bina olunan camii şerifimde hizmet içün Türk üzerinde hidmet iden Acemi Oğlanların eski ve yarar olanlarından kanunları üzre yüz nefer oğlan yazub camii şerifim binası hidmetiyçün gönderesin Şöyle bilâsin Fi 3 Şevval 977 (1567)

9

İki sene sonra Edirne'de Hızırlığın tamiri için de Mimar Sinan'a şu hüküm yazıldı :

Bina eminine ve Mimar başın hüküm ki Mimar başı mektub gönderüb mahrusei Edirne ادرنه de vaki olan Hızırlığın tamir ve meremmete ihtiyacı vardır deyu yirmi bin akçe tahmin olunduğun bildürdüğü ecilden buyurdum ki arz olunduğu üzre Hızırlığın tamire muhtac olan yerlerin tamir ve termim idüb ne mıkdar akçe sarf olunduğun yazub bildiresin İtlâf ve israfdan ihtiyat oluna Fi Şevval 979 (1571)

10

İkinci Selim zamanı. Sarayda ekmek furunu yok. Ekmek hariçte pişiriliyor. Ekmekçiler arasında daima kavga çıkıyor. Bunları inzibat altına almak için Saray'da bir furun inşası muvafık görülüyor. Bu furun, Edirne'de yapılan Hasfurundur. Mimar Sinan'a şu hüküm yazılıyor :

Mimar başına ve Edirne'de Hassa emini Halil Beğ'e hüküm ki Sarayi Atik Ağası Mehmed zide mecdühu mektub gönderüb Sarayı Âmirede furun olmayub ruzmerre hark olunub ve ekmek furunu haricde olub etmekciler zabt olunmamakla birbirlerile mücadele ve fesaddan hâli olmıyub Sarayı Amirede furun bina olunması lâzımdır deyu arz eylemeğin Edirne'de kışlanmak müyesser oldukda Hassai Hümayunuma dahi kifayet mıkdarı etmek bişirmeğe kabil furun bina olunmasın emr idüb buyurdum ki vusul buldukda ikinüz bizzat mukayyed olub Sarayı Amire varub hangi mahalde furun bina olunmak münasib ise Edirne'de kışlandığı zamanda Hassai Hümayunuma kifayet mıkdarı etmek bişirmeğe kabil bir furun bina etdirüb ve ne mahalde bina olunub ve ne mıkdar akçe sarf olunduğun bildüresin Fi 8 Rebi 979 (1571).

11

Edirne'de Sultan Selim camiinin inşasına bas-

lanmış. Mimar Sinan Edirne'de caminin inşasile meşgul. Binanın ne derece ilerilediğini yazmış. Kendisine cevaben şu hüküm yazılıyor :

Mimar başına hüküm ki Şüddei saadetime mektub gönderüb mahrusei Edirne'de bina olunmak emrim olan camii şerif binası ahvalin ve benna ve neccar ve ırgat ne mertebeye irişdüğün bildirmişsin. Olbabda her ne dimiş isen malûmum oldu Buyurdum ki vusul buldukda bu babda temam mukayyed olub eğer binanın itmam ve istihkâmında ve eğer benna ve ırgat ve sayir hademenin bittemam ücretleri virilüb kimesniye gadrü teaddi olunmamakda ve eğer sayir hususlarda gereği gibi mücid ve sâi olub bezli makdur eyliyesin Fi 6 Rebiülevvel 979 (1571).

12

Mimar Sinan mermer nakli için Istanbul'dan taş kemisi istemiş. Fakat gemi mermerleri Ereğliye götürmüş. Bunların oradan Edirne'ye getirilmesi için Mimar Sinan'a şu hüküm yazılmış :

Mimar başına hüküm ki Bundan akdem süddei saadetime mektub gönderüb mermer içün taş gemisin göndermek lâzım idüğin bildirdüğün ecilden gemi gönderilüb giddikde taş rencber gemilerile Ereğli'ye nakl olunmuş bulunub gemi boş gelmiş İmdi buyurdum ki vusul buldukda gelân mermeri Ereğli'den getürdüb münasib gördüğün üzre binaya sarf eyliyesin Fi 23 Zilhicce 979 (1571).

13

Edirne'de cami inşasına tayin olunanların kendi işlerile meşgul olmayıp cami inşasının teahhüre uğradığı haber alındı. Mimar Sinan'a şu hüküm yazıldı :

Sabıkan Hazanei Âmirem defterdarı olub hâliyâ mahrusei Edirne ادرنه de bina olunan camii şerif bina emini olan Hasan دامعلو e Hassa mimarlarım başına hüküm ki Dergâhı muallâm bölüklerinden Edirne' ادرنه de bina olunan camii şerif mu'temedünaleyhliğine ve istihdamına tayin olunanlar anda hidmetlerinde olmıyub mücerred gayri hidmetlerde bulunmak içün kendülerini anda bina hidmetine tayin etdirüb evlerinde ve kendü maslahatlarında oldukları ilâm olundu Buyurdum ki vusul buldukda bitevakkuf binanın üzerine varub bölük halkından ol hidmetde mevcud olanlar kimlerdir İhtimam ve ikdam ile görüb bir ferdi sahabet ve sıyanet eylemeyüb sıhhati üzre mevcudların yazub defteri süddei saadetime gönderesin Kimesneyi himayet ve sıyanetden hazer eyliyesin (Mahmud Çavuş'a verildi) Fi 8 Za 979 (1571)

14

O sene Atmeydanı'ndaki Saray Acemi Oğlanlar'a dar geldi. Bunlardan bir kısmının Galata Sarayı'na nakli icap etti. Eğer oraya da sığışmayıp oda yapılmak lâzımgelirse, yapması için Mimar Sinan'a şu hüküm yazıldı :

Mimar başına hüküm ki Atmeydanı Sarayı'na naklolunmak ferman olmağla eğer sığışmayub oda yapılmak lâzım olursa yapılub naklolunalar deyu emrim olmuş idi Buyurdum ki vusul buldukda emri şerifim üzre Galata Sarayı'na nakl olmadı mı Nice oldu yazılub muaccelen bildüresin

15

Zeyrek civarının teftişine dair.

Istanbal kadısına ve Hassa mimarlar başına hüküm ki Senki kadısın mektub gönderüb Ayasofya evkafına tâbi Zeyrek Camii ve Eski İmaret dimekle ma'ruf mescidin halkı meclisi şer'e gelüb zikrolunan cami ve mescidin etrafında vaki olan arzı haliye mukataaya virilüb fevkanî ve tahtanî evler bina olunmağla camii şerife ve mescide küllî zararı vardır Görilüb ref' olunmasın taleb ideriz didüklerinde üzerine Muslihüddin nam nayibin ile Hassa mimarlarından Mustafa mu'temedünaleyh kimseler ile irsal olunub gönderilüb teftiş ve tefahhus olundukda filvaki camii şerif kurbinde Zahide nam hatun fevkanî ve tahtanî evler yapmağla iki penceresi kapanub ve üç kubbenin biri tavuk kümesi ve ikisi ahur olub ahalii mahallî zikrolunan üç kubbe camie tevsi içün ilhak olunub musallâ olmasın taleb iderler Ve camie muttasıl tahtanî ve fevkanî evler beşer zirâ baid olmak gerekdir deyüb ve zikrolunan Eski Imaret mescidinin etrafı sabıkan hâli yerler olub muka-

taaya virilüb canibi şimalîsinde Abdi Halife'nin fevkanî ve tahtanî evleri olmak ile iki penceresi kapanub ve Sinan Ağa vakfı canibinde ahur ihdas itmekle küllî zararı olub bir kapusı kapanub ve canibi şimalîsinde Derviş nam kimesne tahtanî ve fevkanî odalar ihdas itmekle mescid üzerine saçaklar ve su olukları ihdas itmekle küllî zararı olub camii şerifden ve mesacidden bina ziraile beşer zirâ baid olmak gerekdir Pencereleri ve kapuları kemakân açılub camii şerife ve mescide ziya gelüb ruşen ola deyu haber virdiklerin ilâm eyledüğün ecilden buyurdum ki binefsiha üzerine varub muktezayi şer'i şerif üzre ref'i lâzım oldukları kal'ü ref' idüb arz olunduğı üzre cami ve mesacidden beşer zirâ buud baid idüb ol kubbeleri dahi muktezayi şer'ü kanun üzre camie ilhak eyleyüb tevsi itdiresiz Ve Ayasofya ve Kalenderhane ve Zeyrek camilerinin dahi üzerlerine varub anların dahi zararları var ise mufassal ve meşruh yazub arz eyleyesin Sonra olbabda emrim ne vechile sudur ider ise mucibi ile amel oluna (Istanbul kadısına gönderildi) Fi 13 Za 980 (1572).

16

Edirne'de yapılan caminin duvarına yazılar yazılmasına sıra geldi. Mimar Sinan kâtip Molla Hasanı istedi. Derhal gönderildi ve kendisine şu hüküm yazıldı:

Mimar başına hüküm ki Hâliyâ Edirne'de bi-

na olunmak emrim olan camii şerif içün lâzım olan tahrir içün kâtib Monla Hasan'ı taleb eylemiş sin İmdi mezkûr mühimmi mezbur içün tayin olunub irsal olunmuşdur ki varub vusul buldukda camii şerifde tahriri lâzım olan mahalleri eğer kâşi ile tahrir olacakları ve eğer sade hat olmak üzre iktiza eyleyen mahalleri gösterüb vecih ve münasib gör üği üzre tahrir itdiresin (Kâşi Emini'ne virildi) F 8 Muharrem 980 (1572).

17

Bu devirde İstanbul'da cahil mimarlar da vardı. Bunların yaptıkları evlerin ocakları tutuşur, yangına sebebiyet verirdi. Mimar Sinan bunu Divan'a yazdı. Kendisine şu hüküm gönderildi :

Hassa mimarlarım bası Sinan'a hüküm ki Rumeli'nden ve sayir yerlerden gelüb neccariyye ve benna ilminden haberleri olmayub müşarünileyhin marifeti olmadın ellerine arşun alub mimarlık idüb naehil olmağla bina eyledikleri evlerin e seriya ocakları tutuşub ihrak olduğun bildirdüğün ecilden buyurdum ki vusul buldukda bu babda mukayyed olub anun gibi benna ve dürudgerlik ilminden haberi olmıyub ellerine arşun alub vechi meşruh üzre mimarlık eyliyenleri men' idüb senün marifetin olmadın olvechile naehil kimesnelere mimarlık itdirmiyesin (Divan'da Topçular Çavuşuua verildi) Fi 17 sefer 980 (1572).

18

Caminin anakemerlerinin dördü kilitlendi. Dördü de kilitlenmek üzre. Fahat Mimar Sinan, şehnişinin, kubbenin ve duvarın nasıl olacağını sordu. Aldığı cevap:

Mimar başına hüküm ki Mektub gönderüb binai şerifimin ne mertebeye vardığını ve bilfiil ana kemerlerinin dördü kilidlenüb ve dördü kilidlenmek üzre olub şehnişini kubbesi ve divarı fer فر bina olmak ferman olunur Yohsa sade mi olur Emri şerifim taleb eylemiş sin İmdi beher hal pencerelerinedek kâşi olub pencerelerin üstü Surei Fatiha kâşile yazılmak lâzım olmagın buyurdum ki vusul buldukda pencerelerinedek kâşi olub pencerelerinin üstü kâşile Surei Fatihai vecih ve münasib gördüğün üzre yazdırasın (Zaim Ali'ye verildi) Fi 4 rebiülevvel 980 (1572).

19

Edirne'de yapılan caminin merdivenleri ve döşemeleri nasıl olmak lâzım geldiğine dair Mimar Sinan tarafından yazılan mektuba cevaben gönderilen hüküm:

Hassa mimarlar başı Sinan Ağa'ya hüküm ki Mektub gönderüb mahrusei Edirne'de bina olnan camii şerif hâliyâ kubbeye geldüğün ve haremi şerifde şadırvan شاذروان etrafı ve dört canibde olan kapuların zeminleri ve nerdüban sahınları

olub sofaların döşemeleri küfeğe olmak münasib olduğu ve camii şerifin etrafı ma'mur olmak içün kurbinde olan arazii haliyede müceddeden Meyve Kapanı bina olunmasın ehli vukuf kimseler münasib gördüklerin ve Sarayı Atik canibinde vaki olub tûli yüz altmış zirâ ve arzı otuz zirâ olan arazii haliyede on bab evlerin bina olunmak münasib görülmüşdür deyu arz eyledüğün üzre yabdırub itmama irişdüresin Amma itlâf ve israf olunmak ihtimali olmıya Ve Kapan mühimmi içün alınması lâzım olan evleri behalariyle mirî canibinden alub münasib gördüğün üzre bina etdüresin (Mimar başına verildi) Fi 13 Za 980 (1572).

20

Mustafapaşa köprüsünün muhafazası için Mimar Sinan'a yazılan hüküm :

Edirne kadısına ve mimar başına küküm ki Bundan akdem Edirne kurbinde vaki olan Mustafapaşa köprüsünün önünde bina olunan değirmenin köprüye zararı olduğı ilâm olunmağla hedmolunması emrim olub hâlâ Umur Bey evkafı mütevellisi gelüb mezkûr değirmen henüz hedmolunmamışdır Dahi sed bina itmişlerdir Köprüye zararı vardır deyu bildirmeğin zikrolunan değirmen bilkülliye hedmolunub değirmen sebebiyle köprüye olan zarar nemıkdar nesne ile tamir olunacak mufassal arz eylemen emr idüb buyurdum ki varıcak bizzat üzerine varub camii şerife su

gelmek içün vaz'olunan dolaba mütearrız olmıyub değirmeni bilkülliyye emrim üzre hedmeyleyüb emrime mugayir kimesnei teallül itdirmiyesin Dahi zikrolan değirmen ihdas olunmağla köprüye nemıkdar zarar olmuşdur Ve nekadar nesne ile tamir olunmağa mümkündir sıhhat üzre tahmin itdirüb arz eyliyesin (Umur Bey mütevellisi Hasan'a verildi) Fi 9 Rebiülâhir 981 (1573)

21

Nihayet, caminin kubbesi kavuştu. Mimar Sinan, kubbenin kavuştuğuna dair mektup yazarak bir dervişle Saray'a haber verdi. İkinci Selim caminin bir an evvel bitmesini istiyordu. Mimar Sinan'a şu hükmü gönderdi:

Hassa mimarlarım başı Sinan'a hüküm ki Hâliyâ süddei saadetime mektub gönderüb camii şerifin kubbesi biinayetillâhi tealâ kavuştuğun bildirmiş sin Ve mektubunla gelân dervişden camii şerif temam olub içinde nemaz kılınmak ne zemanda müyesser olur deyu süal olundukda Îdi Edhâ'da ancak müyesserdir deyu cevab virdi Imdi camii şerif ahvali temam malûm lâzım ve mühim olmagin buyurdum ki vardukda camii şerifin şimden sonra olacak binası nedir ve kış içinde işlenmekle zarar olmak ihtimali olmaduğu takdirde dikkat ve ihtimam olunsa Îdi Edhâ'ya değin nemaz kılmak müyesser midir değil midir meşkûk ve mübhem bir nesne komıyub mufassal ve

meşruh yazub süddei saadetime arz eyliyesin (Lûtfi Çavuş'a verildi) Fi 27 Rebiülâhir 981 (1573).

22

Mimar Sinan yalnız caminin inşasile meşgul olmadı. Karasu Yenicesi üzerindeki köprüyü de teftiş etti, ve raporunu verdi. Bunun üzerine Drama kadısına şu hüküm yazıldı:

Drama kadısı olub müfettiş olan Hayreddin'e hüküm ki Hassa mimarlarım başı mektub gönderüb Karasu Yenicesi üzerine emrim üzre vurub gördükde tamir olunub amma köprünün ekser gözlerini kum ve ağac kütükleri tutub ayırtlanmağa muhtac olduğun bildirmegin Kızılca müsellimin iki nöbetlüsü bu yıl ol hidmete tayin olunmagin buyurdum ki ol hidmete tayin olunan Hasan Çavuş vusul buldukda tevakkuf itmeyüb zikrolunan köprü hususuna bizzat mukayyed olub tayin olunan Kızılca müsellimlerin bu yıl ol hidmete iki nöbetlüsün olıgelân âdet üzre çeribaşılarile ve zadü zevadlarile ihrac idüb dahi köprii mezburun ayırtlanmağa muhtaç olan gözlerin ayırtlayub gereği gibi tathir idüb zarar irişdirecek asla bir sebeb komıyub dikkat ve ihtimamda dakika fevt itmiyesin 20 Receb 981 (1573).

23

Kıbrıs alındı. Adaya Anadolu'dan reaya yerleştirmek icab etti. Mufassal bir "sürgün emri" yazıl-

dı. Bu emre nazaran Anadolu'nun mühim merkezlerinden, karyelerinden bir çok hane gönderileceği gibi, ötedenberi şekavetle iştigal ederek ibadullahın rahat ve âşâyişini ihlâl edenler de günderilecekti. Mimar Sinan'ın doğduğu Ağırnas karyesi halkı ile Ürgüp'te ve Keçi Bürüngöz'de [1] bulunan akrabası da bu meyanda dahildi. Mimar Sinan o zamanlar 86 yaşında idi. Koca Sinan, akrabasının yurtlarından çıkarılmamasını istedi. Arzusu derhal yerine getirildi. Akdağ kadısına şu hüküm yazıldı:

Akdağ kadısına Hüseyin Çavuş'a hüküm ki Hâlâ Hassa mimarlarım başı mektub gönderüb Kayseriye reayası Kıbrıs'a sürülmek ferman olunub kendü sakin olduğu Ağrnas اغرناس nam karye halkı ve ahar karyede sakin olan akrabası Keci Berigöz كجى بريكوز de Sarı Oğlu Düğenci صارى اوغلى دوكنجى ve karyei Ürgüb' اركوب den اوليسه وقودنشان nam zimmîler Kıbrıs'a sürgün olmakdan af olnmasin istid'a eylemagin müşarünileyhin sakin olduğu zikrolunan karyesi ve akrabasından olan mezkûr zimmîler Kıbrıs'a sürgün olmakdan af olunmak emir idüb buyurdum ki varub vusul buldukda müşarünileyhin sabıkan sakin olduğu mezbur karyesi ve akrabasından olan mezkûr zimmîleri Kıbrıs'a sürülmek içün deftere dahi kayd olunmuşlar ise ihrac eyleyüb Kıbrıs'a sürgün olmak emr olunanlardansız deyu rencide

[1] Gerek Ağırnas ve gerek Keçibürüngöz, Kayseri'ye tâbi Kesi nahiyesi köylerindendir.

etdirmiyesiz Ve bu hükmü şerifimi sicilli mahfuza kayd eyleyüb ellerinde ibka eyliyesiz (Sahibi olan Mehmed ustaya verildi) 7 Ramazan 981 (1573).

24

Bu esnada Kayseriye halkı her sene küllî mıktarda güherçile vereceklerini te'min ederek sürgünden affolundular. Keza, Konya halkı da affolundu. Bunun üzerine etrafta olan karyeler halkı da aflerini reca ettiler. Karaman Beylerbeğisi bunların sürülmesini te'hir etti ; fakat mes'eleyi Divan'a arzetti. Kendisine şu hüküm gönderildi :

Karaman Beğlerbeğisine hüküm ki Mektub gönderüb Kıbrıs'a sürgün olmak ferman olunanlardan nefsi Kayseriye afv olunub etrafda olan karye halkı dahi afv olunmasın reca eylemekle Kıbrıs'a emri şerifim mucibince yazılmıyub te'hir olunduğun bildirmiş sin İmdi bundan akdem nefsi Konya ve Kayseriye ve Mimar Sinan [1] bir karyeden gayri bir ferd afv olunmamışdır Buyurdum ki vusul buldukda mezkûrlardan gayri kurada sabıkan gönderilân emri şerifim mucibince amel eyleyüb Kıbrıs'a sürülmek emrim olanları fermanı şerifim üzre ihrac itdirüb irsal eyliyesin Olbabda sürgün hidmetine mübasir olan Hüseyin Çavuş ile mufassal emrim dahi gönderilmişdir Mucibi ile amel eyliyesin (Aydın zade Mehmed Çavuş'a verildi) 20 Ramazan 981 (1573).

[1] Burada eksiklik var.

25

Bu sırada Ayasofya'nın tamirine lüzum görüldü. Kütahya müsellimleri bu vazifeye memur edildi. Tamirata Mimar Sinan memur oldu. Istanbul kadısına şu hüküm yazıldı :

Istanbul kadısına ve Ayasofya mütevellisine hüküm ki Tamiri mesacid ve termimi maabid emri Hudayi vahidü vacid olub Sarayı Âmirem önünde vaki olan Ayasofya camii şerifinin tamire muhtac bazı yerleri olduğu ilâm olunmagin görülmek içün saadet ve ikbal ile bizzat camii mezbura varıldıkda Hassa mimarlarım başı olan kıdevetül emacidü velekârim Sinan zide mecdühu ve binanın ehli vukufu olanlar cem olub camii şerifin sağ ve sol caniblerinde otuz beşer arşun yir hâli olmak ve medresesinin etrafında üç zirâ yol kalmak ve mirî anbar bozulub ref olunmak ve nîm kubbe üzerinde olan minare ref'olunub önünde olan pâyenin üstünde minare bina olunmak ve etrafında hâli kalacak otuz beşer arşun yerde payeler ve kârizler bina olunmak ve camii mezburun içerusinde ve taşrasında tamire muhtac olan yerleri meremmet ve tathir olunmak ve hududunda olan zayid yapuları yıkılub taş ve tuğlasile lâzım olan yerleri tamir ve örtüye muhtaç olan yerleri kurşun ile örtülmek lâzım olduğun ihbar ve tahmin ve iş'ar ve tayin eyledüklerinden maada camii mezburun hududu dahilinde

belki camiin kendü payeleri arasında bazı kimesne cüzî mukataa ile sakin olub kadimî binaları bozub ahar binalar vaz idüb bazı payelerin kesüb kubbeleri ve tolozları tasarrufa tecavüz eyledikleri baisden emri hümayunumla hâkimüşşer' ve müşarünileyh mimar başı ve sayir ehli hibreler üzerine varub gördüklerinde camii şerif etrafında vaki olan damlar birbiri üzerine ve birbirine muttasıl olub camii şerifi payendan ve istihkâm içün olan kemerler kesilüb yol idilüb ve bazılar payenin tamellerin kal' idüb kemerleri ve kalafatları oyub ocaklar ve pencereler ve dolablar eyleyüb kendi muradları üzre evler ve odalar ihdas eyleyüb ve camii şerif civarında ve payeler dibinde hâşâ halâlar ve sofyeler ihdas eyledükleri zâhir oldukda ehli cadde bilittifak bu tayifenin camii şerif binasına küllî zararları olub haraba müşrif olmuşdur Şöyle ki camii şerifin etrafı tahliye olunub tedarik olunmıya iyazü billâh ankarib camii şerif harab olmak mukarrerdir didükleri ecilden camii şerife bu makule zarar idenlere şer'an ne lâzım gelür deyu şeyhülislâm ve müftiyyülenam edamallahü tealâ fezailühu ilâ yevmil kıyamdan istiftâ olundukda taziri şedidden sonra itdükleri zararları bi kusur tazmin olunub ol asıl müfsidler civarı camii şerifden tardü ib'ad olunmak lâzımdır deyu ve kal' eyledükleri payelerin taşların beyi eyleyüb ve zikrolunan kemerleri yıkub kendü muradları üzre toprakdan ve

ağacdan yapdukları evleri yıkdukları mukabelesinde alınmak kifayet eyler mi ve yahud aldukları icareleri ve yıkdukları bina tanzim olunmak lâzım gelür mü ve bazılarının biz böyle bulduk didükleri çevab olur mu deyu istiftâ olundukda bikusur tazmin lâzımdır deyu ve mezkûrlar muktezayi şer'i şerif üzre ihrac olunduklarında bazıları inad idüb Bize zulümdür Çıkmazız diseler ve bazı kimesneler dahi ol muannidlere takviyet eyleyüb kâfir binasıdır Yıkılmak lâzımdır Yıkılıcak nice olur (denildüğün islâm olan salâte bazıları içün dir ise) kâfirlerdir Katilleri mubahdır deyu cevab virmegin muktezayı emri şer'i kavîm her ne ise icra ve mezkûr hâdis binalar külliyen ref' olunub tâmir ve ihya olunmasın emr idüb buyurdum ki vusul buldukda sabıkan şeyhülislâm olan mevlâna Muhiddin hududu tayin eyleyüb yazduğı deftere nazar idüb dahi bir an ve bir saat te'hir ve ârâm eylemeyüb bu babda gereği gibi mukayyed olub camii mezbur etrafında vakıf üzerinde olan evleri ve yapuları bilkülliyye ref' idüb dahi mütevellisine zabtu kabız itdirüb dahi tahmin olunduğu üzre sağ ve sol caniblerinde otuz beşer arşun yerlerin hâli koyub dahi müşarünileyh mimarlarım başı vecih ve münasib gördüğü üzre hâli kalacak yerden bi tevakkuf payeler ve kârizlar bina idüb ve medresesi etrafında yol içün üç zirâ yeri hâli koyub ve mirî anbarı dahi ref' idüb ve nîm kubbesi üzerinde bir minare bina itdirüb ve

bilcümle camii mezburun içerusinde ve taşrasında tâmire muhtac olan yerlerin gereği gibi istihkâm üzre tamir itdirüb ve lâzım olan örtüsünü kurşun ile örtüb haraba müşrif olmağa sebeb olur bir nesne komıyub tâmir ve termiminde dakika fevt itmeyüb gereği gibi mücid ve sâi ve mimar başı münasib gördüğü üzre mukayyed olub ve fetvayi münif mucibince bilhasbeşşer'işşerif lâzım gelâni icra idüb şer'i mutahhara muhalif kimesniye inad ve muhalefet itdirmeyüb lâzimül arz olanları yazub bildüresin Badennazar bu hükmü şerifimi evkafı camii şerif mütevellisi elinde ibka idüb mazmunu hümayunu ile amel itdiresin (Mütevellisine verildi) Fi 21 S 981. (1573) [1].

26

Hafsa'da yapılan hanın işçilerinden hapsedilen taşçıların itlakına dair Mimar Sinan tarafından yazılan mektub üzerine Edirne kadısına gönderilen hüküm :

Edirne ادرنه kadısına hüküm ki Hassa mimarlarım başı قدوةالاماجد والاكارم Sinan دام مجده şöyle arz eyledi ki Hafsa'da bina olunan hanın binasına giderken Kınık canibinde olan bağlar içinde Fayık Paşa Oğlu âdemlerinden dört nefer kimesne yola glüb darende ماوولنیه nam kerpikci başından kızıl yeleğin alub ellerinden kurtulub sekiz gün-

[1] Selânikî tarihi s 125 ve 21 de Ayasofya'nın tamiri hakkında tafsilât vardır.

den sonra mezbur levendatın biri yolda katlolunmuş bulunub üzerine nesne sabit ve zâhir olmadın mezkûr yoldaşları Siz katletdünüz deyu habs eyleyüb teaddi eylemişler Buyurdum ki hükmü şerifim vusul buldukda filvaki mezkûru mezburûn taşçılar katletmiş olmayub anlar bunların yoluna gelüb esbabların almış iken hilâfı şer' mezburlar habs olmuş ise şer'e muhalif habs olunan taşçıları yarar kefillere virüb itlak eyliyesin (Mimarın âdemisine virildi) Fi 25 M 982 1574).

27

Belgrad ve Samatya kapısında oturan hıristiyanlar müraccat ettiler: "Sur duvarındaki menfez dar olduğu icin mahallemizi su basıyor" dediler. Teftişi için Hassa mimarlardan Muslihüddin ile Piri Çavuş gönderildi. Menfezlerin filhakika dar olduğu anlaşıldı. Menfezlerin tevsii için Mimar Sinan'a şu hüküm yazıldı:

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Senki Istanbul kadısı sın mektub gönderüb nefsi Istanbul'da Yedikule arafında hisar divarlarına karib olan mahallâtdan Belgrad ve Samatya kapusı mahallesi zimmîleri umumen meclisi şer'e gelüb bu defa vaki olan yağmur seyli mahallemize cem olub hisar divarlarında su menfezi dar olmağla çıkub gidemeyüb mahallemize küllî zararı vardır Görülmesin taleb iderüz didiklerinde meclisi şer'de yazub ve Hassa mimarlardan Musli-

hüddin ve mübaşir tayin olunan Piri Çavuş gönderilüb gördüklerinde hisar divarından Samatya kapusı ahalisinin menfezleri buçuk zirâ ve mahallei Belgrad halkının dahi menfezleri bina parmağıyle sekiz parmak bulunmağla vüs'at olmamagın mahallelere zarar gelmişdir Tûlen ve arzen iki buçuk zirâ tevsi olunub demür parmak olması lâzım ve mühim olmuşdur deyu haber virdüklerin ilâm itdüğün ecilden zikrolunan menfezler arz olunduğu üzre ikişer buçuk zirâ tevsi olunmasın emr idüb buyurdum ki emir mucibince zikrolunan menfezlerin üzerine varub vecih ve münasib gördüğünüz üzre ikişer buçuk zirâ mıkdarı tevsi ve def'i zarar idüb ve lâzım olduğı mıkdar demür parmaklar etdirüb bir vechile tertib eyliyesiz ki içeruden taşraya ve taşradan içeruye âdem girüb çıkmak ve kal'a divarına zarar gelmek ihtimali olmıya (Ali Çelebi ile Istanbul Efendisine gönderildi) Fi 9 Rebiülevvel 982 (1574).

28

Nihayet Mimar Sinan, Edirne camisini bitirdi. Camide ilk Cuma namazı kılınması için Edirne kadısına şu hüküm yazıldı:

Edirne kadısına hüküm ki Bundan akdem cenabı celâdetmeabım tarafından mahrusei Edirne' de müceddeden bina olunan camii şerif inayeti Barî ile işbu senei mübarekede itmama irişdüği ilâm olunmagın mahı Şa'banül muazzamın on

ikinci günü ki yevmül Cum'a dır nemaz kılınmağa ibtida olunmasın emr idüb buyurdum ki varıcak fermanı şerifim mucibince camii bezburun erbabı cihatın mukaddemâ emri şerifim muktezasınca tayin olunduğu üzre yerlü yerine nasb idüb dahi inşallahü tealâ yevmi mezburda namaz kılınmağa ibtida itdüresin ki devamı devlet ve sebatı mecdü rif'atim ed'iyesine bil'izzü vel ikbal iştigal üzre olalar (Saraclardan Perviz'e verildi) Fi 16 Recebül murecceb 982 (1574).

29

İkinci Selim Saray'da bir hamam yaptırdı. Kara Mürsel'den ot taşı getirmek icap etti. Kara Mürsel kadısına bir hüküm yazıldı, ve Mimar Sinan vasıtasıle gönderildi:

Kara Mürsel kadısına hüküm ki Hâlâ Sarayi Âmiremde bina olunan hammam içün od taşı lâzım olmağın tahtı kazânda kesdirilmesin emr idüb buyurdum ki hükmü şerifimle süddei saadetime Çavuşlarımdan Uruc zide kadrühu vardukda emrim mucibince tahtı kazânda kifayet mıkdarı od taşı kesdirüb müşarünileyh çavuşumla Dergâhı muallâma gönderesin Şöyle bilesin (Mimar başına verildi) Fi 8 Rebiülâhir 982 (1574).

30

Mimar Sinan, Vize kazasında bervechi arpalık araziye mutusarrıfdı. Buraları hâssı hümayundandı,

ve kanunen Başmimar olanlara arpalık olarak verilirdi. Vize kadısının naibi haksılık etti. Mimar Sinan Divan'a şikâyette bulundu. Naibin te'dibi için şu hükmü çıkarttı.

Burgaz ve Vize kadılarına hüküm ki Hâlâ Hassa mimarlarım başı Sinan gelüb Vize kazasında bervechi arpalık mutasarrıf olduğu طوريله karyesin zabt eyliyanHüsrev خسرو nam âdemisi kendüye mektub gönderüb mezkûr karyeden bir kâfirde müşarünileyhin akçesi olub edâ itmedin mürd olub mezkûr âdemi mat'un olub varmağa kadir olmamağla mührün gönderüb esbabın mühürlemiş iken Vize kadısının naibi âdem gönderüb mezkûr zimmînin esbabın ve avretin getüresin deyu tenbih idüb âdemisinin harekete mecali olmamağla varmayub mezkûr nayib Şer'a gelmedin deyu on beş nefer levend gönderüb hasta yaturken cebr ile alub gidüb vardukda iki yüz değnek urub ve köy halkından dahi bazısına üçer yüz değnek urub hayf ve teaddi itmişdir Fevt olursam mezkûr nayibin zarbındandır deyu bildirmegin buyurdum ki hükmü şerifim vusul buldukda mezkûr nayibi getürdüb bizzat unat vechile dikkat ve ihtimam ile dahi muvacehesinde hak üzre teftiş idüb göresin filvaki mezkûr nayib müşarünileyhin mezkûr âdemin olveçhile döğüb teaddi itmiş midir Sebeb nedir Nayibi yanından ref' eyleyüb dahi bu hususu sıhhati üzre malûm idinüb yazub bildiresin Ve mezkûr nayibi habs

eyliyesin Sonra emri şerifim nevechile sâdır olursa mucibi ile amel eyliyesin Fi 5 Ramazan 983 (1575).

31

Mimar Sinan evine nizama mugayir su almış. Meselenin tahkıykı için İstanbul kadısına yazılan hüküm :

Istanbul kadısına hüküm ki Hâlâ rikâbı hümayunuma rık'a sunulub mimar başı olan Sinan içün merhum ve magfurunleh ceddim Sultan Süleyman tabe serahü imareti âmiresi suyundan bir lüle su alub kendü kapusı önünde bir büyük hazinelü çeşme bina idüb ve çeşme kurbinde mermerden bir sandık şeklinde bir nesne yapdırub çeşme canibinde bir delük koyub öte canibe künk döşeyüb evlerinde hammamlar ve musluklar itdirüb ve taşra çeşmenin lülesine arslan başı bir oluk peyda idüb çeşme lülesine berkidüb su hazinesin günde iki defa temam boşaldub Kağıdhane suyu kâh serseri uğraduğı yere kendü evinde kuyu kazub ve lağım idüb ol kuyuyı dahi istimal idüb ve kendü evi tarafında dükkânlar temam olduğu yerde üstü kurşun örtülü bir damı kesdirüb kurşunun ve kerestesin evine taşıdub vakfa gadr eyledügi hususu vechi meşruh üzre olmağla Tıb Medresesile üç medresenin suyu kalmıyub abdeste ve sayir havayice kifayet eylemedüği ve bunlardan maada dahi bazı husus yazılub şikâyet olunmağıyçün

vakfı mezburun mutevellisi marifeti ile yerlü yerinde görülüb arz olunmagıyçün rık'a ayni ile sana gönderildi Buyurdum ki vusul buldukda gönderilân rık'ada mastur olan mevaddı yerli yerinde mütevelli marifeti ile teftiş itdirüb göresin filvaki imareti âmire suyundan bir lüle su alınduğı vaki midir Ne temessük ile almışdır Elinde bir lüle su emri var mıdır Yohsa fuzuli mi almışdır Ve çeşme kurbinde bina eyledüği sanduğun imareti mezbure suyuna şer'an zararı var mıdır Niçün kesmişdir Emr ile mi kesmişdir Aslı nedir Ve sayir isnad olunan hususlar vaki midir Nedir yerlü yerinde görüb her hususda aslına ve hakikatine vâkıf ve muttali olub sübut bulduğu üzre mufassal yazub bildiresin (Sahibi saadete gönderildi) Fi 25 C 985 (1577).

32

Mimar Sinan'ın Hamid İli sancağında timarı vardı. Şah Mehmed namında biri Mimar Sinan'ın adamlarını öldürttü. Hamid İli sancağı Beğine şu hüküm yazıldı:

Hamid İli sancağı Beğisine Afşar Eğirdür ve Günan ve Yalvac kadılarına hüküm ki Hâlâ sakin olan kuzzatı müderrisîn mahzar gönderüb kasabai Eğirdür'de mütemekkin olan Şah Mehmed nam mübaşir ol vilâyetde üç dört yıldan beru zuhur idüb havassı hümayundan livai mezbur mukataasın bervechi iltizam amele alub on beş

yirmi ehli fesad levendat yanına cem olub fukaranın bir kadılıkdan kulların ve cariyelerin ayardub bir kadılığa dahi iledüb Budur deyu sicil itdirdüb filhal bir levendin eline virüb vilâyeti Karaman'a ve ahar vilâyetlere gönderüb akçelerin alub ve bigünah yere Siz mal bulmuş sız Ve sizde beytülmal var mı deyu kendü hevasına tâbi yanınca nice nefer yalan şahidler uydurub üzerlerine hilâfı vaki hususlar isbat idüb ellerinde olan malların alub ve bazı müslümanların sâderu oğulların yanında olan levendlerine çekdirüb ve bazı ehli ırz kimesnelerin kızlarının arasına girüb celbü ahz itmekle küfvü ve mecali olmıyan kendünün murad etdüği a'vam ve esnarına alıvirüb dahi bunun emsali zulüm ve tedadisinin nihayeti olmıyub mirî male mübaşirdir deyu kadılar zulümden ref' idemeyüb ve bundan maada kendüsi dahi Bunun üzerinde mali mirî variken kimesne hak taleb iderse aldırmıyasın deyu emri şerif ibraz itmekle vülât ve hükkâm dahi mezalim itmekden kalub kendü bildüğü gibi işleyüb bahusus tahvili temam olub mücerred mali mirîye alâkam olsun deyu zimmetinde bir mıkdar baki çekdirüb ol sebeb ile günden güne fesad ve şenaat terakkide olub ve mimar başı olan Sinan hammam haramilerin (!) alub livai mezburda sakin olan timarının zabtına varan âdemlerin levendatına katletdirüb timarından tahsil etdükleri akçelerin alub bazı ahz olundukda itiraf idüb ve ellerinde alâ-

metleri dahi bulunduğı meşhurdur deyu bildirdükleri ecilden şer'ile lâzım gelân icra olunmasın emir idüb buyurdum ki vusul buldukda Maliye cenibinden gönderilân emri şerifim mucibince zimmetinde olan mali mirî bittemam cem'ü tahsil olundukdan sonra davayi hak eyliyan husamasile şer'i şerife beraber idüb bir defa şer'ile faslolunmıyub üzerinden on beş yıl mürür itmiyan hususların hak üzre teftiş idüb göresiz filvaki arz olunduğı gibi ise olbabda muktezayi şer'i şerif ne ise icra idesin Ve zimmetinde mali mirî vardır deyu fukaranın mezalimi görülmeyüb avk olunmakdan hazer idesin (Müddeileri Âsitane'ye gelmekle bu hüküm virildi) Ei 20 Ca 985 (1577).

33

Mimar Sinan Istanbul'da bir çok kireç dükkânları açıldğını gördü. Mirîye kireç tedariki güçleşti. Meseleyi Divan'a arzetti. Kendisine ve Istanbul kadısına hitaben şu hüküm gönderildi.

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Mahrusei Istanbul'da bazı kireç dükkânları ihdas olunmağla mirî canibine kireç babında muzayeka olmagin kireç dükkânları men' olunmasın emr idüb buyurdum ki vardukda mahmiyyei mezburda bilfiil ihdas olunmuş ne mıkdar kireç dükkânları var ise men'ü ref' idüb mühkem tenhih ve te'kid eyliyesin ki minbaad emri şerifime muhalif kireç dükkânı işletmiyeler Men' olmıyub

giru kirec dükkânı ihdas eyliyanleri isimlerile yazub bildüresinki haklarından geline Ve bu hükmü şerifimi sen ki mimar başı sın alıkoyub daima mazmunu hümayunile amel eyliyesin (Mimar kâtibine verildi) Fi 17 Ca. 935 (1477).

34

Koca Mustafa Paşa evkafından Darphane kurbindeki Kurşunlu hanın kerizlerine dair Mimar Sinan'a yazılan hüküm :

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Istanbul'da merhum Koca Mustafa Paşa evkafı mütevellisi Dergâhı muallâma arzuhal idüb müteveffayi müşarünileyhin evkafından Zarbhane kurbinde vaki olan Kurşunlu han dimekle maruf hanın kârizi olmıyub her sene çirkâbı tahliyesine vakfın nice bin akçesi sarf olunub giru müfid olmıyub kârgir bina olmak mühimmatdan olub lâkin şehrin bazı çeşmelerinin su yolları olmağla gayri mürur idecek yer olmıyub ancak merhum ve mağfurunleh ceddim Sultan Bayezid Han tabe serahünün mahalli mezkûra karib yerden kârizi mürur idüb ana ilhak olunmakdan gayri imkân olmadığın bildirüb olbabda icazeti hümayunum recasına arz itmegin buyurdum ki hanı mezkûra bir üstad mimar ve âdem gönderilüb filvaki hanı mezburun ihtiyacı olub bu zikrolunan kârizin bunun çirkâbına dahi tahammülü vardır Ve nemıkdar harç ile olur Ve olduğu takdirce vakfa nef'i

var mıdır Ve ol kârizin mühimmatına muavenet eyledüğünün dahi vakfa nef'i var mıdır Nicedir malûm idinüb vukuu üzre yazub arz eyliyesin Fi 3 Ramazan 986 (1578).

35

Istanbul'da Üsküplü mahallesinde bir lâğımın ilhak edilmesine dair:

Istanbul kadısına ve mimara ve Ayasofya mütevellisine hüküm ki, Üsküblü mahallesi halkı Divanı Hümayuna gelüb mahallei mezbure altında Hersekoğlu bodrumu dimekle maruf odrumun ayağı Hassa bağçeye cari olub üzerinde çirkâb cem olmağla suya neşfider deyu ahalii mahalle harcın kendü yanlarından görmek üzre zikrolunan çirkâbı yaya kaldırımı altından alub kâriz ile Ayasofya kârizine ulaşdurmak halinde izni hümayunum taleb eyledükleri ecilden evkafı emlâke zararı yok ise ahalii mahalle harcın kendü yanlarından görmek üzre zikrolunan çirkâbı veya kaldırımı altından alub kâriz ile Ayasofya kârizine ulaşdurasın (Mehmed Çavuş'a verildi) Fi selhi S 986 (1578).

36

Bayezid Camii önünde yapılacak dükkâların keşfine dair:

Istanbul kadısına ve Hassa mimar başısına kü-

küm ki Sultan Bayezid mütevellisi mektub gönderüb mahrusei mezburede vaki olan camii şerif önünde merhumu müşarünileyhin türbei şerifeleri bağçesinin çarşu canibinde bir mıkdar arazii haliyesi olub tahminen beş pare dükkân olduğu takdirde canibi vakfa yirmi bin akçeden ziyade ücreti muaccele hasıl olduğundan gayri yevmî beş akçe icareye dahi mütehammildir Her vechile vakfa enfa'dır deyu arz itmegin görülmeşin emr idüb buyurdum ki bizzat üzerine varub dükkân olunacak mahalli görüb nemıkdar akçe ile bina olunur tahmin eyleyüb vukuu üzre yazub arz eyliyesin (Mütevelli âdemi Mehmed'e verildi) Fi 5 Ca 988 (1580).

37

Ferhad Paşa Şark seferine gidecekti. Yanında bir kaç mimar bulundurmak istedi. Bu mimarların esamisi Mimar Sinan'a gönderildi, ve içlernden münasiplerini intihap etmesi için bir hüküm yazıldı:

Mimar başına hüküm ki Hâlâ Serdar olan düsturu mükerrem vezirim Ferhad Paşa ادام الله تعالى اجلاله Dergâhı muallâma tezkere gönderüb kendü Hassa mimarlarından on altı yedi nefer kimesneyi defter eyleyüb kendü ile seferi hümayuna bile gitmek reca etmegin mezburlar bile gitmek ferman olub zikrolunan mimarların esamileri defter olub sana gönderilmişdir Buyurdum ki vardukda bizzat

mukayyed olub defterde mastur olan mimarlara tenbih eyleyesinki cümlesi hazır olub dahi müşarünileyh sefere teveccüh eyledikde maan gidüb vecih ve münasib gördüğü üzre hidmetde olalar (Nurullah Çavuş'a verildi) Fi 25 Z. 990. (1582)

Mimarhâi hâs

Bağçeden çıkmış Mehmed	Şaban ihtiyardır	Çerkes Ahmed
Yevmiye	Yevmiye	Yeymiye
26	12	13
Mehmmed Paşakulu	Mermerden gelen Mustafa	Diğer Mustafa
Yevmiye	Yevmiye	Yevmiye
14	9	
Kumkapusunda Niko Tadmi	Biraderi Ak Yani	Kosti Galata
Yevmiye	Yevmiye	Yevmeye
12	1	8
Dimitri Mihal	Nakkaşoğlu Yani	Gelibolulu Yani
Yevmiye	Yevmiye	Yevmiye
8	2	2
Andura Midilli Mahallesi Yatırgâh	Köse Andırya Kumkapusundan	oçi Tahta si Emin olan
12	2	7

Mezburdan sonra bir daki buyrulpu.

38

Mimar Sinan'ın Şark seferine gönderilecek olan dört yüz usta kalfayı intihap etmesine dair :

Mimar başı Sinan Ağa'ya hüküm ki Hâlâ diyarı Şark'a ferman olunan seferi hümayunum mü-

himmi içün dörtyüz nefer üstad neccar lâzım olmagın Serdar tarafından sabıkan su yolu nazırı olan Dergâhı muallâm Çavuşlarından Davud [1] زيد قدره marifetile yarar üstad neccarlardan dört yüz nefer kimesneyi san'atlarına lâzım olan âlât ve esbabları ile işnaallahü tealâ müşarünileyh Serdarım teveccüh etdikde anlar dahi maan gidüb vecih ve münasib gördüğü üzre hidmetde bulunanlar Hususu mezbur mühimmatı umurdandır Unat mukayyed olub ihmal ve müsaheleden hazer eyliyesin (Kethüdasına verildi) Fi Muharrem 991 (1583)

39

Şark seferine gidecek kalfalara da Hassa mimarlarından Süleyman Kethüda nasbedildi. Ona hitaben de şu hüküm yazıldı :

Hassa mimarlardan Süleyman'a hüküm ki Bu senei mübarekede Şark seferine tayin olunub irsal olunan benna ve neccara sen kethüda olub dahi mezkûrları yolda ve izde ve menazil ve merahilde unat zabt eyleyüb kimesniye zulüm ve teaddi etdirmiyesin Ve inşaallahü teaalâ Serdara vurub mülâki olduğunuzda tayin olunan bina hidmetine mübaşeret eyleyüb vecih ve münasib görüldüğü üzre tayin olunan benna ve neccar ile gereği gibi hidmetde bulunasın Fi 8 Rebiülâhir 992. (1584)

[1] Mimar Davud.

40

Istanbul'a getirilecek kerestelere dair Mimar Sinan'a yazılan hüküm:

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Bazı bina mühimmi içün mahrusei Istanbul'a kesüb getürdükleri kereste âdeti kadime üzre kesilmeyüb eksik kesilmek ile amele yaramıyub binaya zararı lâzım geldiği ilâm olunmagın kadimden kesilügeldiği üzre Verdinar direklerinin âlâsının tûli on zirâ ve arzı on iki parmak olub ve evsatının tûli sekiz arşun ve arzının on parmak ve altı ve beş zirâ tûli dahi olan ve arzı sekiz parmak olan direkler ve Verdinar cinsi olub bunlardan aşağı gelen altı beş ve dört ve üç zirâ eksik arzı altı parmak olan direklere dahi direk bölünüb bundan eksik gelmiye Ve dolma ve havliler direkleri altı ve beş ve dört ve üç zirâ uzunları ve yassılığı ve kalınlıkları altı ve beş parmak ola Ve Verdinar tabanlarının tûlen bire iki namına olan tabanlarının âlâsının tûli on altı zirâ ve on dört zirâ ve on iki zirâ ve on zirâ gelüb Verdinar tabanlarının çarşuları dahi onar parmak ola Ve evsat Verdinar tabanlarının tûli on altı ve on dört ve on iki ve on zirâ tûlleri tabanların çarşuları sekizer parmak olup ve bunlardan aşağı olan tabanların tabanlar ve direkler ve Verdinar addolunmıya Dahi Dolma direkler üzerlerine bina olunacak tabanların çarşusı altı parmak olub Ka-

rasu çubuğunun tûli altı ve on dört ve on iki ve on ola Ve yassılığı yedi ve kalını beş parmak ola Ve Tavşancıl tabanı ki oluk olur namı diğer Gurna didükleri tabanların tûli sekizer zirâ ve yassılığı beş ve kalını üç parmak ola Bundan yukaru zikrolunan kereste behasın cümle mimar marifetile arşın itibar oluna Ve Sagış haşebin dahi kanunu kadim üzre kerpi çubuğu on altı zirâdan eksik olmıya Dahi zikr (olunan) çubuğunun âlâsının tûli on arşun ve evasıtının tûli sekiz zirâ ve harcî çubuk altı arşun ve Kara direk sekiz arşun ve harcî direklerin tûli altı arşun ve Doğluk dört arşun ve Samanlu merteğinin tûli altı zirâ ve kalını üç parmak ola Ve İbrek merteğinin tûli beş arşun ola Ve Kumba yarma merteğinin tûli üç zirâ ola Ve Emaret tahtasının tûli on zirâ ve yassılığı on parmak ola Ve kalını bir buçuk parmak ola Ve Sandal tahtasının tûli sekiz arşun ve yassılığı sekiz parmak ve kalını parmak ola Ve Parlâdi tahtasının tûli altı zirâ ve yassılığı altı parmak ve kalını parmakdan eksik kesilmeye Ve Karadeniz tahtasının iki başı biçme eğer Ahyolu ve eğer Iznikmid ve gayri vilâyetlerden gelir ve gürgen tahtalarının dört arşundan eksik olmıya Ve kalını bir parmak ve deste tahtasının tûli üç zirâ ola Ve kalını buçuk parmakdan ziyadece ola Uzun Kadnenin tûli iki zirâ ve sekiz parmak ola Ve evsatının tûli bir buçuk ve kısasının tûli bir zirâ ve sekiz parmak ola Ve bozı-

lık ve fındık tahtasının tûli dörder arşun olub eksük olmamasın emr idüb buyurdum ki... vusul buldukda bu hususda küllî dikkat ve ihtimam ile mukayyed olub kereste kesüb getüren kimesnelere gereği gibi tenbih ve te'kid eyliyesin ki min baad getürdükleri kerestei vechi meşruh üzre tayin olan zirâdan eksük kesmeyüb ve kerestenün dahi âlâsın kesüb getüreler Şöyleki emr olunandan eksük kesüb ve âlâsın getürmiyeler gereği gibi muateb ve muakab olunmak mukarrerdir Ana göre muayyed olub emrim üzre zikrolunan keresteyi tayin olunan zirâdan eksük getirmiyeler Ve bu emri şerifimi sicilli mahfuza kayd idüb mimar başı zide mecdühu yedinde ibka itdirüb minbaad mazmunu hümayunile amel olunub ana muhalif iş olmakdan ziyade hazer idesin (Kabil Çavuş'a verildi) Fi 10 s 990. (1582)

41

Istanbul'da Ayakapısı ile Fenerkapısı arasında oturan müslümanlar buraya bir kapı açılmasını istediler. Mesele Mimar Sinan'a havale edildi, o da münasip gördü. Kapının açılması için kendisine yazılan hüküm :

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Senki kadısın süddei saadetime mektub gönderüb mahmiyyei Istanbul'da Aya kapusıyle Fener kapusı mabeyninde vaki olan burc yerinde hammam ile çeşme önünde kapu açılması hususu mukaddemâ

müslümanlar talebile arz olundukda görülmek ferman olmagın üzerine varılub görüldükde filvaki müslümanlar reca eyledikleri üzre mahalli mezburda kapu açılmak münasib gördüklerin arz eyledüğü ecilden buyurdum ki arz itdüğün üzre mahalli mezburda kapu açdurasın Fi 29 S 990 (1582) (Valide Sultan Hazretlerinin emini olan Çaşnigir Ahmed Ağa'ya verildi).

42

Istanbul'da su yolları üzerine yapılan aptesanelerin kaldırıması için Mimar Sinan'a yazıtan hüküm :

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Hâlâ Istanbul'a gelen su yolları üzerine bazı kimesneler hâşâ âbhaneler ihdas eyleyüb su yoluna zararları olduğu ilâm olunmagın buyurdum ki vusul buldukda bu babda bizzat mukayyed olub su yolları üzerine ihdas olan nesneleri göresin Şöyleki vechi meşruh üzre su yolları üzre olmakule lâzimürref' nesneler bulunursa eğer hâdisdir ve eğer kadimdir su yollarına zararı olanları asla teallül etdirmeyüb ref' eyleyesin Emri şerifime mugayir kimesneye iş etdirmiyesin (Nazıra verildi) Fi 3 Muharrem 991. (1583)

43

İran seferleri yüzünden Istanbul'daki ustalar ve ameleler hep Rumeli'ne dağıldı. Vakıf binaları tamir

için işçi bulunamaz oldu. Bu sırada Istanbul hisarı tamir olunacak, Sarayda da bazı binalar yaptlacaktı. Mimar Sinan Divan'a müraat etti. Midilli'den altı yüz nefer işçi getirilmesini istedi. Midilli kadısına şu hüküm gönderildi :

Midillü kadısına hüküm ki Hâlâ mimar başı olan Sinan dame mecdühu mektub gönderüb mahrusei Istanbul'un benna ve neccarı Şark seferlerinin izdihamından evkafı selâtin ve sayir evkaf ve mirî binalar tamirine ve neccara şiddetli ihtiyac olduğundan maada Istanbul hisarının meremet ve Sarayı Âmirenin ferman olunan bina mühimmi içün Midillü kazâsından altıyüz nefer benna ve neccarı lâzım olan âlât ve esbablarile alettacil ihrac eyleyüb mahrusei Istanbul'a irsal eyleyesin ki gelüb olıgelân âdet ve kanun üzre yevmiye ücretile hidmetde bulunanlar Hususu mezbur mühimdir İhmal ve müsahelden ziyade hazer eyliyesin Fi 12 Rebiülâhir 991. (1583)

44

Ayni zamanda, gene İstanbul hisarının tamiri için, Mimar Sinan Tekirdağı Yürüklerinin çağrılmasını muvafık gördü. Tekirdağı Yürükleri Subaşısına şu hüküm yazıldı.

Tekir dağı Yürükleri Subaşına hüküm ki Süddei saadetimde mimar başı olan Sinan dame mecdühu (süddei saadetime) mektub gönderüb mah-

rusei Istanbul hisarının tamiri içün Tekir dağı Yürüklerinin bir nöbetlüsü tayin olunmak hususun bildirmeğin buyurdum ki... vusul buldukda bu kabda mukayyed olub evvel beharı huceste âsârda ;Tekir dağı yürüklerinin bir nöbetlüsü ile sen bizzat altışar aylık zadü zevadeleri ile gelüb zikrolunan hisarın tamir ve termimine mübaşeret eyliyesin Gec ve eksük getürmekden hazer eyleyesin Hususu mezbur mühimmatdandır Unat mukayyed olasın (Bir sureti Çirmen müsellimleri Subaşısına) Fi 26 Zilkade 991 (1583).

45

Hisarın tamiri te'hir edildi. Bunun üzerine Tekirdağı Yürüklerine Çirmen müsellimlerinin Subaşılarına, ayni ifade ile, birer hüküm yazıldı, ve kendilerinden altışar yüz akça istendi:

Tekirdağı Yürükleri Subaşı Sinan Subaşıya hüküm ki Hâlâ subaşılığına tâbi olan nöbetlü Yürük tayifesi... ocakdır İşbu sene 992 senesinde mimarbaşı mektubu mucibince Istanbul kal'ası meremmatına ihrac etdirüb getüresin deyu bundan esbak hükmü hümuyunum gönderilmiş idi Bu sene meremmet umuru te'hir olunmagin Yürük ihracına mukayyed olmıyub her ocağın nöbetlü eşküncilerinden mirî içün altışar yüz akçe cem idüb muaccelen gönderüb Hazanei Âmireme teslim eylemen emr idüb buyurdum ki... varduk-da bu babda gereği gibi mukayyed olub subaşı-

lığına tâbi olan Yürük ocaklarının nöbetlü eşküncilerinden mirî içün ferman olunan altışar yüz akçei bervechi istical cem'ü tahsil eyleyüb Hazanei Âmireme getürüb teslim eyliyesin İhmal ve müsahaleden ihtiraz eyliyesin (Âdemisine verildi) Fi 12 Rebiülevvel 992 (1584).

46

O sene, Edirne' de İkinci Selim'in yaptırdığı camiye yıldırım isabet etti. Tamiri için Mimar Sınan gönderildi, ve kendisine şu hüküm yazıldı:

Mimarbaşına hüküm ki Hâlâ merhum cennetmekân merhum babam Sultan Selim Han tabe serahü nün mahrusei Edirne'de bina eyledüği camii şerifin bazı yerine kazai ilâhî birle saika inüb bazı yerlerin yıkub harab eyledüği ilâm olunmagin senin muaccel varub görmen lâzım olmagin buyurdum ki... vusul buldukda emrim üzre muaccel varub zikrolunan camii şerifin yıkılan yerlerin görüb tahmin idüb dahi nemıkdar akçe ile tamir olunmak mümkin ise gelüb arz eyliyesin ki ana göre tedarik oluna (Su yolu nazırı İsmail'e verildi) Fi 10 Muharrem 992 (2584).

47

Mimar Sinan Sultan Selim camiinin keşfini bitirip Divan'a takdim etti, ve biraz sonra da haca gitti. O sırada 97 yaşında idi. Yerine Istanbul'da

mimar başı kaymakamı olarak Hassa mimarlardan Mehmet Subaşı tayin edildi, ve kendisine şu hüküm yazıldı. Bu tarihten itibaren İstanbul'da inşaata müteallik bütün hükümler mimarbaşı kaymakamı Mehmed Subaşı'ya gönderildi :

Kidvetül emasilü vel akran Hassa mimarlarımdan Mehmed Subaşı'ya hüküm ki Hâlâ hassa mimarlarım başı olan Sinan zide mecdühu haccı şerife gidüb varub gelince sen müşarünileyhin kayimmakamı olmak emr idüb buyurdum ki... vusul buldukda anun gibi haccı mebruru edâ idüb gelince sen kayimmekam olub lâzım olan hidmetlerin göresin (Âdemisine verildi Divan'da) Fi 16 Sefer 992 (1584).

48

Mimar Sinan hacca gittikten sonra, Sultan Selim camiinin tamirine Vize Yürükleri tayin edildi :

Vize Yürükleri ve canbaz Subaşısı ve çingâne ve Vize müsellimleri zabiti Hüseyin dame mecdühuya hüküm ki Hâlâ subaşılığına tâbi olan Yürükler ve canbazlar ve müsellimler işbu sene 992 senesinde mahrusei Edirne'de merhum babam Sultan Selim Han tabe serahünün camii şerifinde vaki olan meremmatına varub hidmetde bulunman emir idüb buyurdum ki... vardukda asla te'hir ve tevakkuf etmeyüb subaşılığına tâbi olan Yürüklerin ve canbazların ve müsellimlerin

çeribaşıları ile ve altı aylık zadü zevadelerile olıgeldüği üzre âdet ve kanun üzre ihrac itdirüb mahalli me'mura irsal eyliyesin (Su yolu nazırı Ismail Çavuş'a verildi Divanda) Fi 25 Sefer 992 (1584).

49

Su yoluna çirkef dökenlerin men'i hakkında Mimar Sinan'a yazılan hüküm:

Istanbul kadısına ve mimar başıya hüküm ki Mahmiyyei mezbureden Bali Paşa ve Emir Buharî mahallelerinde vaki olan evlerin sahibleri çirkâbların yola döküb gelüb Bali Paşa Camii kurbinde cari olan çeşmenin suyuna dahil olmagile müslümanların suyu murdar olduğı ilâm olunmagin buyurdum ki... vardukda bu babda gereği gibi mukayyed olub zikrolunan mahaller halkına su yolu nazırı İsmail Çavuş zide kadrühu marifeti ile mühkem tenbih ve te'kid eyliyesin ki ol mahalle her kes evlerinde birer kuyu kazdırub vaki olan çirkâbların kuyuya döküb yola akıtmıyub müslümanların suyuna zarar etmiyeler Şöyle ki badettenbih mütenebbih olmazlar ise yola çirkâb akıdan kimler ise ismi ve resmi ile yazub arz eyliyesin (Kabil Çavuş'a verildi) Fi evahiri Receb 993 (1485).

50

Şehzade camii yapıldığı zaman Mimar Sinan Sarayi Âmire sularından buraya bir lüle su vermiş.

Hattâ lüleyi kendi elile takmış. Fakat bilâhare İkinci Selim zamanında su yolu nazırı olan Hasan, Mimar Sinan'ın taktığı lüleyi çıkarıp yarım lüle takmış. Darüssaade Ağası o zamanlar camiye ne kadar su verildiğini Mimar Sinan'a sormuş. O da hakikati Divan'a mektupla bildirmiş. Bunun üzerine Istanbul kadısına ve su yolu uazırına şu hüküm yazılmıştır:

Istanbul kadısına ve su yolu nazırına hüküm ki Hassa mimarlarım başı Sinan dame mecdühu mektub gönderüb merhum ve mağfurunleh ceddim Sultan Süleyman Han tabe serahü merhum Şehzade Sultan Mehmed Han tabe Serahü Camii şerifi ve imaretleri bina eyledikleri zamanda zikrolunan imaret ve camii şerife nemıkdar su virilmiştir deyu bilfiil nazır olan Darüssaadetim Ağası Mehmed dame ulüvvühu vaz'ı kadimi üzre yazub bildiresin deyu talib olmagin mezbur imaret ve camii şerif bina olundukda Sarayi Amire sularından bir lüle su viresin deyu ferman olundukda mezbur suyun yolları bir mıkdar harab olmagin mezbur imaret akçesinden zikrolunan sunun yolları tamir olunub ve iki bin arşun mıkdarı dağı delüb lâğım olmuşdur Zikrolunan harc mukabelesinde ferman olunan bir lülei kendü elim ile dakub icra etdirilmiş idi Merhum ve mağfurunleh Sultan Selim Han tabe serahü zemanında Dergâhı muallâm müteferrikalarından olub su yolu nazırı olan Hasan dame mecdühu dakdığum lülei fuzuli ihrac idüb buçuk lüle dak-

mış deyu hidmetkârların zarar virdüklerin arz etmegin bilfiil cari olan üslûb üzre cari oia deyu hattı hümayunum sâdır olmuşdur Buyurdum ki... vusul buldukda zikrolunan suyu bilfiil cari olan üslûb üzre icra etdiresin (Ba Hattı Hümayun) Fi 18M 994 (1585).

51

Bu sırada Manisa'da yapılan caminin mimarı Mahmud öldü. Mimar Sinan camiyi itmama eriştirmek için mimar Mehmed'i tayin ettirdi. Yeni mimarın tayin edildiğine dair, o esnada Şehzade Mehmed'le beraber Manisa'da oturan Lala Paşa'ya su hüküm yazıldı :

Lala Paşa'ya hüküm ki Hâliyâ Hassa mimarlarım başı Sinan mektub gönderüb nefsi Mağnisa'da bina olunan camii şerifin bina mimarı olan Mahmud fevt olub natemam olan binanın itmamıyçün mimar tayin olunmak ferman olunub yevmî otuz akçeye mutasarrıf olan Mehmed tayin olunduğun bildirüb haricden kimesne dahleylememek babında hükmü hümayunum reca etmegin buyurdum ki... vardıkda zikrolunan bina itmama irişince mimara müteallik olan umurda mezkûru istihadam eyleyüb b'na ilminden bihaber olan (umurda mezkûru istihdam eyleyüb) [1] kimesnei dahletdirmeyüb mezbur münasib gördüği üzre ferman olunan ebniyei gördürüb itmama irişdüresin (Ba Hat) 10 Sefer 994 (1585)

[1] Fazla yazılmış.

52

Süleymaniye camii civarındaki odalarda oturan bekârların oralardan çıkarılıp bu odaların yerine Süleymaniye vâızı için ev yapılmasına dair:

Mimar başına hüküm ki Ceddim merhum Sultan Süleyman Han tabe serahü camii şerifi kurbinde bir kaç bab odalar olub içinde bazı ergenler sakin olmağla muttasıl fıskdan ve fesadü şenaatden kâli değillerdir Def'atle tenbih ve nesayih oldukda mukayyed ve mutanassıh olmıyub girü fesad üzre oldukları ilâm olunmagın payei seriri âlâma arz olundukda ergenler ref' olunub bilfiil camii şerif vâızı sakin olmak içün içlü evler bina olunmasın emr idüb buyurdum ki... vardukda fermanı hümayunum mucibince zikrolunan odaların üzerine varub bilfiil içlerinde sakin olan ergenleri çıkarub dahi müşarünileyh vâız içün vecih ve münasib olduğı üzre içlü ve dışlu ev bina idüb itmama irişdiresin Ve nevechile olmak münasib ise yazub bildiresin (Divan'da vezir Mehmed Paşa Hazretlerine virildi) Fi 26 Receb 994 (1585).

53

İşçi ücretlerine dair Mimar Sinan'a yazılan hüküm.

Mimar başına hüküm ki bundan akdem mektub gönderüb benna ve neccar ve senktıraşların yevmiyeleri on ikişer üzre olub maişetlerine ki-

fayet eylemeyüb on altışr akçe tayin olunmasın arz eyledüğünde minbaad taifei mezburenin yevmiye ücretleri on altışar akçe olub ondan ziyade olmıya deyu emri şerifim virilmişken hâlâ süddei saadetimde tuğrayi şerifim hidmetinde olan Mehmed Paşa bina eyledüği camide işliyanlere fermanı şerifim üzre yevmiye on altışar akçe ücretlerin virürken ziyade taleb idüb Vermezseniz işlemeziz deyu taallül ve nizâ iderler imiş İmdi fermanı şerifime itaat itmiyenlerin hakkından gelmek lâzımdır Bururdum ki müşarünileyhin binasında işliyan eğer neccar ve eğer senktıraşdır ve halifeleridir gereği gibi tenbih eyleyesinki fermanı şerifim üzre on altışar akçe ücretlerin aldıkdan sonra taallül ve nizâ etmiyeler Ve halifeleri olanlar dahi etdirmiyeler Şöyle ki fermanı şerifime mugayir işin bıragub gaybet idenleri her kande ise halifelerine buldurub getürdüb mühkem tenbih ve te'dib idüb şöyle ki halifeleri dahi bu babda ihmal idüb anın gibi emrime muhalefet idüb gaybet idenleri bulub getürmeye ilâm eyleyesinki gedüği ahare verile Ve minbaad emrime muhalif tayifei mezbureye iş itdirmiyesin (Nişancı Paşa Hazretlerine gönderildi Ba kapudanı müşarünileyh) Fi 15 b 995 (1586)

54

Mimar Şinan'ın yazdığı mektup üzerine işçi ücretleri tespit edildi. Fakat işçi gene fazla ücret iste-

mekte devam etti. Bu sefer Mimar Sinan'a tekrar şu hüküm yazıldı ;

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Bundan akdem eğer neccar ve eğer senktıraşın yevmiye ücretleri on ikişer akça olub ırgadlarun altışar iken sen ki mimarsın on altışar akçe almak lâzımdır deyu arz etdüğün üzre zikrolunan taifeden üstadlara yevmiye ücretleri on altışar akçe üzre verilüb minbaad ziyade olmıya deyu fermanı şerifim virilüb ve kadimden ırgad dahi üstadlarun nısıf ücretlerin alagelüb hâliyâ üstadlar on altışar alıcak nihayet ırgadlarun ücreti sekizer akçe ola Hâliyâ bazı binalarda fermanı şerifime mugayir ziyade akçe virilü alınduğu istima olunur Sen ki mimarsın arz itdüğün üzre fermanı şerifim virilmeğin taifei mezbure ve bennayana verenler ziyade virüb aldıkları vaki ise emri şerifimin icrası içün ihmal idüb men' itmiyesin Buyurdum ki hükmü şerifim vardukda bu babda gereği gibi muayyed olub her kimin binası var ise sahiblerine ve eğer üzerlerine tayin olunan mimar ve halifelerine gereği gibi tenbih ve te'kid eyliyesin ki tayifei mezbureye fermanı şerifimden ziyade bir akçe vermeyüb ve aldırmıyalar Şöyle ki eğer bina sahibidir ve eğer üzerine tayin olunan mimar ve halifedir fermanı şerifime muhalif ziyade akçe virerler ve mimar ve halife alduralar badettenbih anın gibi fermanı şerifime mugayir iş iden bina sahiblrin arz idüb mimar ve halifei te'-

dib eyliyesin Şöyleki bir binada fermanı şerifime mugayir iş ola neticesi size ayid olub özrünüz kabul olmaz Ve bu hükmü hümayunumu sicilli mahfuza kayd eyleyüb dayima fermanı adalet makrunumla amel eyleyesiz deyu emri şerif verilmişdir) Fi 29 Receb 995. (1586)

55

Istanbul'da işçi ücretlerine dair Mimar Sinan'a ikinci hüküm :

Istanbul kadısına ve mimar başına hüküm ki Sen ki kadısın mektub gönderüb hâliyâ kadimül eyyamdan mahrusei mezburede neccar ve benna tayifesi yevmî on ikişer akçeye ve ırgad tayifesi yevmî beşer akçe ücretle işleyü gelmişler iken şimdiki halde kahtu galâ olduğuna binaen her birinin ücreti zı'fı mertebesinden ziyadeye çıkub ve Yehuda tayifesi âli binalara mübaşeret itmekle benna ve neccar tayifesin hadden ziyade ücretle işledüb bu takdirce âmirei evkafa küllî zararı olub üç bin akçe ile olacak meremmat altı bin akçe ile ancak olub bu sebeb ile memlekete küllî ihtilâl gelmişdir deyu neccar ve benna tayifesi yevmî on altışar akçe ve ırgad tayifesi yevmî sekizer akçeden ziyadeye işlemamek içün hükmü hümayunum virilmesin reca eylemişsin İmdi hususu mezbur içün bir iki defa mimar başına hitaben emir verilüb emre muhalif ziyade ücret taleb idenlerün haklarından gelinmek ferman olunmuş

iken mucibi ile amel olunmamağa sebeb nedir Buyurdum ki vardukda bu defa dahi mahrusei mezburede olan benna ve neccar ve halifelerinin bir kaçın getürüb mukaddemâ olıgelân emir mucibince benna ve neccar tayifesi yevmî on altışar akçeye ve ırgad sekizer akçeye işleyüb ziyade taleb idenler her kimler ise isimlerile yazub arz idesin ki haklarından gelinüb sayire mucibi ibret ola Ve bu emri şerifimin suretin sicilli mahfuza kayd eyleyesin ki min baad mazmunu hümayunile amel olunub hilâfına cevaz gösterilmiye Fi 26 Safer 996. (1587)

Son hüküm kendisine yazıldığı zaman, Mimar Sinan tam 101 yaşında idi. İki buçuk ay sonra da vefat etti. Yerine Hassa mimarlardan Davud Ağa tayin edildi.

MİMAR DAVUDA AİT

Vesikalar

Kâğıthane ve Kırçeşme suyollarına zarar veren binaları Suyolu nazırı Davut Ağanın keşfetmesine dair:

Istanbul kadısına ve Hassa mimar başına ve Dergâhı muallâ çavuşlarından Suyolu nazırı olan Davud çavuşa hüküm ki Kâğıthane ve Kırkçeşme suları bir yere karışub Eğrikapu'dan içeru Istanbul'a dahil olub nihayetine varıncıya değin bazı yerlerde evlerin dıvarları su yolunun üzerinde vaki olub ağır binalar olmağla su yolu kârizine zarar idüb ve bazı yerlerde dahi kârizin yüksek taraflarında halâlar kazmağla kârize neşf eyliyüb ve bazı yerlerde dahi kârizler ziyade derin yerlerden geçmekle geçdüği malûm olmıyub üzerlerine ağır binalar yapub ve halâlar kazmakla kârize zarar olduğundan maada Kadıasker hammamı kurbinde Şehabeddin Beğin vakıf odaları ve halâları kârizden bina ziraile otuz zirâ baid iken kârizin üzerinde olmağla neşf eyliyüb küllî zarar ve ziyanı olub ol canibde olan çeşme külliyen muttal olduğu ilâm olunmağın mezkûr Şehabed-

din Beğ evkafının bilfiil mütevellisi olan kimesne ve sayir su yolu üzerinde ve kurbinde evleri ve halâları olan kimesneler ihzar olunub zararları def olunmasın emr idüb buyurdum ki ...... vusul buldukda bu babda bizzat mukayyed olub zikrolunan su yolunun üzerine varub her ne mahalde evler ve halâlar vaki olmuş ise sahiblerini ve vakıf olanların mütevellilerini ihzar eyliyüb vakıâ su yoluna zarar ve ziyanları olduğu mukarrer ise ki şer'ile sabit ola vaki olan zararları her ne tarikle def ve ref olunmak müyesser ise şer'ile def eyliyüb bir vechile tathir ve pak itdiresiz ki dahi bir tarikle su yoluna zarar olmak ihtimali olmıya Fi 5 S 983 (1475) (Davud Çavuşun âdemisi Mehmede verildi).

2

Istanbul halkının Suyolu Nazırı Davut Ağadan şikayet ettiklerine dair :

Istanbul Kadısına ve şüddei saadetimde şıkkı sani defterdarı olan Hasana ve Dergâhı muallâm çavuşlarından Sinan çavuşa hüküm ki Hâlâ rikâbı hümayunuma rık'a sonlub Istanbula gelân Kâğıthane suyunun yoluna iki pare karye kifayet iderken on iki pare köy tayin olunub bir mikdarın Suyolu nazırı olan hasan kendüye araplık idüb hâlâ nazır olan Davud çavuşun dahi arpalığıdır Ve nazırı sabık merhum Padişah zemanında şehir içinde bina olunan çeşmelerin lüleleri

yabana akar burma lüle olub bazı ekâbir kendü malları ile bir ahar yerde çeşmeler bina olunmak nafi'dir deyu ellerine emri şerif alub badehu ekâbirden Suyolu nazırına vafir kumaşlar ve akçeler gelmekle evleri yanında çeşmeler yapdırub ol çeşme behanesile evlerinin içlerinde hammamlar ve şadırvanlar etmişlerdir Ve hammamcıların dahi akçelerin almağla ziyade su virmekle çeşmelerde su az kalub müslümanlar muzayeka çekerler Ve hâlâ nazır olan Davud çavuş sabıkan olandan dahi zalim olub bu defa bazı kimesnelerin akçelerin ve kumaşların alub çeşmelerden evlerine su virmişdir Bu ev sahiblerinin mallarına göre nazıra her sene kiseleri vardır El'an bu nazır zemanında Üsküblü çeşmesi dimekle maruf çeşmeleri gayri yire virilmişdir Bilfiil çeşmelerden emirsüz Istanbul içinde Galata emini Hasanın evinde sabıkan Koyun emini olan Mustafanın evinde ve defterdar Lâlezar evinde ve sabıkan re's küttab olan Hüseyin evinde ve mukataacı başı Vahid evinde ve Ayasofya mütevellisi Bali evinde ve Mısır defterdarlığından mazul Mustaf evinde ve defterdar olub fevt olan Mehmed evine hâlâ nişancı evinde ve Arpa emini evinde ve bunların emsali yüz yerde merhum Sultan عليه الرحمة والغفران çeşmelerinin suyu akar Yerlü yerinden teftiş olunmak lâzımdır Ve hâlâ Anadolu Kadıaskerinin Zeyrek Camii kurbinde olan çeşmeden su alub bir çeşme bina etmişdir deyu bildirdükleri

ecilden bu hususlar görülüb sıhhatı malûm olması lâzım olmağın buyurdum ki varıcak teahhür itmeyüb evvelâ zikrolunan su yoluna tayin olunan köylerin üzerine varub reayasın cem idüb ahvallerin teftiş idüb göresin hidmeti mezbure içün muafiyyet ile tayin olunan köylerin her biri ne asıl köylerdir Bilfiil mevcud olan âdemleri nekadardır Ve rık'ada mastur olduğu üzre filvaki iki köy kifayet ider mi Ve bu cümle köylerin badihevası senevî nemıkdar nesne olur Tasili ahvallerine temam vukuf tahsil idüb dahi sıhhati üzre yazub bildiresin Badehu Istanbul içinde rık'ada mukayyed olan çeşmelerin üzerine varub mutat veçhile ahvallerin teftiş idüb her biri evleri içine aldıkları suyı emri şerifle mi almışlardır yohsa taşrada su bulub dahi ol asıl mirî suya katub evleri yanına geldikde amışlar mıdır Ve yahud evleri yanlarında çeşme olmağla fuzuli alub evlerine irca etdirmişlerdir Ellerinde temessükleri var mıdır Ve ne zemandan beru olmuşdur Ve kadimden cari olan mirî suya noksan olmuş mudur Nicedir Velhasıl cümle ahvallerin malûm idinüb dahi rık'ası üzre sıhhati yazub bildiresin (Hacı Safer oğlu Sinan çavuşa verildi Divanda) Fi 27 Ca 985 (1577)

3

Hassa folda furununa bir masura su verilmesine dair:

Suyolu nazırı Davud Çavuşa hüküm ki Süddei saadetime mektub gönderüb Hassa furununda muayyen cari su olmamağın saka ile su daşınub küplere konub su yatub eğlenmeğle içinde balçık yatağı olub mekruh olmağın furunu âmirde pişen has ekmek içün Kırkçeşme suyundan bir masura su verilmek recasına arzeyledüğün ecilden buyurdum ki vardukda zikrolunan furun mühimmi içün Kırkçeşme suyundan bir masura su tayin idüb mahalli mezbura irca itdüresin Fi 8 Ra 987. (1579)

4

Kızlar Ağasının çeşmesine su verilmesine dair:

Istanbul Kadısına ve Suyolu nazırına hüküm ki Hâlâ haremi muhteremimde Darüssaade ağası olan قدوةالخواص و لفربين Mehmed زيد مجده süddei saadetime gelüb hasbeten lillâhi tealâ bina eyledüği sebile ve mektebe bundan akdem buçuk lüle su bulub merhum ceddim Sultan Bayezid Han طاب ثراه nün suyu yoluna ilhak eylemek babında istidayi inayet eylemegin ilhakı içün hükmü hümayunum virilmekle ilhak olunduğu ve zikrolunan buçuk lüle su kifayet eylemedüği ecilden tekrar Istanbul haricinde su arayub iki kamış su dahi bulub müşarünileyhin suyu yoluna ol iki kamış suyu dahi ilhak idüb mahalli mezbura getirmeğe isticaze eylemeğin icazeti hümayunum erzani kılınub buyurdum ki vusul buldukda müşarünileyhin hâlâ bulduğu ik ikamış suyu dahi mahalli mezbura getümek

içün zikrolunan su yoluna ilhak eylemek istedikde mani olmayub kimesneyi dahlü taarruz itdirmiyesin Amma bu bahane ile müşarünileyhin zikrolunan sudan maada vakıf sudan su almak cayiz değildir İbtida su ilhak olundukda ve suyu mahalli mezbura getürüb ifraz olunmalu oldukda olıgelân âdet üzre iki başda sandık kurulub müşarünileyhin ilhak eyledüği iki kamış suyu mıkdarın ifraz eyleyüb ziyade su verilmekden hazer eyliyesin Fi 11 S 988 (1580)

5

Suyolları üzerine bağ ve bağçe yapılmamasına dair.

Istanbul Kadısına Dergâhı muallâm çavuşlarından Suyolu nazırı olan Davud süddei saadetime mektub gönderüb mirî bağçelerin ve Beğkozda olan Bağçei âmire suyolunun ve sayir hasbetenlillâh olan çeşmeler su yolları bazı kimesnelerin bağçesinden ve evinden geçüb müruru eyyam olmağla su yolları üzerine meyve ağaçları diküb ve binalar idüb su yollarına zarar irişüb çeşmeler muattal kalub suya küllî muzayekaları olub tamir ve termimi içün bağları ve bağçeleri içine su yolcu girmek istedikde kanuna muhalif sahibleri mani olub suyollarının kadimden olıgeldüği üzre iki canibi üçer arşun ve suyolu üzerinde bir arşun yer hâli etdirilüb minabaad kimesne suyolu üzerinde bağ ve bağçe diküb ve dikilmiş

olanı men içün hükmü hümayunum recasına arz itmeğin bu babda olıgeldüği üzre amel olunmasın emr edüb buyurdum ki... vardukda bu babda olıgelân âdet ve kanun ile amel eyliyesin Hilâfı şer'i şerif kimesneye zulüm ve teaddi olunmakdan hazer idesin (Suyolu nazırına verildi) Fi 21 S 990 (1582)

6

Davut Ağanın Şehzade ve Süleymaniye camii sularını teftiş etmesine dair:

Istanbu Kadısına ve suyolu nazırına hüküm ki Hassa mimarlarım başı Sinan dame mecdühu mektub gönderüb merhum ve mağfurünleh ceddim Sultan Süleyman Han tabe serahü merhum Şehzade Sultan Mehmed Han tabe serahü camii şerifine nemıkdar su verilmişdir deyu bilfiil nazır olan Darüssaadetim Ağası Mehmed dame ulüvvühu vaz'ı kadimi üzre yazub bildüresin deyu talib olmağın mezkur imaret ve camii şerif bina olundukda mezbur suyun yolları bir mikdar harab olmağin mezbur imaret akçesinden zikrolunan sunun yolları tamir olunub ve iki bin arşun mikdarı dağı delüb lâğım olmuşdur Zikrolunan harc mukabelesinde ferman olunan bir lülei kendü elim il dakub icra etdirilmiş idi Merhum ve mağfurünleh Sultan Selim Han tabe serahü zemanında Dergâhı muallâm müteferrikalarından olub Suyolu nazırı olan Hasan dame mecdühu dakdığım lülei fuzuli

ihraç idüb buçuk lüle dakmış deyu hidmetkârların zarar virdüklerin arz itmeğin bilfiil cari ola deyu hattı hümayunum sâdır olmuşdur Buyurdum ki... vusul buldukda zikrolunan suyu bilfiil cari olan üslûb üzre icra itdiresin (Ba Hattı Hümayun) Fi 18 M 994. (1585)

7

Davut Ağanın dört yüz neccar ile Şark seferine memur olduğuna dair:

Mimar başı Sinan Ağa'ya hüküm ki Hâlâ diyarı Şarka ferman olunan sefer hümayunum mühimmi içün dörtyüz nefer üstad neccar lâzım olmağin Serdar tarafından sabıkan Suyolu nazırı olan Dergâhı muallâm çavuşlarından Davud zide kadrühu marifetile yarar üstad neccarlardan dört yüz nefer kimesneyi san'atlarına lâzım olan âlât ve esbabları ile inşaallahü tealâ müşarünileyh Serdarım teveccüh etdikde anlar dahi maan gidüb vecih ve münasib gördüğü üzre hidmetde bulunur Hususu mezbur mühimmatı umurdandır Unat mukayyed olub ihmal ve müsaheleden hazer eyleyesin (Kethüdasına verildi). Fi Muharrem 991 (1583).

8

Istanbul kaldırımlarına dair mimar Davuda yazılan hüküm:

Mimar başına hüküm ki Mektub gönderüb

mahrusei Istanbul'da vaki olan kaldırımların taşı kaldırımcılar yanından olub müceddeden kaldırım yapdırıldıkda fethi hakanîden beru her zirai altışar akçeye ve mahlût olan kaldırımın her ziraı dörder akçeye işlenügelinüb içlerinden birisi kaldırımcılar kethüdalığı bana virilürse mahlût olan kaldırımın her ziraını üçer akçeye işledirim deyu uhdesine alub bir kaç yerde kaldırım meremmeti vaki oldukda Haslarım harcına kifayet etmemeğin bir iki ay tecavüz itmeden firar idüb sonra her kande kaldırım meremmatı vaki olursa âdet olan beha üzre üçer akçeye işlenüb lâkin taş ve âlât ziyade behaye çıkub eyledükleri işi moloz taşdan işleyüb az zemanda harab olub tekrar termim olunmağla niçe akçe gidüb mali mirîye küllî zarar müterettib olub bu husus içün kaldırımcılar kethüdası getürdilüb böyle olmağa bais nedir deyu haklarından gelinmek murad olundukda her sene behaya çıkub medyun olduk Bu minval üzre işlemeğe takat getürmeziz didiklerinde çaşni tutulub cedid kaldırımın taşı ve âlâtları hisab olundukda her zirai sekizer akçeye ve mahlût olan meremmetin ziraı dörder akçeye ancak elvirüb zararları mukarrer olmağın her kande kaldırım meremmet olunursa üç sene tecavüz etmeden giru harab ola ol kaldırımları akçesiz giru kendüleri termim eylemeği uhdelerine almağın işledikleri kaldırımın behaları üslûbu sabık üzre virilmek içün emri şerif virilmek recasına

arzeyledüğün ecilden bu babda arz eyledüğün üzre amel olunmasın emr idüb buyurdum ki müceddeden kaldırım vaki oldukda her zirai zekizer akçeye ve mahlût kaldırım oldukda dahi üslûbu sabık üzre dörder akçeye işlenüb ve yaya kaldırımları dahi yapılmak lâzım geldikde madamki şehir emini زید مجده üzerine varmıya kaldırımcılar değmiyeler Ve kaldırımcılara mücddeden olan kaldırıma sekizer akçe ve mahlût olan kaldırımlara dörder akçe aldıkdan sonra şöyleki kaldırımı hurde ve moloz taşile bina idüb gözedüb sakınalar Üç yıl mürur etmedin haraba müşrif ola meremmata muhtaç yerlerin kaldırımcılara tazmin itdirile Bu minval üzre oldukdan sonra fermanı hümayunuma muhalefet idenleri yazub arz eyliyesin (Kaldırımcı başına verildi). Fi S 997 (1588).

9

Kaldırımcılar arasındaki nizaın halline sabık Suyolu nazırı Davudun memur olduğuna dair:

Dergâhı muallâm Çavuşlarından olub sabıkan Suyolu nazırı olan Davud çavuşa hüküm ki Hâlâ kaldırımcılar nazırı olan Davud'un kaldırımcılar ile araba geçdüği kaldırımlar ile yaya kaldırımlarının behaları hususunda nizaları olub mabeyinlerin fasl içün bir ehli vukuf kimesne mübaşir olmasın taleb eylemagin senün hüsnü istikamet ile vukuf ve şuuruna itimadı hümayunum olduğu

ecilden sen mübaşir olmak emr idüb buyurdum ki vusul buldukda müşarünileyh kaldırım nazırı olan Davud ile ve kaldırımcılar ile mahalli nizaın üzerine varub görüb dahi vecih ve münasib olduğu üzre arabalar geçdüği kaldırımlar ile yaya kaldırımlarının ahvalin görüb ana göre behalerin takdir eyleyüb mabeyinlerin fasl eyliyesin Anın gibi inad ve muhalefet ider kimesne var ise isim ve resimlerile yazub süddei saadetime arz eyliyesin Fi 2 Ramazan 992 (1584).

10

Kanunî Sultan Süleymanın getirdiği suların yolları tamir edilmiş. Tamirata ne kadar para gittiğinin tahminine Suyolu nazırı Davud Ağanın memur olduğuna dair:

Dergâhı muallâm Çavuşlarından olub sabıkan Suyolu nazırı olan Davud Çavuşa hüküm ki Merhum ve mağfurünleh ceddim Sultan Süleyman Han'ın mahrusei Istanbul'a getürdüği suyolunun bazı yerleri haraba müşrif oldukda merhumu müşarünileyhin sabıkan evkafı mütevellisi tamir eyleyüb lâkin tamir olunan mahallere nemikdar akçe kitdüği tahmin olunub malûm olması lâzım olmağin buyurdum ki... vardukda bu babda bizzat mukayyed olub dahi ehli vukuf benna su yolcular ile zikrolunan suyolunun üzerine varub mütevellii sabıkın tamir etdüği yerleri görüb nemik-

dar zirâ yerdir ve nemikdar akçe ile tamir olunmak kabildir unat tetebbü ve tecessüs eyleyüb dahi tahmini sahih ile tahmin eyleyüb nemikdar akçe ile tamir olmak mümkün ise mufassal ve meşruh yazub arz eyliyesin Amma bu babda mukayyed olub hilâfı vaki arz olanmakdan ihtiyat üzre olasın (Müşarünileyh Davud Çavuş averildi). Fi evaili Ramazan 993 (1585) (Ba hattı Molla Efendi).

11

Sarayda köşk inşa edildiği cihetle işci bulması için Mimar Davuda yazılan hüküm:

Istanbul Kadısına ve Mimarbaşına Senki Mimarbaşısın mektub gönderüb hâlâ yalıda müceddeden binası ferman olunan kasrı hümayun içün neccar ve haccar lâzımdır deyu bildirmeğin Istanbulda olan ceccarlar ve haccarlardan tedarik olunmasın emr idüb buyurdum ki... vardıkda cümle mahalle imamların getürdüb her mahallede yeniden binaya mübaşeret idenlerin binalarında neccardan ve haccardan nedenlû kimesne varsa alub kasrı hümayunum binasıyçün tayin eyliyesin Amma mübaşirler kimesnenin akçesin alub himayet itmek ihtimali olmıya Unat vechile mukayyed olub ikdam ve ihtimamda kusur etmiyesin Fi gurrei Cemazielevvel 1001 (1592).

12

Istanbula lâzım olan çiniler tamam olmadan harice çini yapılmamasınına dair Mimar Davut Ağa tarafından yazılan mektup üzerine İznik Kadısına hüküm:

İznik Kadısına hüküm ki Süddei saadetimde mimarbaşı olan قدوةالاماجد والاكارم Davud زيد مجده süddei saadetime mektub gönderüb hâlâ Istanbulda vaki olan mirî binalara lâzım olan kâşi temam olmadın bazı tüccar taifesi etraf ve eknafda beyi itmek içün kâşi işledüb almağla binaların kâşileri vakti ile irişmeyüb avk ve te'hir olunur deyu mirî kâşi itmama irişmedin haricden kimesniye kâşi işletmamek hususün bildirmeğin buyurdum ki... vusul buldukda bu hususa mukayyed olub İznik'de kâşiciler başı olan Osman'a mühkem tenbih ve te'kid eyliyesin ki mirîye müteallik olan kâşiler işlenüb itmama irişmedin haricden bir ferde kâşi işletdirmiye Şöyleki haricden kâşi işletmekle mirî bibalara emr olunan kâşi vakti ile irişmeyüb avk ve te'hir olunmak lâzım gele sen mes'ul ve muateb olub kâşici başının hakkından gelinmek mukarrerdir Ana göre mirî kâşilerin mukaddem işlenmesinde dakika fevt etmiyesin Fi 20 Rebülevvel 1001 (1592)

13

Sarayda köşk inşası için Gliboludan işçi getirilmeşine dair;

Gelibolı Kadısına hüküm ki Suddei saadetimde mimarbaşı Davud دام مجده süddei saadetime mektub gönderüb hâliyâ bina olunan kasrı hümayunum içün üstad neccara muzayeka olunmagın Gelibolı'da sakin üstad neccarlardan Manol ve Kaisra Todori ve Melek Aleksi va İstati Küreci ve Dimitri Yakla ve Yani Aleksi ve Mihal Manol ve Kiryako Yazlerdan ve Mavrasi Nikola ve Mihal Gidyoz ve İstati Kritos ve biraderi ve Kominoz nam zimmîler üstad neccarlar oldukların bildirüb ol canibde neccarlara yiğid başı olan Nikola nam zimmîye zikrolunan on üç nefer neccarlar katılub kasrı hümayueum istihdamı içün irsal olunmaları babında emri hümayunum reca itmeğin vechi meşruh üzre mezbur zimmîler irsal olunmak emir idüb buyurdum ki... hükmü şerifim vardukda zikrolunan zimmîleri mezbur yiğid başiyle bina olunan kasrı hümayunum istihdamı içün alettacil bu canibe irsal eyliyesin İhmal ve müsaheleden hazer eyliyesin (Ba hattı Yahya Bey) 1001 (1592)

14

Kiremitçilere mahsus odunun başkalarına satılmaması hakkında Mimar Davudun yazdığı mektup üzerine Istanbul Kadısına yazılan hüküm.

Istanbul Kadısına hüküm ki Hassa mimarbaşı Davud mektub gönderüb mahrusei Istanbul'da mirî binalar ve evkafı selâtîn binaları mühimma-

tiyçün işlenen tuğla ve kiremit içün kiremitcilere gelân dişbudak yarma odunu kiremitcilere mahsus olub bazar yerinde kethüdaları marifeti ile füruht olunub murad olduğu üzre kiremit ve tuğla işlenürken hâlâ zikrolunan dişbudak odunun çömlekci ve sırçacı ve bozacı ve kahveciler dahi almağla kiremitcilere bulunmayub ziyade üsret çekilür deyu kadimden olageldüği üzre bazar yerlerine gelüb kethüdaları marifeti ile füruht olunub anlara kifayet mikdarı alınmayınca ahare virilmamek babında hükmü hümayunum recasına arz itmeğin buyurdum ki... vardukda bu babda kadimden olıgeldüği üzre amel itdirüb kadimden olıgelâne muhalif kimesniye iş itdirmiyesin (Ba hattı Yahya Çelebi) Fi 1001 (1592)

15

Istanbuldaki bıçkıcı taifesinin vazifelerine dair:

Istanbul Kadısına hüküm ki Süddei saadetimde mimarbaşı olan Davud Âsitanei saadetime mektub gönderüb mahmiyyei mezburede olan bıçkıcı taifesi seferi hümayun vaki oldukda kal'alar binasıyçün yirmiden ziyade bıçkı virüb ve donanmai hümayun vaki oldukça Tersanei âmire mühimmatı içün dahi nice bıçkı virüb hidmetlerin eda ederler iken çöp füruşanın ekseri çavuş ve cebeci ve topcu gayri dirliklerde olmağla seferi hümayun vaki oldukda uhdelerinde olan hidematı eda etmedüklerinden maada bıçkı tahtası geldikde olı-

gelâne muhalif her biri ziyade beha ile alub mabeyinlerinde tevzi olunmağla taifei mezbureye teaddi olduğun bildirmeğin kadimden olıgeldüği üzre amel olunmak emir idüb buyurdum ki... vardukda anun gibi bıçkı tahtası geldikde kadimden olıgeldüği üzre taifei mezbure kethüdası marifetile mezburlara tevzi itdirüb olıgelâne muhalif vechi meşruh üzre teaddi idenleri men ve def idüb olıgelâne muhalif teaddi olunmakdan hazer eyliyesin Fi 3 C 1001 (1592)

16

Manisada Üçüncü Murat tarafından yaptırılan cami etrafındaki kaldırımları yapmak için giden ve hapsedilen ustanın ıtlakına dair:

Lala Paşaya ve bina emini olan Mustafa Çavuşa hüküm ki Hassa mimarbaşı olan قدوةالاماجد والاكارم Davud دام مجده süddei saadetime mektub gönderüb nefsi Manisa'da cenabı celâletmeabım tarafından bina olunan camii şerif ve imareti âmirenin kaldırımları binası içün mahrusei Istanbul'dan irsal olunan zimmîlerden İstamad veledi İstirati nam kaldırımcı gemiye girüb Istanbul'a gelürken zikrolunan gemide buğday olub küffara gider deyu gemii Sığacık Beyi girift eyledikde mezbur zimmî dahi ol behane ile girift olunub lâkin buğday hususunda alâkası yokdur deyu ıtlak olunmak babında hükmü hümayunum reçasına

arz itmeğin buyurdum ki... vardukda göresin senki Lalasın senki bina eminisin göresin kazıyye arz olunduğu gibi olub zimmîi mezbur bina hususıyçün Istanbuldan irsal olunub sizin malûmunuz ile ıtlak itdirüb giru binai mebure tayin eyliyesin (Kise ile gönderildi Yahya Bey hattile) Fi 11 Cemazielevvel 1001 (1592)

17

Avusturya seferi için lâğımcı tedarikine dair:

Istanbul Kadısına ve Dergâhı muallâm müteferrikalarından olub hâlâ mimarbaşılık hidmetinde olan Davuda hüküm ki Hâlâ vaki olan Beç [1] seferine kırk nefer üstad ve san'atında mahir lâğımcı lâzım ve mühim olmagin Istanbul'da ve Galata'da olan lâğımcı tayifesinden yirmi beş nefer üstad intihab ve tayin idüb serdarı zafer şiarıma irsal eylemen emir idüb buyurdum ki... bu babda bizzat mukayyed olub fermanı celilülkadrim üzre zikrolunan tayifenin Istanbul ve Galatada sakin olanlarından yirmi beş nefer üstad ve san'atında mahir kimesneleri intihab ve tayin idüb muaccelen seferi hümayunuma gönderesin ki varub anda lâğıma lâzım olan hususlarda istihdam olunalar Amma bu behane ile lâğımcı tayifesinden celb ve ahz olunmakdan hazer idesin Fi 26 Ca 1002 (1593) (Bu hattı No'man Efendi).

[1] Viyana. Fakat burada Beç'ten maksat Avusturyadır.

18

Sefere gidecek mimarlara dair:

Cebeci başıya hüküm ki Hassa mimarbaşı Davud دام مجده Dergâhı muallâma tezkere gönderüb hâlâ cenabı celâletmeabımla sefere tayin olunan on nefer Hassa mimar ve üç nefer suyolcu ve kırk nefer demürci ve seksen yedi nefer benna ve neccar ve yüz nefer lâğımcılar ve on nefer atkeşan ki cümle ikiyüz elli neferin yolda mühim olan âlât ve esbabların sen tahmil itdirüb götürülmek babında hükmü şerifim recasına arz itmeğin buyurdum ki... vardukda müşarünileyhin arz eyledüği üzre zikrolunan ikiyüz elli neferin yolda mühim olan âlât ve esbabların sen tahmil itdirüb maan götüresin Fi 20 L 1004 (1595) (Mimarbaşı Davud Ağaya verilmişdir).

19

Sefere giden mimarlarla suyolları ve dülgerlere Hassa mimarlardan İsmailin başbuğ tayin olunduğuna dair:

Hassa mimarlardan üstad İsmaile hüküm ki افتخارالاماجد والاكارم mimarbaşı Davud دام مجده süddei saadetime mektub gönderüb hâlâ sefere memur olan on nefer Hassa mimar ve üç nefer Hassa suyolcu ve seksen yedi nefer benna ve neccar ve on nefer bıçkıcılar ve kırk nefer demürciler ve yüz nefer lâğımcılara seni başu buğ

tayin eyledüğin bildirüb bu babda hükmü hümayunum recasına arz itmeğin buyurdum ki müşarünileyhin mektubu mucibince sen tayifei mezbureye başu buğ olub memur olduğunuz üzre varub hidematı mirîde bulunmakda ihtimam üzre olub ve seninle koşılan tayifei mezburei olıgeldüği üzre sen hıfzidüb menazil ve merahilde lâzım olan zahirelcrin ve levazımların akçelerile bulıvimekde ihtimam eyliyesin Fi 17 Za 1004 (1595) (Mimarlar kethüdası Veli'ye virilmişdir).

20

İstanbula gelen kerestelere dair:

Kara Birecik ve Akyazı Kadılarına küküm ki Hassa mimarlarım başı Davud süddei saadetime mektub gönderüb tahtı kazânızda kat olunan tahtaların kadimüleyyamdan tûli dörder zirâ ve yassılığı dokuzar ve sekizer parmak ve kalınlığı birer parmak olmak üzere kat olunurken hâlâ kat olunan tahtalar noksan üzre kat olunub behaları ziyade olub zikrolunan tahta ve sayir kereste kadimden kat olunduğu gibi kat olunub ve behaları si'ri cari üzre olmak recasına arz itmeğin buyurdum ki... vardukda bu hususa gereği gibi mukayyed olub tahtı kazânızda tahta ve sayir kerestekat etdürenler her kimler ise getirdüb mühkem tenbih ve te'kid eyliyesinki zikrolunan tahta ve sayir kereste kadimüleyyamdan tûli ve arzı ve kalınlığı nevechile kat olunagelmiş ise yine ol

minval üzre kesilüb noksan üzre kat eylemiyeler Badettenbih noksan üzre kat eyliyanleri men' idüb kesdirmiyesin Fi 25 Za 1004 (1595)

21

Bakırköyünde yapılan kiremitlere dair:

Istanbul Kadısına küküm ki Süddei saadetimde mimarbaşı olan Davud دام مجده süddei saadetime mektub gönderüb Hora [1] kazâsında kat olunan kiremid tûl ve arzında noksan üzre olmağla gemilere tahmil olunub Istanbul'a geldikde bazı keresteci dükkânlarına yanaşub tecessüs olunmadın kafiyyeten ednâ beha ile füruht olunub za'f üzre olmağla zemanı kalilde helâk olub nice evkaf ve emlâk binalarına zarar ve gadr olub minbaad Galata ve Haslar ve Üsküdar kazâlarında füruht olunan kiremid keresteciler kefhüdası Rüstem marifeti ile füruht olunmak recasına arz itmeğin buyurdum ki... vardukda kazâi mezburdan Istanbul'a gelüb zikrolunan kadılıklarda füruht olunan kiremidleri mezbur keresteci kethüdası marifeti olmadın mabeyinlerinde bey'ü şira itdirmeyüb hafiyyeten mezburun marifeti olmadın beyi eyliyanleri isim ve resimleri ile yazub arz eyliyesin ki haklarından geline Fi 2 Z 1004 (1595) (Ba hattı Efendi).

[1] Makriköy.

22

Hasköyde işlenen kiremitlere dair:

Haslar kadısına kükim ki Hassa mimarlarım başı Davud زيد مجده süddei saatime mektub gönderüb Hasköyde vaki kiremitciler mukaddema kalıbları değişdirüb ve kiremidi noksan üzre ve ciğ bişirmemek içün emri şerif virilüb kiremitciler eninde ve evzeninde ve bişmesinde kemal üzre etmek içün teahhüd etmişler iken olıgelâne muhalif muhtesib karışub kiremidi ve tuğlayı noksan ve ciğ idersiz deyu dükkânların gezüb akçelerin alub her nice elvirir ise işlen deyu ruhsat virmekle kiremedi illet üzre işliyüb olıgelâne muhalif muhtesib karışmamak içün emri şerifim reca itmegin buyurdum ki... vardukda unat mukayyed olub göresin kiremidin eni ve evzeni ve bişmesi kadimden nevechile olıgelmiş ise yine olıgeldüği üzre işledüb kalb kiremid işliyanlere olıgelâne] muhalif muhtesibi karışdırmıyub kalb kiremid işliyanlere müşarünileyhin marifetile şer'le âzım gelâni icra itdiresin Fi 24 Muharrem 1005 (1596) (Ba hattı Hazreti Efendi).

Amele ücretlerinin arttırılması için Mimar Sinan tarafından Divan'a yazılan mektup üzerine, kendisine gönderilen hükmün müsveddesi. Bu hüküm Mimar Sinan'a Fi 15 b 995 tarihinde gönderilmiştir.